A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

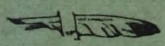

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1908

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

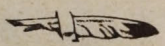

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1908.

TARTALOMMUTATÓ

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVÉNEK

1885—1907.

ÉVFOLYAMAIHOZ.

A társulat alapitásának **negyedszázados** évfordulója alkalmára

ÖSSZEÁLLITOTTA:

A TITKÁR.

— E tartalommutató az 1885.—1896. évfolyamok átdolgozott repetoriumának kibővítése. —

TARTALOMMUTATÓ.

I. Szerzők szerint.

Balla Pál: Tanulmányaim Tétel, Sóvár és Zemony magyar őrhelyekről. 1887. 69. l.

Bayer József: A magyar színészet legrégibb nyoma Szabadkán. 1904. 101. l.

Az első magyar szintársulat Zomborban. 1904. 147. l.

Bellosics Bálint: Eső-varázslás. (Dodola). 1905. 59. l.

Polazsenik. 1907. 132. l.

Bende József: A Szent Miska-féle vallási mozgalom keletkezése és lefolyása. 1890. 97. l.

Bibó-Bige György: Romai kori telep Szabadkán. 1900. 105. l.

A paleolith-kori emberfajok. 1901. 212. l.

Buday Gerő: Zombor város multjából. 1897. 73. l.

Cziráky Gyula: Bogojeva és Gombos multja. 1898. 51. l.

Város a faluban. (A bogojevai ásatásokról). 1899. 79. l.

Gombos (azelőtt Bogojeva) régi emlékei. 1901. 99. l.

A bácskai u. n. kisebb római sáncok ujabb megvilágitásban. 1904. 7. l.

Czirfusz Ferenc: Naplótöredék. 1892. 33. l.

A pannonhalmi szent Benedek-rend névtára. 1894. 185. l.

Dregán Péter. 1895. 13. l.

Czirfusz Ferenc: Adatok Jankovác történetéhez. 1895. 86. l.
Baja város számlája 1748. évből. 1896. 12. l.
Kecskemét város levele Bácsmegyéhez 1723. évből. 1896. 59. l.
Néhány szó Bács-Bodrogh vm. tagozatáról és két nagy folyójának fejlődéséről. 1897. 25. l.
Adatok Bezdán község történetéhez. 1897. 55. l.
Egy mult században kelt folyamodvány. 1897. 116. l.
Az 1838. évi árviz történetéhez. 1897. 175. l.
Egy adat Csantavér község telepitéséhez. 1897. 177. l.
Elnöki megnyitó beszéd. 1898. 3. l. 1899. 3. l. 1900. 3. l. 1901. 3. l.
Kupuszina telepitése. 1898. 15. l.
Csonoplya község telepitése. 1898. 160. l.
Ellenmondó levél. 1900. 165. l.
Donoszlovics Vilmos: Futaki gr. Hadik András. 1885. II. 3. l.
Alkotmányos mozgalmak Bács-Bodrogh megyében az 1860—61. években. 1886. 65. l.
Dudás Andor: Bronz-lelet Zentán. 1898. 92. l.
Régi könyvek Zentán. 1905. 118. l.
Dudás Gyula: A római sáncok. 1885. 5. l.
Volt-e Bácsban önálló püspökség? 1885. III. 61. l.
Praehistorikus emlékek Zentán. 1886. 161. l.
Az érmekről. 1887. 39. l.
A zentai kurialisták. 1887. 55. és 74. l.
Vidékünk a rómaiak korában. 1888. 8. l.
Kritika. 1888. 14. l.

Dudás Gyula: Az alföldi halmok. 1888. 80. l.
Bronzkori emlékek a Bácskaságon. 1888. 118. l.
Vármegyénk helynévtára. (Könyvismertetés.) 1889. 70. l.
A Tisza-Dunaköz története. II. Rákóczy F. korában. 1889. 179. l.
A Tiszavidék őstörténete. 1890. 20. l.
Zenta az Árpádok korában. 1890. 178. l.
Magyar levelek a mult századból. 1891. 22. l.
Szerb parochiák a mult században. 1891. 26. l.
Bács-Bodrogh vármegye meghirdetett nemessége. 1891. 108. l. (Grosschmid.)
A bácskai nemesség fölkelése 1797-ben. 1891. 159. l., 1892. 1., 109. l.
Jelentés Bács várának romjairól 1842-ik évből. 1891. 185. l.
Bács vármegye sérelmei 1741—51. 1892. 53. l.
Címeres nemes levelek Bács-Bodrogh vármegye levéltárában. 1892. 84. l.
Községi régi pecsétek. 1892. 139. l.
Körmendy I. naplója. 1892. 168. l., 1893. 29. l.
A bácskai nemes családok. 1893. 51. l.
Regesták az orsz. levéltárból. 1894. 45., 142. és 188. l., 1895. 40. és 106. l., 1896. 47. l.
A Czobor család és birtokviszonyai. 1894. 63. l.
Őskori tárgyak vármegyénkben. 1894. 138. l.
Irodalom. 1894. 186. l.
Tárca. 1894. 93. l,. 1895. 27. l.

Dudás Gyula: Grosschmid Gábor. 1895. 112. l.

A bogyáni és kovili gör. kel. zárdák történetéről. 1896. 61. l.

A bácskai és bánsági szerbek szereplésének története 1526—1711. 1896. 67. l. és 96. l.

A bácskai nemes családok összeirása 1841-ből. 1896. 147. l.

A Becsei család és birtokviszonyai Bodrogh vármegyében. 1897. 62. l.

Régi romok jegyzéke (Bács-Bodrogh vm. területéről). 1897. 123. l.

Török származásu családok Bácsmegyében. 1897. 129. l.

A Vojnits család ősei. 1897. 147. l.

A Latinovits család régi birtokviszonyai. 1897. 172. l.

A zombor—sáponyai lelet. 1898. 20. l.

Sáskajárás Bácsmegyében (1782). 1898. 27. l.

Régi könyvtárak Bácsmegyében. 1898. 90. l.

Szmik Antal műgyüjteménye. 1898. 119. l.

Bodrogh várról. 1898. 125. l.

A bácskai nemesség összeirása. 1898. 127., 177. l., 1899. 88. l.

Régi képek. (Festmények). 1898. 157 l.

Régi fegyverek. 1898. 158. l.

A B.-B. vm. községek régi pecsétjeiről. 1898. 161. l.

Vármegyénk 200 éves jubileuma. 1898. 4. l.

A borsódi és katymári Latinovits család története. 1899. 139. l.

Vármegyénk régi birtokosai. 1901. 10 l.

A vaskúti halmok kora. 1901. 61. l.

Dudás Gyula: Az oktatásügy története Bács-Bodrog vármegyében. 1902. 55. l.
A bunyevácok története. 1904. 111. l.
Haraszti község adományozása. 1905. 96. l.
A bácskai jakobinusok. 1905. 98. l.
Bács-e vagy Zemplén? 1906. 72. l.
I. Napoleon császár háborui és a bácskaiak. 1906. 107. l. (L. A bácskai nemesség felkelése 1797-ben.)
Evetovics János: Részletek Bács multjából a XVII. és XVIII. századból. 1903. 6. l.
A boszna-gradovári kegykép Bácsban. 1903. 155. l.
A bácsalmási nemes közbirtokosság ezelőtt 100 évvel. 1903. 158. l.
Adalék a dersi prépostság helyének meghatározásához. 1904. 16. l.
A bácsi régiségek. 1907. 156. l.
Valami a bácskai helynevekről. 1907. 179. l.
Érdujhelyi Menyhért: Ujvidék művelődés történetéből. 1890. 69., 138. l. és 1891. 69. l.
A pétervárad apátság. 1891. 99. és 147. l.
Pétervárad hadászati jelentősége. 1892. 14. l.
Bács-Bodrogh vármegye szerb történeti irodalma. 1892. 51. és 95. l.
Ujvidék pere Pétervárad kövezetvám miatt. 1892. 134. l.
A magyarországi szerb hirlapirodalom története. 1892. 163. l., 1893. 181. l.
Töredékek Zomber krónikájából. 1894. 145. l.
Ujvidék történetéből. 1895. 20. l.
A titeli káptalan története. 1895. 49. l.

Érdujhelyi Menyhért: Kutatásaim a római levéltárakban. 1896. 177. l.
A dersi prépostság. 1898. 8. l.
A gediri prépostság. 1899. 85. l.
Báthmonostori apátság. 1899. 113.
Ferenc-rendüek a Bácskában a mohácsi vész előtt. 1900. 8. l.
Dömötör, választott kalocsai érsek. 1900. 62. l.
A bácskai Tiszavidék a török háboruk után. 1900. 95.
A garábi apátság székhelye. 1900. 153. l.
Utolsó szavam a garábi apátság ügyében. 1903. 14. l.
A kalocsa-bácsmegyei klérus konvédelmi tevékenysége a mohácsi vész előtt. 1903. 91. l.
Ásatások Zentán. 1903. 102. l.
Görögök a Bácskában a török háborúk után. 1903. 121. l.
A titeli ásatások. 1903. 140. l.
Frankl István: Bács-Bodrogh vármegyei tanulók a külföldi egyetemeken. 1895. 88. l.
A kaponyai ütközet. 1900. 70. l.
Ifj. Frey Imre: Bács-Bodrog megye érmészeti emlékei. 1907. 59. l.
Régészeti tarlózások Bácskában. 1907. 165. l.
Gohl Ödön: Szabadkai régiségek. 1894. 112. l.
Szabadkai szükségpénzjegy a szabadságharc idejéből. 1899. 118. l.
A sebesicsi éremlelet. 1902. 175. l.
Grosschmid Gábor: Az utolsó báró Kray a szerbek között 1848—49. 1886. 97. és 129. l.

Grosschmid Gábor: Kolluth. 1887. 1. l.
Délmagyarország önvédelmi harca. (Könyvismertetés.) 1887. 64. l.
A zsidók. Történelmi ismertető. 1887. 92. l.
Magyarország népesitésének áttekintése. 1887. 101. l.
Történelmi ismertető. 1888. 35. l.
A régi Bodrogh vármegye és a Zichi grófok okmánytára. 1888. 49. l.
A Szemző szállási lelet. 1888. 75. l.
A társulat gyűjteményei 1888. 125. l.
Egyveleg. 1888. 131. l.
Értesitő felhivás. 1888. 136. l.
Mohácstól Martinovicsig. 1889. 1. l.
Régészeti leletek. 1889. 75. és 87. l.
Rodostó és a bujdosók sírja. Történeti ismertetés. 1889. 193. l., 1890. 31. l.
Történelmi szemle. 1889. 206. l.
Bács-Bodrogh vmegyei címerek és pecsétek. 1890. 16. l.
A bulkeszi Árpádkori lelet. 1890. 60. l.
Bács vármegye Zsigmond király alatt. 1890. 113. l.
Bács-Bodrogh vármegye római éremgyűjteményei. 1891. 1. l.
Bács vármegye egy régi zászlója. 1891. 18. l.
Hunyady Mátyás király. (Történeti ismertető Fraknói munkájáról.) 1891. 30., 118. és 173. l., 1892. 37. l.
Bács-Bodrogh megyei élet 1848. előtt. 1891. 51. l.
A románok és a magyar nemzet. (Ismertetés.) 1891. 76. l.
A vármegye monografiája. 1891. 146. l.

Grosschmid Gábor: Praehistorikus és római cserépedények a vármegye gyűjteményében. 1891. 188. l.
Grassalkovics Antal gr. 1892. 78. l.
A Kukula-féle zombori lelet. 1892. 105. l.
Bács-Bodrogh megye vármegyeháza. 1892. 128. l.
Bittermann K. első nyomdatulajdonos. 1893. 41. l.
Szabadka monografiája. (Irod. ismertető.) 1893. 46. l.
Régészeti leletek. 1893. 176. l.
Péter és Bánk-bán összeesküvése. 1893. 188. l.
Mészáros Lázár életrajza. 1894. 1. l.
Odry András. 1894. 61. l.
Szlatkovics M. emlékirata. 1894. 97. l.
Ürményi József Bács vm. főispánja. 1894. 120. l.
Magyar László. Életleirás. 1894. 123. l.
Bács-Bodrogh vármegye történelmi emlékei. 1894. 149. l.
A római birodalom érmeiről. Ismertető. 1894. 160. l.
Bács-Bodrogh vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. Imertetés. 1895. 37. l.
Podmaniczky J. br. élete. 1895. 37. l.
Nemes-Militics 1771. évben. 1895. 90. l.
Bajsai Zákó István. 1896. 3. l.

Gubitza Kálmán: A bodrogh-monostorszegi leletekről. 1898. 105. l.
A bodrogh-monostorszegi ásatásokról. 1898. 9., 65. l.
A sziga-szigeti ásatások eredményeiről. 1899. 82. l.

Gubitza Kálmán: A sziga-szigeti ásatásokról. 1901. 14. l.
Zsablyai leletek. 1901. 83. l.
A jazygok emlékei Bodrogh-Monostorszegen. 1902. 7. l.
A bácskai ősemberi-telepek kinyomozásának kérdéséhez. 1903. 173.
A monostorszegi ősemberi telepekről. 1904. 55., 133., 151. l.
Régészeti emlékek a Tisza vidékéről. 1904. 176. l.
A kishegyesi sírmező. 1906. 23., 77. l.
A kőkori temetkezés emlékei megyénkben. 1907. 76. l.
A begecsi romok. 1907. 80. l.
Regőcei leletek. 1907. 120. l.

Dr. Hannig Györgyné Karakásevits Jozefin: Bácsi sokac népszokások. 1907. 132. l.

Holczmann (Hajnal) Ignác: Bácsi szekeresek. 1899. 127. l.
Czéhek és ipartestületek a középkorban. 1900. 101. l.
Bácskai babonák. 1901. 29., 83., 223. l., 1902. 186. l.
Torzsa község a szabadságharcban. 1902. 18. l.
A torzsai németek szokásai. 1903. 163. l., 1905. 15., 71., 101. és 137. l., 1906. 27., 92. l., 1907. 93., 138. l.
A pincédi (pivnicai) dodolajárás. 1905. 116. l.

Horváth János: Bácska népesedése a török hódoltság után. 1905. 7. l.

Iványi István: A pétervárad katonai sánc polgáriasitása. 1885. 13. l.
Azok a „régi jó idők“! 1885. 25. l.

Iványi István: Bajmok és Csantavér keletkezése. 1885. 33. l.
Az uj Bodrogh vármegye. 1885. II. 17. l.
Bács vármegye összeirása 1699-ből. 1885. II. 25. l.
Bács és Bodrogh megyei tanulók a külföldi egyetemeken. 1885. III. 27. l.
Szabadka város felszabadulása. 1886. 45. l.
A jó öreg Jósics Péter audienciája Mária Terézia királynőnél. 1886. 88. l.
A vármegye monografiájának ügye. 1886. 121. l.
Ders. Dersfalva. 1886. 155. l.
Báncza vagy Bancsa, egy Bács vm. régi helység. 1886. 164. l.
Baja város történetéhez. 1886. 169. l., 1887. 15. l.
Bács vm. fő- és alispánjai a két utolsó században. 1887. 44. l.
A csajkás kerület. 1888. 17. l.
Bács-Bodrogh vármegye a térképen. 1888. 103. l.
Bajsa. 1888. 114. l.
Barthán. 1888. 115. l.
Bács-Bodrogh vármegye történelmének irodalma. 1890. 46., 90., 142. és 189. l., 1891. 89. l. (Grosschmid Gáborral együtt.)
Adatok Zombor város multjához. 1890. 145. l.
Eladásra szánt kamarai btrtokok. 1890. 155. l.
Pandur és Szeremlye a mult században. 1891. 65. l.
Futak és a futaki uradalom. 1892. 62. l.
Aranyád. 1892. 72. l.

Iványi István: Bodrogh. 1892. 97. l.
II. József császár rendelete a bácskai plébániák rendezése ügyében 1892. 145. l.
Bács és Bodrogh vármegyék főispánjainak névsora. 1893. 1. l.
Bács és Bodrog vármegyei alispánok és egyéb főtisztviselők névsora. 1893. 155. l.
Adatok Bács-Bodrogh vármegye adózásához. 1894. 17. l.
Adatok Szónta helyrajzához. 1894. 51. l.
Bodrogh vármegyei alispánok és szolgabirák névsora. 1894. 126. l.
Kő vagy Kövi. 1896. 6. l.
Bunyevác nemességünk. 1896. 14. l.
Martonos község története. 1896. 51. l.
Hegyes (Kis- és Nagy-Hegyes). 1897. 49. l.
Szent Miklós nevű helységek a régi Bács és Bodrogh vármegyében. 1897. 120. l.
Jánosi nevű helység a régi Bodrogh vármegyében. 1897. 167.
Béreg község történetéhez. 1898. 13. l.
Kernyája történetéhez. 1898. 88. l.
Baksafalva. 1898. 123. l.
Bács. 1898. 165. l., 1900. 51. l.
Vármegyénk állapota 1763. előtt. 1900. 116. l.
Bács-Bodrog vármegyei községek régibb pecsétei. 1903. 67. l.
Bodrogmegyei főtisztviselők. 1904. 95. l.
Ujabb adatok Bács-Bodrog vármegye helynévtárához. 1904. 153. l.
Szabadka régmultjából. 1904. 167. l.
Palánka. 1905. 91. l.
Pest. 1905. 95. l.

Iványi István: Előfizetési fölhivás. 1905. 169. l.
Adatok Baja multjához. 1907. 8. l.
Jung Ferenc: Kis-Kőszeg (Batina). 1890. 1. és 49. l.
Feljegyzése ama ellenséges csapatoknak, a melyek 1848. febr. 3.-tól okt végéig Bácskából jöve Kis-Kőszegen elszállásoltattak. 1899. 121. l.
Kálits Dömötör: Adalékok a bácsmegyei gör. kel. szerb Bogyán nevű kolostor eredetének történetéhez. 1901. 65. l.
A bácskai szerbek némely szokásainak keletkezéséről. 1904. 75. l.
Dr. Karácsonyi János: Végszó a garábi apátság székhelye ügyében. 1901. 206. l.
Koch József: A Ferenc-csatorna. 1885. III. 29. l.
Adalékok Hajnóczy Sámuel élettörténetéhez. 1902. 178. l.
Kovács Ferenc: Bács-Bodrogh megye növényvilága. 1898. 31. és 110. l.
Kovachich József: Az almási Kovachich család. 1898. 17. l.
Az almási Rudics család története. 1898. 99. l.
Kozma László: Jelentése a Hunyadm. tört. és rég. társulathoz történt kiküldetéséről. 1900. 29. l.
Elnöki megnyitó beszéd. 1902. 3. l., 1903. 3. l., 1904. 3. l., 1905. 3. l., 1906. 3. l., 1907. 3. l.
Kozma Lajos 1848—49-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú följegyzéseiből — részletek. 1907. 111. és 151. l.
Kőszeghy Dezső: Ethnographiai vázlat a dautovai népről. 1898. 23. l.

Kőszeghy Sándor: Bajok az ujjászületett Bodrogh vármegyében. 1892. 158. l.
Imreffy M. följegyzései. 1893. 24. l.

Kubinyi Viktor: Az 1500., 1518. és 1519. bácsi országgyűlések. 1901. 73. l.

Kuzmiák Sándor: Keresztur község archaeologiája. 1890. 157. l.

Margalits Ede: Titkári jelentések. 1885. 54. l.
Titkári jelentés. 1885. III. 65. l.
Bács megyére vonatkozó okmányok. 1886. 3. l.
Nyilatkozat. 1886. 64. l.

Muhoray Alfonz: A Bácskaságra vonatkozó tört. dolgozatok repertoriuma. 1887. 67. l.
Gróf Esterházy nádor bácsmegyei birtokadománya. 1893. 23. l.
A Czobor uradalom összeirása. 1894. 31. l.
Fröhlich Róbert és a bácskai római emlékek. 1894. 49. l.
A tiszai korona-kerület kiváltságlevelei. 1894. 128. l.
A Hunyadi család birtokai Bács-Bodrogh vármegyében. 1895. 17. l.
A tiszai korona-kerület harmadik kiváltságlevele. 1895. 28. l.
Bácskai földesurak 1699—1848. 1897. 67. l.
Dézsmajegyzékeink 1520–21–22-ből. 1897. 179. l.
Bács-Bodrogh vármegye vizei. 1898. 34. l.
Régi könyvtárak Bácsmegyében. 1898. 115. l.
Petur, bácsmegyei főispán. 1905. 87. l.
Zempléni nemes családok a Bácskában. 1906. 74. l.

Olchváry Ödön: Vetter Antal altábornagy hadműveletei. 1901. 188. l.

Rohonyi Gyula: A római sáncok. 1885. III. 3. l.
Magyarország a honfoglalás korában. 1906. 8. l.

Rónay István: Történeti nyomok. 1890. 175. l.

Roediger Lajos: Útmutatás a régiségletek szállítására. 1899. 122. l.
Ősrégészleti leletek kezelése. 1900. 156. l.
Schweidel József — reliquiái. 1901: 79. l.
Régészeti kiállitás Apatinban. 1901. 81. l.
Lovas sír Szeghegyen. 1901. 87. l.
Politikai foglyok Josefstadtban 1849. végén. 1901. 218. l.
A Bács-Bodrog vármegyében levő romok, emlékszobrok, ősrégészeti épitmények stb. jegyzéke. 1901. 225. l.
Ásatásainkról. 1903. 143. l.
A bácsmadarasi tumulusokról. 1905. 132. l.

Steltzer Frigyes: Kiszács története. 1885. 20. l.
Dózsa György és forradalma. Könyvismertetés. 1885. 49. l.
Bácskai adatok a török defterekben. 1885. III. 14. l.
Kulpin története. 1890. 40. l.

Szárics Bertalan: Szavoyai Eugen h. zentai győzelme. 1897. 105. l.
A bácsi tiszáninneni koronai kerület jogfejlődési története. 1898. 80., 107., 147. l., 1899. 19., 124. l.

Szendy Lajos: A pacséri kún-telep. 1900. 15. l.

Thim József: Zombor város eleste. 1886. 29. l.
Sterbácz eltünt község. 1886. 64. l.

Thim József: A szerb vajdaság felállításának megkisérlése a mult században. 1888. 1. l.
Egy bácskai eltünt községről. 1891. 106. l.
Tormásy Gábor: Gákova története. 1886. 35. l.
Trencsény Károly: Vörösmarty Mihály bács-almási képviselősége. 1900. 143. l
Czirfusz Ferenc. (Önéletrajzi adatok alapján.) 1901. 51. l.
Bácsmegyei Bánk Pál. 1903. 99. l.
Vármegyénk s az 1867. kiegyezés, s a koronázás. 1903. 115. l.
Krónikás adatok vármegyénk történelméhez. 1903. 128. l.
Deák Ferenc és Bács-Bodrog vármegye. 1907. 103. l.
Trischler Károly: Schweidel József élete. 1902. 145. l.
Weigang János: Jelentés az Apatin, Szónta, Erdőd határában stb. talált őskori tárgyakról . . . 1901. 20. l.
Dr. Wertner Mór: A Horvátiak elei. 1897. 99. l.
Witz Béla: A szerb lakodalom. 1907. 171. l.
Závodszky Levente dr.: A luteránus Czobor Imre. 1905. 127. l.
Bács- és Bodrog megyei követek 1447-ben. 1905. 168. l.
Br. Patachich Gábor installációja 1733-ban. 1907. 31. l.
Gr. Csáky Miklós installációja 1747-ben. 1907. 87. l.
Négy bácsi kanonok a XV. században. 1907. 106. l.
Zomborcsevics György: A hegyesi csata 1849-ben. 1887. 81. l.
Zsák I. Adolf: A biharmegyei és nagyváradi tört. és rég. muzeumnak Bács-Bodrog vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei. 1899. 105. l., 1900. 23., 66. l, 1902. 14. l

Dr. Zsoldos Benő: Az 1741—42. nemesi fölkelés aktáiból. 1907. 82., 160. l.
József császár lakodalma és Bácsmegye. 1907. 100. l.
Egy XVIII. századbeli bácsmegyei táblabiró hagyatéka. 1907. 116. l.

II. Cikkek szerint

Alkotmányos mozgalmak Bács-Bodrogh megyében az 1860—61. években. 1886. 65. l.
Az alföldi halmok. 1888. 80. l.
Aranyád. 1892. 72. l.
Ásatások a megye területén. 1885. III. 75. l.
Ásatásainkról. 1903. 143. l.
Ada és Zenta városok kiváltságlevelei. 1904. 81. l.
Bajmok és Csantavér keletkezése. 1885. 33. l.
Az uj Bodrogh vármegye. 1885. II. 17. l.
Bács vármegye összeirása 1699. évről. 1885. II. 25. l.
Bácskai adatok a török defterekben. 1885. III. 14. l.
Bács és Bodrogh megyei tanulók a külföldi egyetemeken. 1885. III. 27. l. és 1895. 88. l.
Bácsban önálló püspökség volt-e? 1885. III. 61. l.
Bácsmegye monographiája. (Inditvány.) 1885. III. 67. l.
Bács megyére vonatkozó okmányok. 1886. 3. l.
Bánczа vagy Bancsa, egy Bács vm. régi helység. 1886. 164. l.
Baja város történetéhez. 1886. 169. l.
Bács-Bodrogh vármegye a térképen. 1888. 103. l.
Bajsa. 1888. 115. l.
Barthán. 1888. 115 l.
Bronzkori emlékek a Bácskaságon. 1888. 118. l.
Bács-Bodrogh vármegyei címerek és pecsétek. 1890. 16. l.
Bács-Bodrogh vármegye tört. irodalma. 1890. 46., 90., 142., 189. l. és 1891. 89. l.

Bács megye Zsigmond király alatt. 1890. 113. l.
Bulkeszi Árpádkori lelet. 1890. 60. l.
Bács-Bodrogh vármegye római éremgyűjteményei. 1891. 1. l.
Bács-Bodrogh megyei élet 1848 előtt. 1891. 51. l.
Bácsmegyének egy régi zászlója. 1891. 18. l.
Bács-Bodrogh vármegye meghirdetett nemessége 1891. 108. l.
Bács várának romjairól jelentés 1842-ből. 1891. 185. l.
Bács vármegye sérelmei. 1892. 53. l.
Bodrogh. 1892. 97. l.
Bács-Bodrogh megye vármegyeháza. 1892. 128. l.
Bács-Bodrogh megye köztisztviselői és szolgaszemélyzetének javadalma (1759—1768). 1892. 143. l.
A régi Bodrog vármegye és a Zichi grófok okmánytára. 1888. 49. l.
Bodrogh megye bajai. 1892. 158. l.
Bács és Bodrogh vármegyék főispánjai. 1893. 1. l.
Bittermann K. és a szabadkai első könyvnyomda. 1893. 41. l.
Bácskai nemes családok. 1893. 51. l.
Bács és Bodrogh megyei alispánok s egyéb főtisztviselők névsora. 1893. 155. l.
Bánk-Bán összeesküvése. 1893. 188. l.
Bács-Bodrogh vármegye adózása 1848 előtt. 1894. 17. l.
Bodrogh vármegyei alispánok és szolgabirák névsora. 1894. 126. l.
Bács-Bodrogh megye történelmi emlékei. 1894. 149. l.
Bács-Bodrogh megye földrajzi és tört. helynévtára. (Ismertetés.) 1895. 1. l.
Baja város számlája 1748-ból. 1896. 12. l.
Bunyevác nemességünk. 1896. 14. l.
Bogyáni zárda történetéről. 1896. 61. l.
Bács-Bodrogh vármegye tagozatáról és két nagy folyójának fejlődéséről — Néhány szó. 1897. 25. l.
Bács-Bodrogh vármegye helynevei. 1897. 34. l.
Bezdán község történetéhez. — Adatok. 1897. 55. l.

A Becsei-család és birtokviszonyai Bodrogh vármegyében. 1897. 62. l.

Bácskai földesurak 1699—1848. 1897. 67. l.

(Baja) Egy a mult században (XVIII.) kelt folyamodvány. 1897. 116. l.

Béreg község történetéhez. 1898. 13. l.

Bács-Bodrogh megye növényvilága. 1898. 31. l., 110. l.

Bács-Bodrogh megye vizei. 1898. 34. l.

Bogojeva és Gombos multja. 1898. 51. l.

Bronz-lelet Zentán. 1898. 92. l.

Baksafalva. 1898. 123. l.

Bodrogh várról. 1898. 125. l.

A bácskai nemesség összeirása. 1898. 127. l., 177. l., 1899. 88. l.

Bács. 1898. 165. l., 1900. 51. l.

A bogojevai ásatásokról. 1898. 176. l.

(Bogojeva.) Város a faluban. 1899. 79. l.

Bács-Bodrogh vármegyére vonatkozó eredeti oklevelei — a biharmegyei és nagyváradi tört. és rég. muzeumnak. 1899. 105. l., 1900. 23., 66. l. 1902. 14. l.

Báthmonostori apátság. 1899. 113. l.

Bácsi szekeresek. 1899. 127. l.

Bácskai babonák. 1900. 112. l. 1901. 29., 83., 223. l. 1902. 186. l.

(Baja.) Ellenmondó levél. 1900. 165. l.

A bácsmegyei Bogyán nevü gör. kel. szerb kolostor eredetének történetéhez — adalékok. 1901. 65. l.

Bácsi országgyülések (1500., 1518. és 1519.) 1901. 73. l.

A Bács-Bodrog vármegyében levő . . . romok, emlékszobrok, ősrégészeti épitmények stb. jegyzéke. 1901. 225. l.

Bács multjából a XVII. és a XVIII. századból — részletek. 1903. 6. l.

Bácsmegyei Bánk Pál. 1903. 99. l.

Bácsmegyére vonatkozó adatok a XVIII. századból. 1903. 109. l.

A boszna—gradovári kegykép Bácsban. 1903. 155. l.
A bácsalmási nemes közbirtokosság ezelőtt 100 évvel. 1903. 158 l.
Bodrogmegyei főtisztviselők. 1904. 95. l.
A bunyevácok története. 1904. 111. l.
Bács-Bodrog vármegye helynévtárához — ujabb adatok. 1904. 153. l.
Bácska népesedése a török hódoltság után 1905. 7. l.
Bács- és Bodrog vármegyék pöréhez — adatok. 1905. 46. l. 1906. 59. l.
A bácskai jakobinusok. 1905. 98. l.
A bácsmadarasi tumulusokról. 1905. 132. l.
Bács-Bodrog vármegye uj helynévtára. 1905. 158. l.
Bács- és Bodrog megyei követek 1447-ben. 1905. 168. l.
Bács-e vagy Zemplén? 1906. 72. l.
Baja multjához — adatok. 1907. 8. l.
A begecsi romok. 1907. 80. l.
Négy bácsi kanonok a XV. században. 1907. 106. l.
Egy XVIII. századbeli bácsmegyei táblabíró hagyatéka. 1907. 116. l.
A bácsi régiségek. 1907. 156. l.
A bácskai helynevekről — valami. 1907. 179. l.
Csantavér és Bajmok keletkezése. 1885. 33. l.
A Csajkás kerület. 1888. 17. l.
Címeres nemes levelek a megyei levéltárban. 1892. 84. l.
Czobor uradalom összeirása. 1894. 31. l.
Czobor család és birtokviszonyai. 1894. 63. l.
Csantavér község történetéhez — Egy adat 1897. 177. l.
Csonoplya község telepitése. 1898. 160. l.
Czéhek és ipartestületek a középkorban. 1900. 101. l.
Czirfusz Ferenc. (Életrajz.) 1901. 51. l.
A luteránus Czobor Imre. 1905. 127. l.
Gr. Csáky Miklós installációja 1747-ben. 1907. 87. l.
Dózsa György és forradalma. Könyvismertetés. 1885. 49. l.

Ders. Dersfalva. 1886. 155. l.
Délmagyarország önvédelmi harca. (Könyvismertetés.) 1887. 64. l.
Dregán Péter. 1895. 13. l.
Dézsmajegyzékeink 1520—21—22-ből. 1897. 179. l.
A dersi prépostság. 1898. 8. l.
A dersi prépostság helyének meghatározásához — adalék. 1904. 16. l.
A dautovai népről – ethnographiai vázlat. 1898. 23. l.
Dömötör vál. kalocsai érsek. 1900. 62. l.
Dodola. (Eső-varázsolás.) 1905. 59. l.
Dodolajárás — a pincédi (pivnicai). 1905. 116. l.
Deák Ferenc és Bács-Bodrog vármegye. 1907. 103. l.
Egyleti élet. 1885. II. 32. l.
Egy eltünt község (Bukcsinovics). 1885. III. 77. l. 1891. 106. l.
Értesitő. 1887. 38. l.
Az érmekről. 1887. 39. l.
Egyveleg. 1888. 131. l.
Értesitő felhivás. 1888 136. l.
Esterházy M. gr. nádor bácsmegyei birtokadománya. 1893. 23. l.
Az elemi csapások történehez. I. Vihar a Tiszavidéken 1842-ben. II. Jelentések az 1838.-i nagy árvíz idejéből. 1897. 131. l.
Az 1838. évi árvíz történetéhez. 1897. 175. l.
Elnöki megnyitó beszéd. 1898. 3. l. s minden évfolyamban.
Egyleti mozgalmak. Lapszemle. 1899. 57., 100., 133. l. és 1900. 45. l.
Ellenmondó levél. 1900. 165. l.
Emlékezés. 1904. 86. l.
Eső-varázslás. (Dodola.) 1905. 59. l.
Előfizetési fölhívás. 1905. 169. l.
Érmészeti emlékei — Bács-Bodrog megyé(nek). 1907. 59. l.
A Ferencz-csatorna. 1885. III. 29. l.
Bács vm. fő- és alispánjai a két utolsó században. 1887. 44. l.

Frey Imre római érmei. 1891. 7. l.
Futak és a futaki uradalom. 1892. 62. l.
Fröhlich Róbert és a bácskai római emlékek. 1894. 49. l.
A Ferencz-csatorna s Kiss Gábor, mint annak alapitója (Társakodó 1836.) 1899. 69. l.
Feljegyzése ama ellenséges csapatoknak, amelyek 1848. február 3.-tól okt. végéig Bácskából jöve Kis-Kőszegen elszállásoltattak. 1899. 121. l.
Ferencz-rendüek a Bácskában a mohácsi vész előtt. 1900. 8. l.
Gákova története. 1886. 35. l.
Grassalkovics Antal gróf. 1892. 78. lap.
Grosschmid Gábor. 1895. 112. l.
Gombos és Bogojeva multja. 1898. 51. l.
A gediri prépostság. 1899. 85. l.
A garábi apátság székhelye. 1900. 153. l.
Gombos (azelőtt Bogojeva) régi emlékei. 1901. 99. l.
A garábi apátság székhelye ügyében — végszó. 1901. 206. l.
A garábi apátság ügyében — utolsó szavam. 1903. 14. l.
Görögök a Bácskában a török háboruk után. 1903. 121. l.
Futaki Hadik András gróf. 1885. II. 3. l.
A hegyesi csata 1849-ben. 1887. 81. l.
Hunyadi Mátyás király. (Történeti ismertető Fraknói munkájáról.) 1891. 30., 118. és 173, l., 1892. 37. l.
Hunyadi család birtokai Bács-Bodrogh vármegyében. 1895. 17. l.
Hegyes. (Kis- és Nagy-Hegyes.) 1897. 49. l.
A Horvátiak elei. 1897. 99. l.
A Hunyadmegyei tört. és rég. társulathoz történt küldetéséről jelentése Kozma László orsz. képviselőnek. 1900. 29. l.
Hajnóczy Sámuel élettörténetéhez — adalékok. 1902. 178. l.
Haraszti község adományozása. 1905. 96. l.
Imreffy Mihály följegyzései. 1893. 24. l.
Irodalmi szemle. 1886. 95. 158. és 182. l.
Irodalom. 1901. 93. 234. 1903. 187. 1894. 186. és 1905. 119. l.

Jósics Péter audenciája Mária Terézia királynőnél. 1886. 88. l.
Jegyzőkönyv a tört. társ. közgyűléséről. 1887. 29. l. s minden évfolyamban.
Jegyzőkönyv a tört. társ. választm. üléséről. 1887. 29. l. s minden évfolyamban.
Jankovác történetéhez — adatok. 1895. 86. l.
Jánosi nevű helység a régi Bodrogh vármegyében. 1897. 167. l.
A jazygok emlékei Bodrog-Monostorszegen. 1902. 7. l.
József császár lakodalma és Bácsmegye. 1907. 100. l.
Kiszács története. 1885. 20. l.
A kalocsai érsekség schematismusa. 1885. 53. l.
Az utolsó Kray báró a szerbek közt 1848—49-ben. 1886. 97. és 129. l.
Kolluth. 1887. 1. l.
Kritika. 1888. 14. l.
Kis-Kőszeg. (Batina.) 1890. 1. és 49. l.
Kulpin története. 1890. 40 l.
Kamarai birtokok becslése. 1890. 155. l.
Keresztur község archaelogiája. 1890. 157. l.
Kukula-féle zombori lelet. 1892. 105. l.
Községi régi pecsétek. 1892 139. l.
Körmendy J. naplója. 1892. 168. l, 1893. 29. l.
Koronai kerület kiváltságlevelei. 1894. 128. l., 1895. 28. l.
Kő vagy Kövi. 1896. 6. l.
Kecskemét város levele Bácsmegyéhez 1723-ból. 1896. 59. l.
Kovili zárda történetéről. 1896. 61. l.
Kutatások a római levéltárakban. 1896. 177. l.
Kupuszina telepitése. 1898. 15. l.
Az almási Kovachich-család. 1898. 17. l.
Kernyája történetéhez. 1898. 88. l.
Régi könyvtárak Bácsmegyében. 1898. 90., 115. l.
Kiss Gábor, mint a Ferenc-csatorna alapitója. 1899. 69. l.

A kaponyai ütközet. 1900. 70. l.
A kalocsa—bácsmegyei klérus honvédelmi tevékenysége a mohácsi vész előtt. 1903. 91. l.
A kishegyesi sírmező. 1906. 23, 77. l.
A kőkori temetkezés emlékei megyénkben. 1907. 76. l.
Kozma Lajos 1848—9-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú följegyzéseiből — részletek. 1907. 111., 151. l.
A Latinovits család régi birtokviszonyai. 1897. 172. l.
A Latinovits (borsódi és katymári) család története. 1899. 139 l.
Lapszemle. 1906. 47. l.
Mult századbeli községek adófizetői és vagyoni állapotuk. 1886. 61. l.
A vármegye monografiájának ügye. 1886. 121. l.
Magyarország népesitésének áttekintése. 1887. 101. l.
Mohácstól Martinovicsig. 1889. 1. és 37. l.
Vm. monografia ügyében jelentés. 1890. 80. l.
Magyar levelek a mult századból. 1891. 22. l.
Monografiája a vármegyének. 1891. 146. l.
A vm. monografiájáról — birálatok. 1896. 187. l.
Mészáros Lázár életrajza. 1894. 1. l.
Magyar László. Életleirás 1894. 123. l.
Martonos község története. 1896. 51. l.
A bodrog-monostorszegi leletekről. 1898. 105. l.
A bodrog-monostorszegi ásatásokról. 1898. 171. l.
A bodrog-monostorszegi ásatásokról. 1899. 9. és 65. l.
A monostorszegi ősemberi telepekről. 1904. 55., 133. és 171. l.
Magyarország a honfoglalás korában. 1906 8. l.
Mária Teréziának Bácsmegyétől kapott kávéja. 1907. 99. l.
Nyilatkozat. 1886. 64. l.
Nemesség fölkelése (bácskai) 1797-ben. 1891. 159., 1892. 1. és 109. l.
Naptótöredék. 1892. 33. l.

Nemes-Militics 1771. évben. 1895. 90. l.
Nemes családok (bácskai) összeírása. 1896. 147. l.
I. Napoleon császár háborúi és a bácskaiak. 1906. 107. l.
(L. A bácskai nemesség fölkelése 1797-ben.)
Az 1741—42-iki nemesi fölkelés aktáiból. 1907. 82., 160. l.
Odry András. 1894. 61. l.
Őskori tárgyak vármegyénkben. 1894. 138. l.
Őskori tárgyakról — jelentés. 1901. 20. l.
Az oktatásügy története Bács-Bodrog vármegyében. 1902. 55. l.
A bácskai ősemberi-telepek kinyomozásának kérdéséhez. 1903. 173. l.
A Pétervároadi katonai sánc polgáriasitása. 1885. 13. l.
Pandur és Szeremlye a mult században. 1891. 65. l.
Péterváradi apátság. 1891. 99. és 147. l.
Pétervárad hadászati jelentősége. 1892. 14. l.
Praehistorikus és római cserépedények. 1891. 188. l.
Plébániák (bácskai) rendezése II. József császár alatt. 1892. 145. l.
Péter és Bánk-Bán összeesküvése. 1893. 188. l.
Pannonhalmi szent Benedekrend névtára. 1894. 185. l.
Podmaniczky József báró élete. 1895. 37. l.
Pénztári kimutatás. 1899. 55. l. s minden évfolyamban.
A pacséri kún-telep, 1900. 15. l.
A paleolith-kori emberfajok. 1901. 212. l.
Politikai foglyok Josefstadban 1749. végén 1901. 218. l.
Petur, bácsmegyei főispán. 1905. 87. l.
Palánka. 1905. 91. l.
Pest. 1905. 95. l.
Br. Patachich Gábor installációja 1733-ban. 1907. 31. l.
Polazsenik. 1907. 132. l.
A Római sáncok. 1885. I. 5. l., III. 3. l.
Azok a „régi jó idők!“ 1885. 25. l.
Repertorium — a Bácskaságra vonatkozó történelmi dolgozatoknak. 1887. 67. l.

Régi Bodrogh vármegye. 1888. 49. l.
Régészeti leletek. 1889. 75. l.
Rodostó és a bujdosók sirja. (Történeti ismertetés.) 1889. 193. és 1890. 31. l.
Románok és a magyar nemzet. (Ismertetés.) 1891. 76. l.
Régészeti leletek. 1893. 176. l.
Regesták az orsz. levéltárból. 1894. 45., 142. és 188. l., 1895. 40., 106. l., 1896. 47. l.
Római birodalom érmeiről. (Ismertető.) 1890. 160. l.
Repertorium B.-B. vm. T. T. évkönyvének 1885—1896. évf. 1907. 3. l.
Régi romok jegyzéke (Bács-Bodrog vm. területéről.) 1897. 123. l.
A régészet ügye . . . Ujabb leletek. 1897. 140. l.
Az almási Rudics család története. 1898. 99. l.
Régi képek. (Festmények.) 1898. 157. l.
Régi fegyverek. 1898. 158. l.
A Bács-Bodrog vármegyei községek régi pecsétjeiről. 1898. 161. l.
Bács-Bodrog vármegyei községek régibb pecsétei. 1903. 67. l.
A régiségleletek szállitására — útmutatás. 1899. 122. l.
Római kori telep Szabadkán. 1900. 105 l.
Ősrégészeti leleletek kezelése. 1900. 156. l.
Régészeti kiállitás Apatinban. 1901. 81. l.
A római sáncok (bácskai) ujabb megvilágitásban. 1904. 7. l.
Régészeti emlékek a Tisza vidékéről. 1904. 176. l.
Regőcei leletek. 1907. 120. l.
Régészeti tarlózások Bácskában. 1907. 165. l.
Szabadka város felszabadulása. 1886. 45. l.
Sterbácz eltünt község. 1886. 64. l.
Sóvár, Tétel és Zemony őrhelyekről. 1887. 69. l.
A szerb vajdaság felállitásának megkisérlése. 1888. 1. l.
A Szemző szállási lelet. 1888. 75. l.
A Szent Miska-féle vallási mozgalom. 1890. 97. l.

Szerb parochiák a mult században. 1891. 26. l.
Szeremlye és Pandur a mult században. 1891. 65. l.
Szerb történeti irodalma B.-B. vmnek. 1892. 51. és 95. l.
A szerb hirlapirodalom története (magyarországi). 1892. 163. l., 1893. 181. l.
Szabadka monografiája. (Irod. ismertető.) 1893. 46. l.
Szónta helyrajzához — adatok. 1894. 51. l.
Szlatkovits M. emlékirata. 1894. 97. l.
Szabadkai régiségek. 1894. 112. l
Szakirodalom (A zombori főgimn. története. A megyei sokacok néprajza). 1896. 186.
Szerbek története (bácskai és bánsági) 1526—1711-ig. 1896. 67. és 97. l.
Szavoyai Eugen herceg zentai győzelme. 1897. 105. l.
Szent-Miklós nevű helységek a régi Bács és Bodrogh vármegyékben. 1897. 120. l.
A zombor—sáponyai lelet. 1898. 20. l.
Sáskajárás Bácsmegyében 1782. 1898. 27. l.
Szmik Antal műgyűjteménye. 1898. 119. l.
A sziga-szigeti ásatások eredményeiről. 1899. 82. l.
Szabadkai szükségpénzjegy a szabadságharc idejéből. 1899. 118 l.
Szabadkán — római kori telep. 1900. 105. l.
A sziga-szigeti ásatásokról. 1901. 14. l.
Schweidel József reliquiai. 1901. 79. l.
Schweidel József élete. 1902. 142. l.
Schweidel osztrák nemesi oklevele 1905. 43. l.
Schweidel szobrának leleplezése. 1905. 78. l.
Szeghegyen — lovas-sír. 1901. 87. l.
A sebesicsi éremlelet. 1902. 175. l.
A szerbek (bácskai) némely szokásainak keletkezéséről 1904. 75. l.
A magyar színészet legrégibb nyoma Szabadkán. 1904. 101. l.

Az első magyar szintársulat Zomborban. 1904. 147. l.
Szabadka régmultjából. 1904. 167. l.
Sokac (bácsi) népszokások. 1907. 122. l.
A szerb lakodalom. 1907. 171. l.
A Társulat első éve. 1885. 3. l.
Titkári jelentések. (I—IV.) 1885. 54. l.
Történelmi társulatunk alapszabályai. 1885. 66. l.
Társulatunk tagjainak névsora. 1885. 70. l. s minden évfolyamban.
Titkári jelentés. 1885. III. 65. s minden évfolyamban.
Társulati élet. 1886. 94. l.
Tétel, Sóvár és Zemony magyar őrhelyekről tanulmányaim. 1887. 69. l.
A társulat gyűjteményei. 1888 125. l.
A Tisza-Dunaköz története II. Rákóczy F. korában. 1889. 179. l.
A megyei hirlapok történelmi stb. közleményei. Tört. repertorium. 1885. 72 l.
Történelmi irodalom. 1887. 37. l.
Történelmi ismertető. 1888. 35. l.
Történelmi szemle. 1889. 206. l.
Társulatunk régészeti gyűjt. szaporodása. 1889. 209. l.
A Tiszavidék őstörténete. 1890. 20. l.
Tárca. 1894 43. l. 93. l. 140. l. 1895. 27. l. 1897. 137., 1898. 93., 138. és 190. l.
Tiszai korona-kerület kiváltságlevelei. 1884. 128., 1895. 28 l.
Titeli káptalan története. 1895. 49. l.
Társulati ügyek 1896. 36. l. 1898. 189., 1899. 44., 96., 129., 1900. 41. l.
Török származású családok Bácsmegyében. 1897. 129. l.
A bácsi Tiszainneni koronai kerület jogfejlődési története az 1751. évi kir. szabadalmi levél kiadásától kezdve. 1898. 80., 107., 147. l., 1899. 19. és 124. l.
A bácskai Tiszavidék a török háborúk után. 1900. 95. l.

Torzsa község a szabadságharcban. 1902. 18. l.
A titeli ásatások. 1903. 140. l.
A torzsai németek szokásai. 1903. 163, 1905. 15., 71., 101., 137., 1906. 27., 92., 1907. 93. és 138. l.
Uj Bodrogh vármegye. 1885. II. 17. l.
Ujvidék pere Péterváraddal kövezetvám miatt. 1892. 134. l.
Ürményi J. Bács vm. főispánja. 1894. 120. l.
Ujvidék művelődési története. 1890. 69., 138. 1891. 69. l.
Ujvidék történetéből. 1895. 20. l.
Vegyes közlemények. 1885. I. 76. l. III. 74. 1886. 96., 127., 160. és 186. l.
Vidékünk a rómaiak korában. 1888. 8. l.
Vármegyénk helynévtára. (Könyvismertetés.) 1889. 70. l.
Vármegyénk birtokadományos nemessége (1699—1848. 1897. 84. l.
A Vojnits család ősei. 1897. 147. l.
Vármegyénk 200 éves jubileuma. 1899. 4. l.
Város a faluban. (A bogojevai ásatásokról.) 1899. 79. l.
Vármegyénk állapota 1763 előtt. 1900. 116.
Vegyesek. 1900. 137, 1902. 191., 1906. 101, 1907. 143. l.
Vörösmarty Mihály bács-almási képviselősége. 1900. 143. l.
Vármegyénk régi birtokosai. 1901. 10. l.
A vaskúti halmok kora. 1901. 61. l.
Vetter Antal altábornagy hadműveletei. 1901. 188. l.
Vármegyénket érdeklő két okmány 1598-ból. 1903. 108.
Vármegyénk s az 1867. kiegyezés s a koronázás. 1903. 115. l.
Vármegyénk történelméhez — krónikás adatok. 1903. 128. l.
Zombor város eleste. 1886. 29. l.
Zentai praehistorikus emlékek. 1886. 161. l.
A zentai kurialisták. 1887. 55., 74. l.
Zenta az Árpádok korában. 1890. 178. l.
Zemony, Tétel és Sóvár őrhelyekről. 1887. 69. l.
A Zichi grófok okmánytára és a régi Bodrogh vm. 1888. 49. l.

Zombor város multjához adatok. 1890. 145. l.
Zombor krónikájából töredékek. 1894. 145. l.
Zákó István élete. 1896. 3. l.
A zsidók. Történelmi ismertető. 1887. 92. l.
Zombor város multjából. 1897. 73. l.
Zenta. 1897. 137. l.
(Zombor) Az 1838. évi árviz történetéhez. 1897. 175. l.
Zsablyai leletek. 1901. 83. l.
Zentán — ásatások. 1903. 102. l.
Zenta és Ada városok kiváltságlevelei. 1904, 81. l.
Zomborban — az első magyar szintársulat. 1904. 147. l.
Zentán — régi könyvek. 1905. 118. l.
Zempléni nemes családok a Bácskában. 1906. 74. l.

Társulati ügyek.

Huszonötödik évi rendes közgyűlését tartotta társulatunk 1908. évi március hó 22-én, a vármegyeház kis tanácskozó termében.

Mivel az 1907. évi közgyűlés aképen határozott, hogy a társulat *alakulásának 25. évfordulóját* diszközgyűléssel fogja megünnepelni, s az előkészületekkel megbizott választmány megállapodása szerint a diszközgyűlés a társulat megalakulása *napjának* fordulóján: *1908. évi május hó 11-én lesz:* azért a március 22-iki évi rendes közgyűlés pusztán a hivatalos ügyek elintézésére szoritkozott. A szokásos tudományos fölolvasás is épen csak a közeli jubiláris közgyűlésre való tekintetből maradt ki a tárgysorozat pontjaiból.

A társulat 1907. évi működéséről az alábbi közlemények számolnak be:

Kozma László elnök megnyitó beszéde.

Mélyen tisztelt Uraim!

A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat XXV-dik évi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Aki még emlékszik arra, hogy mult évi közgyűlésünk egyik határozatában kimondotta azt, hogy ebben a folyó esztendőben egyesületünk negyedszázados munkásságának emlékét diszközgyűléssel kivánja megünnepelni, sőt az ünnepi közgyűlés előkészitésérel társulatunk választmányát egyidejüleg meg is bizta: az, hiszem, bizonyos nyugtalansággal futhatott végig már mai közgyűlésünk tárgysorozatán is, mely ime, minden ünnepi köntös nélkül szűkölködik, a melyről eddigi bevett szokásunk ellenére még az a fölolvasás is hiányzik,

mely máskor, a hivatalos jelentések, mozgalmi adatok szürke szövetébe, némi elevenitő, hangulatváltó szint, hangot van hivatva beleszőni; az a valaki talán csalódva érzi a melegség hiányát a módban, mellyel én ezt a közgyűlést megnyitom, holott abban ma, szerinte huszonöt évi eredményes munka önérzetének, a további jövőnk felé forduló hit erejének kellene lüktetnie; s az a valaki talán alig várja azt, hogy egy ugynevezett napirend előtti felszólalás alakjában számadásra hivjon elősorban engem, ennek a társulatnak méltatlan ugyan, de hivatalos közegét a felől: mi történt a közgyűlés határozatával? Elfelejtkezett-e itt valaki kötelességéről?!

Mélyen tisztelt közgyűlés! Hadd előzzem meg a válaszszal az esetleges kérdést. A választmány kötelességtudása szeplőtelen és éber. Sőt annak a magyarázata — hogy az elnöki megnyitásban, a hivatalos hang kérgét nem töri át ma a visszaemlékezés melege — annak a magyarázata egyenesen a választmány egyértelmű megállapodásának a a fegyelmező erejében van.

Hogy a célba vett diszgyűlés kielégitően sikerüljön: követtük mintegy a mindennapi munka emberét, aki ismerve és érezve a világrend munkabeosztásának jótéteményeit; lekapcsolja elébb vállairól a hétköznapi munkaterhét, hogy aztán pihenő elmével, könnyebben emelkedő lélekkel — *ünnepelhessen.*

Ekép hasonlatosan cselekvék a választmány is. A tisztéhez tartozó és ezuttal külön is reábizott feladatokat kétfelé osztotta.

Imé — az előttünk fekvő tárgysorozat pontozatai tanusitják — a mai közgyűlés előtt mutatjuk be eredményeiben azt, hogy miképen érvényesitettük a lefolyt esztendőben erőinket, tudásunkat? ezen a közgyűlésen bocsátjuk birálat alá gazdálkodásunk száraz számvetéseit, itt ismertetjük tervbe vett uj munkarendünk arányait és irányait . . . szóval a mi

az élet gondját jelenti reánk nézve: ma igyekezünk elrendezni!

Ellenben a diszközgyűlést ugy kivánjuk megülni, mint egy *ünnepet*. Május 11-én, születésünk napjának fordulóján . . . Mert ünnep lesz az reánk nézve. Nem, t. közgyülés! nem fognak ott nekünk felfogadott szines szavu hegedősök dicsőitő éneket mondani. De azért ünnepünk lesz az nekünk! Nem teritünk ugyan asztalt ünnepi torra, közáldomásra, diszlakomára és nem szólaltatjuk ott meg hivalkodásainkhoz:

„Klarinétok füttyét, dobok dobbanását
Harsány trombitákkal összeroppanását."

De azért ünnepünk lesz az nekünk, — szándékaink szerint komoly és tartalmas.

Bele akarunk ott mélyedni saját multunkba, hogy felismerjük abban jobb jövendőnk mesterét. Fel akarjuk keresni azokat, akik előttünk jártak és „nálunknál jobbak valának" . . . Talán utat mutathatunk azoknak is, akik utánunk következnek, hogy — nálunknál jobbakká lehessenek . . . bölcsebbek az ösvények megválasztásában, tájékozottabbak a feladatok elágazásaival való eligazodásban.

A részletekről beszélni fog Önöknek a titkári tájékoztató. Kötelességszerű jelentéseinkből ki fognak Önök előtt emelkedni azok az eredmények is, melyek egyfelől a lefolyt évben kifejtett munkásságunk bizonyitékait alkotják, másfelől ki fognak azokból alakulni uj munkatervünk arányai is. — Akkora szabadságot azonban mégis veszek magamnak, hogy általánosságban felemlitsem azt, mikép a lefolyt esztendőre előirányzott munkaprogrammunkat a nekünk adatott erők mértékéig érvényesitettük, és pedig emlegetésre méltó eredménynyel; illesse érte elismerés és tisztesség elsősorban társulatunk muzeumőrét, azután azokat, akik őt egyfelől belső, másfelől külső munkatársaink sorából támogatták, akik gyűjtő kiszállásaiban segitségére voltak.

A fejlődésben, értékgyarapodásban jelentékeny lépést

tettünk előre. Társulatunk hatása külső mozgalmakban is terjeszkedett, mert eddig szunnyadó érdeklődéseket kapcsolt működésünk tényezőihez. Törekvéseink folytonosságában nem engedtünk szakadást keletkezni.

A jövőt illetőleg, terveink egybeállításánál erőinket, képességeinket ezuttal is szigoruan számbavettük. Azt mondhatnám, hogy ez évi munkánk tetemesebb része a belső rendezkedés érdekeit fogja szolgálni, noha nem marad elhanyagolva a külső munka sem. És ha legközelebbi teendőink meghatározásánál szinte a takarékosság határáig jutottunk: igazolja Önök előtt eljárásunkat az, hogy feladataink közt sok van olyan, melynél a halogatás, a kétkedés: a helyrehozhatatlan veszteséggel egyértelmű.

Szivesen üdvözlöm itt társulatunk megjelent tagjait és vendégeinket.

Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1907. évi működéséről.

Tisztelt közgyűlés!

Társulatunk mult évi működésének képét, a szokásos keretekben, röviden a következőkben vagyok szerencsés előterjeszteni. Az eredményt e három kijelentésben foglalhatom össze: gyarapodtunk tudományos értékekben; szerényen bár, növekedett tagjainknak a száma; s gazdagodtunk egy szép reménységgel.

Tudvalevő, tisztelt közgyűlés, hogy a mult év május havában gr. Apponyi Albert, vall. és közokt. miniszter, a Muzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelőségéhez egy nagyfontosságú rendeletet intézett, mely szerint a megfelelő vidéki városokban olyan közművelődési házakat óhajt emelni, amelyek az illető város közművelődési munkájának mintegy székhelyei lennének. S e közművelődési házak elhelyezése kérdésében a miniszter az orsz. Főfelügyelőségtől kivánt javaslattételt. — Az is tudvalevő, hisz évek óta hangoztatjuk, hogy immár 25 éves társulatunk, a Bács-Bodrog vármegye törvényhatóságától, mint természetes és törvényes gyámunktól rendelkezésünkre bocsátott három szobában szorongva, sem erejét kellőképen kifejteni, sem pedig munkálkodásának a felsőbb ható-

ságoktól is nagyrabecsült eredményeit hivatása szerint méltóan értékesíteni nem képes. Viszont az is köztudomású, hogy a városunkban működő s a nemzeti közművelődést szolgáló egyéb intézményeket is — minők a Városi könyvtár, a Szabad Lyceum Egyesület, a Bács-Bodrog megyei Irodalmi Társaság stb. — működésükben nagyrészt az bénitja, fejlődésükben az gátolja, hogy vagy alkalmatlan helyen szoronganak, vagy állaadó otthon hiányában zsellérkednek.

A magunk érzett s a mások ismert baja inditotta társulatunkat arra, hogy az említett miniszteri rendeletről értesülve, rögtön megragadta az alkalmat, hogy a városunkban már régóta fölmerült u. n. *kultupalota* eszméjét közelebb vigye a megvalósuláshoz. Közvetlen főhatóságunkhoz, az orsz. Főfelügyelőséghez, folyamodvánnyal fordult tehát társulatunk, s kifejtve mindama különleges szempontokat, melyekből szinte követelő erővel bontakozik ki az a jogos kivánság, hogy a létesitendő közművelődési házak egyikét e többféle nemzetiség által lakott vármegye székhelye, Zombor város nyerje el: arra kérte a főfelügyelőséget, hogy a közművelődési házak elhelyezése kérdésében a miniszter figyelmét és elhatározását Zomborra is irányitsa.

Folyamodványunkra a Főfelügyelőség ekként válaszolt: Kérelmünket jóindulatulag előjegyzésbe vette az esetre, ha a fokozatos fejlődés programmja lehetővé fogja tenni, hogy az — teendő javaslatai alapján — teljesedésbe menjen . . .

A most folyó évvel működésének 25. esztendejét kezdette meg társulatunk. Mult évi március 10.-én tartott közgyülésünk dr. Grüner Samu, ügyészünk inditványára elhatározta, hogy a negyedszázados évfordulót díszközgyüléssel ünnepeljük meg. Az előkészületekkel megbizott választmány a díszgyülés kereteit a következőkben állapitotta meg:

A jubiláris közgyülés a társulat megalakulásának 25. évfordulóján: 1908. május 11-én lesz, ily tárgysorozattal: megnyitó beszéd, mondja Kozma László, elnök; a társulat 25 éves története, irja és fölolvassa a titkár; közérdekü, megyei tárgyu történelmi előadás Rácz Soma, működő tagtól; a múzeum gyüjteményeinek bemutatása Gubltza Kálmán múzeumőr által. — A jubileum alkalmából kiadja a társulat az Évkönyv 25. évfolyamának tartalommutatóját, valamint a muzeumot látogató közönség számára a gyüjtemények katalógusát.

Hogy működésünk iránt az érdeklődést fokozzuk, hogy munkatársakat, ügyünknek barátokat nyerjünk, egy Néprajzi Utmutatót adtunk ki s a mult nyár folyamán a megyei sokac községekben néprajzi gyüjtőutat szerveztünk. E két tevékenységünk eredményéről, valamint általában

gyűjteményeink állapotáról, gazdag gyarapodásáról a múzeumőri jelentés számol be.

Folyó ügyeinket 1 közgyűlésen s 4 választmányi gyűlésen intéztük el. Alapszabályaink értelmében az Évkönyv 4 füzetét kiadtuk. Tartalmát 12 munkatársunknak 24 dolgozata teszi változatossá és értékessé, a hivatalos közleményeken és apró vegyes közléseken kivül.

Összeköttetésünket s a kiadványokra nézve a csereviszonyt a mult évben is föntartottuk 4 fővárosi és 7 vidéki rokonegyesülettel. A Múzeumok és Könyvtárak orsz. Tanácsa, melyben társulatunk is képviselve van, 1907. junius 29.-én Pécsett, az országos kiállitás alkalmával tartott közgyülésére társulatunk képviseletét is meghivta. Sajnos: az érdekes tárgyalásokban nem vehettünk részt.

Mint évek óta, a mult esztendőben is, a vall. és közokt. miniszter régészeti céljainkra 500, néprajzi célokra pedig 300 korona államsegélyt utalványozott, valamint a Zombori Takarékpénztár tavaly is 100 koronát adományozott Hálás köszönetünk érette.

Az 1907. év anyagi állapotát a pénztári kimutatás igy tünteti föl: évi bevétel: 3447·12 K, évi kiadás :2659·12 K, készpénzmaradvány: 788. K.

Örömmel jelentem, hogy mig az 1906. évben tagjaink száma 10-zel fogyott: az 1907. évben 20 pártoló taggal növekedett. A tagok sorában ezek a változások történtek: elhunytak: Balla Pál ügyvéd (Ujvidék) és Latinovits Albin cs. és kir. kamarás (Grác), alapító tagok; Mladoniczky Vince r. kath. esperes-plébános (Kula) és Wámoscher Nándor nagybirtokos (Monostorszeg), pártoló tagok; kilépését bejelentette Olchváry Ödön m. kir. honvédalezredes (Szabadka), pártoló tag.

Van eszerint az 1908. évre: 7 tiszteletbeli, 44 alapító, 207 pártoló és 35 működő tagja társulatunknak; összesen: 293; 17-tel több, mint tavaly volt.

Kérem az igen tisztelt közgyűlést, hogy titkári jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Muzeumőri jelentés

a „Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat" 1907. évi állapotáról.

Mélyen tisztelt közgyülés!

Mézelés idején a méhek hangos döngicséléssel adnak jelt a maguk kis gazdagságáról; hasonló körülményekből eredő varázslat fog el engem is, midőn muzeumunk mult évi működéséről és fejlődéséről kell beszámolnom.

Az 1897. év u. i. muzeumunk fejlődéstörténetében a szerencsésebbek közé tartozik. Nagyarányu munkaprogrammunk sikerült megoldása hatalmas lépéssel vitte előre ügyünket. A kézzelfogható eredményt gyűjteménytáraink rohamos gyarapodásában és a nagy közönség körében, intézményünk irányában mindélénkebben megnyilatkozó érdeklődős felbuzdulásában találjuk. Az elsőről alábbi kimutatásaink, az utobbiról az adományozók hosszu lajstroma és a társulati titkárnak az ujonnan belépett tagok felől adott jelentése nyujt bő felvilágositást. Ujabb terveink is olyanok, amelyek intézményünk megizmosodását célozzák.

Munkaprogrammunk megvalósitásában kétségkivül nagy segitségünkre volt a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi Miniszterium, midőn társulatunknak, az előző évek arányában ezuttal is, 800 kor. államsegélyt engedélyezett.

Ásatásokat Kishegyesen, Monostorszegen és Vajszkán végeztettünk.

A kishegyesi régibb középkori temető sirjaiból szept. 5-én és a reá következő napokon 15 sírt bontottunk fel. Az eddig feltárt sírok száma 92. A síroknak leletekben való gazdagsága és a leleteknek változatossága indokolttá tette és teszi a temető folytatólagos feltárását. Az eddig felszinre került leletek már most is érdekes és tanulságos sorozatkép állanak a muzeumban levő egyéb emlékcsoportok között. Különös érdekessége muzeumunknak az a kishegyesi sír, melynek csontváza üveg alatt elhelyezve, magyarázóan tükrözi vissza a régibb középkorban divatos temetkezés módját és szokásait.

Kevesebb sikerrel járt a monostorszegi u. n. Szauerborn-féle őstelep folytatólagos ásatása. Itt u. i. a kőkorban szokásos zsugoritva való temetkezés megfigyelése lévén a főcél: ilyen csontvázakra a legnagyobb igyekezet mellett sem találtunk.

Egy véletlenül felfedezett őskori putrilakás átkutatását végeztem a monostorszegi „opoljenik“ nevű ismert őstelepen, ahonnan számos edény- és kőeszköz maradványát sikerült összegyűjtenem.

Folyamatban van még a vajszkai Árpád-kori sírmező ásatása is, melyre dr. Tumbász István vajszkai plébános ur sziveskedett vállalkozni.

A kishegyesi sírokból nyert tárgyakat a következőkép csoportositathatjuk: ékszer-tárgy: 96 drb; ruhadísz: 51 drb; fegyverféle: 11 drb; szerszámféle: 28 drb; felszerelési tárgy: 35 drb; edényféle: 14 drb; famaradvány 4 drb; bőrmaradvány 1 drb; a sírokba tett ételfélék maradványa: 13 drb; s végre egy emberi csontváz.

A monostorszegi „Szauerborn-féle őstelep“-ről való 1 drb csonttű, 1 drb átlyukasztott fenőkő, 1 drb agyag orsógomb és 1 drb simitókő.

Az „Opoljenik“ őstelepről: talpas edények talptöredékei; 1 drb edényfültör.; 1 drb edényfenék-tör.; 1 drb szűrőedény töredéke; 1 drb csiszolókő; 1 drb szapentin kőbalta töredék; 1 drb hasított kő (csiszolt) és 1 drb kőkéspenge.

Vétel utján került gyűjteményünkbe 2 drb mammut-fog és a péterrévei gazdag sírlelet, melynek tartozéka egy gyöngyfűzér; 1 bronz karperec; 1 bronz fejdísz; 1 pár bronz fülbevaló és 1 bonz fibula. A leleteket Cziráky Gyula buzgó tagtársunk mentette meg.

A monostorszegi szigaszigeti páloskolostor romjai mellől honfoglaláskori régiségeket nyertünk. A gyűjteményben 2 drb S-végű halántékgyűrű; 1 drb pecsétgyűrű (RAD—OMI felirással); 1 drb vashorog; 1 rézpénztöredék és 1 drb fonatos, mintás faragott kő (hasonló az aracsi szobrászati emlékekhez) volt.

Egyesek áldozatkészségéből is jelentékeny számu régiséghez jutottunk. Az ajándékozók sorát az „Óbecse—Aracs—Péterrévei Ármentesitő-Társulat“ nyitotta meg. Megküldötte u. i. a Tiszatöltés épitése alkalmával talált 3 drb hosszucsövü kováspuskát a hozzátartozó szuronyokkal és 7 drb golyóval.

Cziráky Gyula igen becses bronzkori régiségeket küldött Gombosról. A küldeményben volt egy mészbetétes urnafedő-edény, mely e nemü leleteink között méltán számithat az első helyre; volt mellette egy bronztü is, mely a bronzkori leleteknek ritkábban előforduló tárgya és egy bronz sodronytekercske.

Simonyi József Dávodról küldött 1 drb nyéllyukas kőfejszetöredéket; 1 drb parittyakövet; 1 drb őrlőkőtöredéket és egy kettős pengéjü keltakést.

Hercegszántó községétől (Ódry Andor jegyző ur utján) kaptunk 2 drb hosszucsövü gyatacsos puskát s 1 drb hozzávaló sáslevelü szuronyt.

Muzeumőr a bodrogszigeti páloskolostor alapfalaiból egy római téglát szerzett, mely egykoron a nyers téglába nyomott szeges sarutalp lenyomatával került az égetőkeme ıcébe. Ugyancsak Gubitza utján a monostorszegi elemi iskolai tanulók 2 drb középkori szijcsat-keretet küldtek be.

Tripolszky Béla bácsi jegyző egy gyűrűforma csonttárgyat adományozott.

Koloszárovics Jenő keresk. isk. II. o. tanulótól pedig egy rézgyűrűt kaptunk.

Makk Géza hercegszántói tanitó egy régi szerkezetü fali órát és egy ismeretlen palonai adományozó egy régi lakatszerkezettel biró pisztolycsövet küldött be.

Két érdekes éremleletről kell itt még megemlékeznem. Egyik a gom

bosi, mely 1418 drb ezüst pénzt tartalmazott; a másik az a 164 drb ezüst pénz, amelyet Bácsalmáson szintén egy csomóban találtak. Az első megmentését Cziráky Gyulának köszönhetjük. Ez a lelet annyival becsesebb, mert érmek és fajok szerint gondosan osztályozva és elkülönitve, igen használható éremsorozatul szolgál. A lelet felöleli az I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos idejében vert magyar dénárok legtöbb változatát; volt közöttük 1 frisacbi és 2 török pénz is.

A bácsalmási lelethez a bácsalmási községi előljáróság szives közvetitése utján jutottunk. A csoportban volt 96 frisacbi és 68 kölni ezüst pénz. Olyanféle, mint aminőt régebben a monostorszegi határban, a Szemző-szálláson találtak. A keresztes hadakkal kerülhettek hozzánk.

Érem- és pénzgyűjteményünket ajándékukkal gyarapitották a következők:

A nagymélt. m. kir belügyminiszter ur, gróf Andrássy Gyula szobrának leleplezése emlékére készitett emlékéremmel. A művészi kivitelű érmet Telcs Ede mintázta.

Az ajándékok közt szerepel:

N. N.-től (Apatin) 3 drb római bronz érem; 1 magyar ezüst pénz és 3 drb rézpénz.

Ehrilich Páltól (Gyulafalva) II. József ezüst pénze.

Grosz Józseftől (Kiszács) 1 drb római bronzérem; 1 drb török ezüst pénz; 1 drb ujabbkori rézpénz; 1 drb. országgyűlési emlékérem.

Fischer Mórtól (Zombor) 1 drb régi 5 frtos bankjegy.

Pártos Jenő felső keresk. isk. tanulótól (Dunabökény) 2 drb római bronzérem.

Tripolszky Béla községi jegyzőtől (Bács) 1 drb rézpénz (társkirályok pénze).

Ifj. Nagy Mihálytól (Dávod) 8 drb ezüst pénz és 9 drb rézpénz.

Burghart Miklóstól (Monostorszeg) 1 drb ezüst pénz, melyet nevezett a Bortány-vár közelében, szántás közben talált s végre:

A monostorszegi elemi isk. tanulóktól 4 drb ujabbkori rézpénz.

Régiség- és éremtárunk gyarapodása 1907-ben.

Államsegélyből: Őskori régiségek 14 drb; régibb középkori és ujabbkori régiségek 972 drb.

Vétel utján: Őskori régiségek 2 drb; érmek 1583 drb.

Ajándék utján: Őskori régiségek 8 drb; római régiségek 1 drb; régibb középkori és ujabbkori régiségek 28 drb; érmek 41 drb.

Összesen: 2649 drb.

Néprajzi gyüjteményünk továbbfejlesztése érdekében társulatunk a

mult év elején azzal a javaslattal lépett elő, hogy az ezen osztály részére engedélyezett államsegély előző évi maradványai kizárólag sokac néprajzi tárgyak gyűjtésére fordittassék. Felterjesztésünk felsőbb jóváhagyást nyervén, a terv kivitelével a társulat titkára és muzeumőre és Krump Vilmos felső keresk. isk. tanár, jeles fotografus bizatván meg, akik ezen feladatuknak junius és julius hónapokban mintegy négy hetet szenteltek. Bejárták Monostorszeg, Béreg, Hercegszántó, Bács, Palona, Vajszka és Bogyán községeket, s utjokban tekintélyes számu muzeumba való tárgyat, rajzot, fényképet és feljegyzést gyűjtöttek. Béregen és Hercegszántón a kiküldöttek mellé csatlakozott Bellosics Bálint, bajai tanitóképző intézeti tanár, neves ethnografusunk is, kinek szakszerű utmutatásai hasznos irányitó hatást gyakorolt a gyűjtők munkásságára.

Részben vételből, részben pedig gyűjtésből eredő néprajzi tárgyaink száma: 213.

Monostorszegről származik: 1 drb halsütő rostély és 4 drb más halászati eszköz, u. m. 1 kece és 1 pöndölháló, 1 varsa és 1 tapopató.

Béregről való: 1 vetélő, 1 áspa, 2 guzsaly, 1 pár csigaösszekötőcsont, 1 aratósarló, 1 marokszedő-fa, 1 szőlőmetsző-kés, 1 ásótisztitó-fa, 1 csikóbőrös-kulacs, 1 zabola, 1 gyertyatartó, 1 mozsár, 1 gyékénykosár, 1 teknőfaragó-kés, 1 kézi eszterga, 1 kanálvágó, 1 béltisztitó-fa, 1 meritőkobak, 1 járószék és 1 juhászbot gamója.

Hercegszántói tárgyak: 1 motolla, 1 gombolyitó, 1 csomó fonál, 3 orsó, 1 rokka, 17 guzsaly, 1 vetélő, 1 szövőszék, 1 váltószeg, 1 régi divatu női mellény és kabát, 1 bélelt, prémes sokac női felöltő, 1 hajsütővas, 1 borotva-tok, 2 festett faskatulya, 1 régi láda, 2 lóbéklyó, 1 szamárbéklyó, 2 kolomp, 1 juhásztarisznya, 1 kutyára való nyakörv, 1 kanászostor, 1 tűzcsiholóvas, 1 zabla, 1 lószerszámdisz, 1 sótartó, 2 kulacs, 1 lantorna, 1 olajmécses, 2 kis mécs, 1 gyertyatartó, 1 koppasztó, 1 dohányvágókés, 1 támlásszék, 1 mustszűrőkosár, 1 konyhakosár, 2 eprészőkosár, 1 kapatisztitó-fa, 2 sarló, 1 sarlótartó, 1 famozsár, 1 fahám, 1 farostély, 1 hálókötőtű, 1 nádazótű, 1 gyalu, 1 tambura, 1 nyilpuska, 1 faeke kis mintája, 1 kapudeszka, 1 kapurács-részlet, 1 esztergakés.

Bácsban gyűjtött tárgyak: 6 drb guzsaly, 1 pálinkás kobak, 1 csiktartó kosár, 1 haltartó kosár, 1 tűzi kutya.

Palonáról való: 1 gombolyitó, 10 guzsaly, 1 pörgetyü, 1 gereben, 1 borotvatok, 3 sarló, 1 sarlótartó, 1 fakosár, 1 szék, 2 fogas, 1 tojás- és babtartókosár, 1 paprikatartó-kobak, 1 kobak-akgató, 1 ruhahordó-rud, 1 lábosalj, 1 vizmeritő-lapát, 1 kézi fűrész, 1 pásztorkész, 1 dohány-

zacskó, 1 konkolytisztító, 1 szigony, 1 esztergakés, 1 viráglajtorja, 1 konty, 1 buzakalászfonat, 1 függő cinke-faszék, melyet a sokacok torokfájás ellen alkalmaznak.

Vajszkai tárgyak: 17 guzsaly, 1 olló, 1 sulykoló-fa, 1 borotvatok, 1 teknővakarókés, 1 diszes kobak, 1 halásztarisznya, benne: 1 késtok, 1 tűzkőtartó-zacskó, tapló, türkő és acél, rajta sallangok; 1 póráz, 1 lakat, 1 kutyanyak-örv, 1 tűzi-kutya, 1 törkölytörő-fa és 1 szénavonóhorog.

Szondról származik két diszesen faragott késtok.

Krump Vilmos felső kereskedelmi tanár társulati fotografus, a gyűjtő uton a sokác népéletből 60 typusképet vett fel; e sorozatot Vujevich Alajos tagtársunknak a szondi sokasokról készitett fotografiai képei egészitik ki. A kész képeken kivül, ugyanannyi fényképlemez szaporitja e nemű gyűjteményünket.

A sokac női fejdísz bemutatása céljából Häring Ede, szegedi cégnél, két bálfejet is rendeltünk, melyek fejdíszitése és kiállitása iránt az elnökség már tett is intézkedést.

A néprajzi gyűjteményünkben elhelyezett husvéti himes tojások díszes csoportját Wámoscher B. felső keresk. isk. tanuló (Monostorszeg) 1 darabbal; Czettl N. felső keresk. isk. tanuló (Bajmok) 1 darabbal; a muzeumőr pedig (ugyancsak Monostorszegről) 3 díszes példánnyal gyarapitotta.

A ferenc-rendüek zárdafőnöke (Bács) a bácsi ferenc-rendü zárda és templom fotografiai felvételét, valamint az úrnapi kápolnai képét ajándékozta muzeumunknak.

Az adományozók névlajstromában kell még felemlitenünk a következőket: Glavatics Márk, Deszecsáv Imre, Mandits Jeromos, Blázsetin Ágost, Péjin Ádám, Prakatov Barisa, Szrakits Antal, Siskovics Mátyás, Velin Oliva, Lipokatity Illés, Tucákov Illés, Tomasev Illés, Tomasev József, Tomasev Barisa, Balatinac Antal, Fucin Marin, Tomasev Ádám, Vélin Marin és Jemrity Barisa hercegszántói lakosokat; — Sztógrosity Jánja, Német Gergely, Ivanics N., Topalits Péter és Filipovics András bácsi lakosokat; — Petrovics Matia, Simity Anna, Petrovics, Mákity Mánda, Lakics Éva, Knezevich Mária, Sokcsev Jánja, Pakledinac Béta, Sárcsevics Antal és Jánja, Duján Antal, Pakledinac Koleta és Gyuka, Bartulov István és Mária, Pakledinac Guszta és Stumf Irén palonai lakosokat; — Augusztinov Mára, Vukov Ruzsa, Augusztinov Pava, Votyinac Fülöp, Istokov Béta, Ruzsa, Mikáné, Ivka és Márta, Simunov Marin,

Petrov Martin és Ivka, Lukin Marin, Pejecsics Vasza és Bózsin Éva vajszkai lakosoktól.

Ethnografiai gyűjteményünk gyarapitói sorában hálásan kell megemlékeznünk azokról is, akik gyűjtő utunkban hathatós támogatásukkal járultak célunk előbbre viteléhez. Legelsőbben is Vojnits István alispán ór előtt kell köszönettel meghajtanom zászlónkat. Az ő ajánló levelének köszönhetjük, hogy mire a községekbe érkeztünk, utunk már egyengetve volt, s a községi Előljárók mindenütt a legnagyobb előzékenységgel karolták fel ügyünket. A községi jegyzők, segédjegyzők, lelkészek, tanitók és a helyi értelmiség, mind egyformán nagy érdeklődéssel szegődött mellénk. Külön sorokban kell megemlékeznem dr. Hannig Györgyné úrasszony lelkes munkásságáról, melyet kérelmünkre, a bácsi sokac népszokások feljegyzésével és az adatoknak „Évkönyv"-ünkben való közlésével kifejtett.

Gyűjtőutunk termékenyitő hatását nemcsak a beszállitott tárgyak sokasága, hanem az a tény is elég magyarázóan igazolja, hogy körutunk befejeztével a magunkkal vitt gyűjtőiven 11 uj tagunk jelentkezett.

A meginditott akció, mely a nagyközönségnek munkakörünkbe való bevonását célozza, azt hiszem sikeres folytatást nyer, a Bellosits Bálint működő tagtársunk által megirt és a társulatnak kiadásában már megjelent „Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére" c. művecskének szétosztásával. A könyvecskéből megfelelő menynyiséget a bajai m. kir. állami tanitóképző-intézet növendékei között már kiosztottunk; a napokban pedig megküldjük a vármegye összes tanitótestületeinek is.

Az „Útmutató"-hoz és a megyei tanitói-kar ügybuzgóságához füzött várakozásunkat sikerrel kecsegteti az az örvendetes körülmény, hogy Faragó János kir. tanfelügyelő úr maga is nagy érdeklődéssel viseltetik kulturintézményünk iránt, s külön köriratban fogja felhivni a megyei tanitóságot a gyűjtésben való közreműködésre.

Néprajzi tárunk 1907. évi gyarapodása: népies tárgy: államsegélyből 203 drb, egyéb uton 10 drb; fénykép és fényképlemez: áilamsegélyből 60 drb, egyéb uton 2 drb; összesen 275 drb.

Kegyeletl tárgyaink csoportja is több értékes darabbal szaporodott. Vértesi Károly lelkes tagtársunknak, muzeumunk minden irányu fejlődésére kiterjedő figyelmének és nagyjaink emléke iránti kegyeletes megemlékezésének köszönhetjük azt a rámába helyezett pálmalevelet, amelyet Kassáról, a nagy „kuruc-fejedelem" ravatalára helyezett koszorúból hozott haza emlékül. Ugyancsak tőle nyertük ajándékul, a „haza bölcsé"-nek aranyrámába foglalt olajnyomatu arcképét is.

Az 1907. évi márc. 15-iki ünnepen, a Schweidel-szoborra helyezett koszoruk szalagaiból 3 drbot kaptunk.

Térképgyűjteményünket Hercegszántó községe (Odry Andor jegyző úr utján) Bács-B. vm. 1825-ből való térképével és Vojvodina térképével gyarapitotta.

Könytárunk szaporulata: ajándékból: Bittermann Sándor ur szivességéből a „Bácska" 1901., 1902., 1904., 1905. és 1906. évfolyama bekötve; 2. Érdujhelyi Menyhérttől: Érdujhelyi M.: „A kath. hitoktatás története Magyarországon"; 3. a „Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségétől: dr. Trogor Ignác: „Vác vára és képei".

Tagsági illetmény és átalány fejében: 1. „Numizmatikai Közlöny." 2. „Ethnografia." 3. Néprajzi Értesitő." 4. Marcali Henrik: „Az 1790/91-iki országgyűlés.". 5. Escot T. H. S. ford. György E.: „A mai Anglia." III. köt. 6. Bordeau F. ford. Fredericky és Irmay: „A jelenkori gondolkozás mesterei.". 7. A m. tud. akad. „Almanachja" 1907-re. 9. Dr. Kuzsinszky Bálint: „Budapest régiségei." 9. „Arch. Értesitő." 10. Nyelvtudományi Közlemények. 11. Századok. 12. Matematikai és természettud. Értesitő. 13. Értekezések a tört. tud. köréből. 14. Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. 16. Akad. Értesitő. 17. Magyar Könyvszemle. 18. A m. tud. akad. elhunyt tagjai felett tartott emlékbeszédet. 19. Magyarországi német nyelvjárások. 20. Muzeumi és Könyvtári Értesitő.

Csere utján: 1. Történelmi és Régészeti Értesitő. 2. Erdélyi Muzeum. 3. Armenia. 4. Pécs-Baranya megyei Muzeum Egyesület Évkönyve. 5. Hunyad vmegyei Tört. és Rég. Társulat Évkönyve. 6. Magyar Nemzeti Muzeum Évkönyve.

A társulat kiadványa: Bellosics Bálint: „Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére."

E nemű gyűjteményünk sorába iktathatjuk Vértesi Károly tagtársunk alább következő ajándékait is. U. mi.: 1. a magyar szabadságharc idejéből való lapok (6 drb); 2. Bács-B. vm. állandó bizottságának 1861-ből való névjegyzéke; 3. Virter Ferenc ügyvédi oklevele 1823-ból, ugyanannak polgárlevele; 4. Cintula János felett elmondott halotti beszéd.

A könyvtár csoportjának 1907. evi gyarapodása:

Vétel utján 30 drb könyv.

Ajándék utján: Hirlapszámok 7, hirlapkötetek 6, apró nyomtatványok 4, térképek 2, kéziratok 1, oklevelek 2, összesen 52 drb.

Gyűjteményeink törzsanyagának állománya ezek szerint 1907. évi december 31-én: 1. A régiség- és éremtárban 9970 drb. 2. A néprajzi

gyűjteménynél 1067 drb. 3. Képzőművészeti és kegyeleti tárgy 84 drb. 4. Könyvtárban 816 drb. Összesen 11937 drb.

Gyűjteménytáraink a lefolyt évben 10 napon voltak nyitva a látogató közönség előtt. Meglátogatták 207-en. A vidéki érdeklődők között találjuk Jevremovics A., a belgrádi tanitóképző intézet igazgatóját 35 növendékkel; továbbá: dr. Hermann Antal egyetemi tanárt és európai hirű etnografust és dr. Józsa András vm. főorvosát, a Szabolcs vármegyei muzeum igazgatóját.

Az 1908. évre szóló munkaprogrammunkat részben a közelgő jubiláris közgyűlésre való előkészülés nagy munkája módositja.

A régiségtár gyarapitására folyósitott államsegélyből 173 korona 97 fillér előző évi (1906.) maradványunkkal, 673 korona 97 fillér áll rendelkezésünkre.

Ezen összeg mikénti felhasználására vonatkozó tervünket a következőleg állitottuk össze: 1. A kishegyesi régibb középkori temető kutatására 103 korona 97 fillér. 2. A vajszkai Árpádkori temető folytatólagos ásatására 70 korona 3. A bácsi törökfürdő ásatására 300 korona. 4. Az éremtár jegyzékbevételére, cédulakatalógusának elkészittetésére, valamint az 1906/7. évben szerzett régiségek cédulakatalógusának megfektetésére; a régiség- és éremtár látogatói számára szolgáló katalógus elkészitésére 200 korona.

A néprajzi-tár céljaira folyósitott 300 korona felhasználására nézve a következő felterjesztést tettük: 1. Felszerelési tárgyak (u. m. dobogók, tárlók, szekrények stb.) beszerzésére, az előre megállapitott költségvetés és tervrajz alapján 140 korona 80 fillér. 2. A sokac bábuk felöltöztetése és a szövőszék felszerelése céljából felfogadott sokac nő fuvar- és munkadija 9 korona 20 fillér. 3. Monostorszeg néprajzi tárgyainak felgyűjtésére 50 korona. 4. A néprajzi gyűjteménynek cédulakatalógusba vételére és preparálására 100 korona.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat pénztári kimutatása az 1907. évről.

	Bevétel				Kiadás		
1	Készpénz áthozat az 1906-ik évről	1182	04	1	Évkönyvekre	852	40
2	A zombori Takarékpénztár segélye	100	—	2	Szolgáknak	40	—
3	Az eladott évkönyvekből	18	—	3	Tiszteletdijakra	500	—
4	Hirdetési dijakból	112	—	4	Postaköltségekre	160	—
5	V. és K. miniszter segélye az 1907-ik évre	800	—	5	Tagdijakra	12	24
6	Kamatok	197	08	6	A M. T. Akadémiának IX-ik részlet	64	26
7	Tagdijakból	1038	—	7	Irodai átalányra	100	—
				8	Utazási költségekre	100	—
				9	Könyvvásárlásra	30	22
				10	Az 1907-ik évi államsegély kiadatott	800	—
				11	Egyenleg készpénzben 1907-ik év december 31.	788	—
		3447	12			3447	12

Kelt Zomborban, 1907. évi december hó 31-én.

Buday Gerő s. k.,
társulati pénztáros.

Ezen számadást a pénztári könyvvel és az okmányokkal összehasonlitottuk és helyesnek találtuk. — Zombor, 1908. évi márczius hó 21-én.

Mihályi János s. k., **Raisz Lajos** s. k.,
mint számvizsgálók.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat költségvetése az 1908-ik évre.

	Tartozik				Követel		
1	Tiszteletdijakra	500	—	1	Készpénz áthozat 1907. évről	788	—
2	Szolgáknak	50	—	2	Tagdijakból	1050	—
3	Irodai átalányra	100	—	3	A zombori Takarékpénztár segélye	100	—
4	Postaköltségekre	160	—	4	Kamatok	200	—
5	M. Tud. Akadémiának X-ik részlet	64	04				
6	Évkönyvekre	600	—				
7	Felszerelésre, könyvvásárlásra	200	—				
8	Tagdijakra	12	—				
9	Fuvarátalányra	250	—				
10	Előre nem látottakra	50	—				
11	Egyenleg készpénzben 1908-ik év december 31.	151	96				
		2138	—			2138	—

Kelt Zomborban, a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1908. évi február hó 27-iki választmányi üléséből.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1908. évi március hó 22.-én tartott XXV. évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László elnök, Buday Gergely, dr. Grüner Samu, Gubitza Kálmán, Szemző Gyula, Szondy Mátyás, Trencsény Károly, Vujevich Alajos és dr. Zsoldos Benő társulati tagok.

1. Kozma László üdvözölvén a megjelenteket, a társulat XXV. évi rendes közgyűlését megnyitotta. (Az elnök megnyitó beszédét lásd az Évkönyv 1908. I. füzetében).

2. Trencsény Károly titkár előterjesztette a társulat 1907. évi működéséről szóló jelentését. — A közgyűlés tudomásul vette. (Lásd az Évkönyv 1908. I. füzetében).

3. Gubitza Kálmán muzeumőr ismertette a muzeum 1907. évi állapotát, nagyarányu és értékes gyarapodását. — A muzeumőr jelentését a közgyűlés elismeréssel tudomásul vette. (Lásd részletesen az Évkönyv 1908. I. füzetében).

4. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését — a közgyűlés tudomásul vette, s annak alapján a pénztárosnak a fölmentvényt megadta.

5. Buday Gergely pénztáros előterjesztette az 1908. évi költségvetést. — A közgyűlés dr. Grüner Samu, társulati ügyész inditványára a bevételek rovatába tagsági dijak cimén előirányzott 950 koronát 100 koronával fölemelte, s e módositással a költségvetést elfogadta.

6. A jövő évi számadások és a pénztár megvizsgálására a közgyűlés ujból Gräff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos tagokat küldte ki.

7. Inditványok nem történtek.

8. E közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesitésére az elnök Vujevich Alajos és dr. Zsoldos Benő tagokat kérte föl.

9. Az elnök záró szavaival a közgyűlés véget ért.

Kmf.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak NÉVSORA az 1908. évre.

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
	Tiszteletbeli tagok:		
1	Dr. Fraknói Vilmos cz. püspök, a Muzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
2	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
3	Iványi István nyug. főgimn. tanár	Szabadka	1884
4	Oltványi Pál prépost	Szeged	1888
5	Schmausz Endre főispán	Szabadka	1884
6	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
7	Dr. Wlassits Gyula	Budapest	1898

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása		Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
	Alapitó tagok:			
1	Apatin község közönsége	100 K	Apatin	1903
2	Bács Bodrog vármegye közönsége	200 „	Zombor	1898
3	Balla Pál ügyvéd †	100 „	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök	100 „	Nyitra	1899
5	Bácsszentiván község közönsége	100 „	Bácsszentiván	1903
6	Dr. Boromisza Tibor kanonok	100 „	Kalocsa	1896
7	Baja város közönsége	100 „	Baja	1900
8	tfj. Chottek Rezső gr. nagybirt.	100 „	Ófutak	1892
9	Császka György érsek †	200 „	Kalocsa	1899
10	Csurog község közönsége	100 „	Csurog	1899
11	Dungyerszky István nagybirt.	100 „	Szenttamás	1899
12	Dungyerszky Lázár nagybirt	200 „	Szenttamás	1899
13	Fejér Gyula apát-plébános	100 „	Zombor	1899
14	Fernbach Antal nagybirtokos †	100 „	Zombor	1899
15	Fernbach János nagybirtokos	100 „	Felsőroglaticza	1899
16	Fernbach Károly főispán	100 „	Zombor	1903
17	Fernbach Lajos nagybirtokos †	100 „	Temerin	1899
18	Gferer Miklós nagyvállalkozó	160 „	Budapest	1899
19	Grossman Vilmos nagyvállalkozó	100 „	Budapest	1899
20	Kula község közönsége	100 „	Kula	1899
21	Latinovits Albin cs. kir. kamarás †	100 „	Grácz	1899
22	Latinovits Géza nagybirtokos	100 „	Borsód	1905
23	Magyar Épitő reszvénytársaság	100 „	Budapest	1902
24	Matkovits Béla főszolgabiró	100 „	Apatin	1903
25	Mohol község közönsége	150 „	Mohol	1899
26	Magyarkanizsa község közönsége	100 „	Magyarkanizsa	1899
27	Nagy Béla plébános	100 „	Monostorszeg	1899
28	Pilaszánovits József nagybirtokos	100 „	Felsőroglaticza	1899
29	Pucher József nagybirtokos	100 „	Budapest	1899
30	Báró Rédl Béla nagybirtokos †	100 „	Kelebia	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns.	100 „	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos	100 „	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos	200 „	Budapest	1899
34	Szilberek község közönsége	100 „	Szilberek	1903
35	Gr. Teleky József nagybirtokos	100 „	Tetétlen	1899
36	Ujvidék sz. kir. város közönsége	100 „	Ujvidék	1899
37	Dr. Vojnits István báró	100 „	Szabadka	1902
38	Vojnits Simon nagybirtokos	100 „	Zobnaticza	1899
39	Zenta város közönsége	100 „	Zenta	1899
40	Gr. Zichy Nep. János nagybirt.	200 „	Topolya	1885

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása		Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Zombori Takarékpénztár	200 K	Zombor	1898
42	Zombor sz. kir. város közönsége	100 „	Zombor	1898
43	Zsablya község közönsége	100 „	Zsablya	1899
44	Sajkásgyörgye község közönsége	100 „	Sajkásgyörgye	1905
	Működő tagok:			
1	Bayer József főgimn. tanár		Budapest	1900
2	Bázler István plébános		Szilágyi	1900
3	Bellosics Bálint tanító kép. i. tanár		Baja	1905
4	Buday Gerő áll. főgimn. r. k. hittanár		Zombor	1898
5	Bibó Bige György közs. főgimn. tanár		Szabadka	1900
6	Cziráky Gyula lelkész		Péterréve	1898
7	Csetri Károly m. kir. áll. főgimn. tanár		Zombor	1900
8	Dömötör Pál kir. itélő táblai biró		Zombor	1897
9	Dudás Gyula kir. segédtanfelügyelő		Homonna	1887
10	Erdélyi Gyula főjegyző		Baja	1887
11	Érdujhelyi Menyhért plébános		Zenta	1890
12	Evetovits János plébános		Bács	1898
13	Id. Frankl István ny. kir. főgimn. igazg.		Szabadka	1884
14	Gergurov Milán ny. városi főmérnök		Zombor	1895
15	Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő		Budapest	1895
16	Gozsdu Elek kir. törvényszéki elnök		Temesvár	1901
17	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő		Zombor	1884
18	Greiner Endre tanító		Kisbegyes	1907
19	Gubitza Kálmán igazgató tanító		Monostorszeg	1899
20	Hajnal Ignácz tanító		Csacza	1887
21	Kozma László ügyvéd		Zombor	1884
22	Kubinyi Viktor plébános		Heves Csány	1900
23	Kurucz Gyula segédtanfelügyelő		Szabadka	1898
24	Kuzmiák Sándor tanító		Bácskeresztur	1899
25	Kálits Dömötör g. k. szerb tanitókép. tanár		Zombor	1900
26	Id. Mihályi János ny. árvaszéki elnök		Zombor	1901
27	Rácz Soma, áll. főgimnáziumi tanár		Zombor	1907
28	Rohonyi Gyula ügyvéd		Ujvidék	1905
29	Schnurr György polg. isk. tanár		Apatin	1902
30	Szalay Frigyes miniszteri fogalmazó		Budapest	1900
31	Dr. Thim József járásorvos		Apatin	1890
32	Trilsam Márton polg. isk. tanár		Apatin	1902
33	Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár		Zombor	1900
34	Weigang János polgári iskolai igazgató		Apatin	1900
35	Zsák J. Adolf		Nagyvárad	1900
36	Dr. Zsoldos Benő, törvényszéki jegyző		Zombor	1907

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
	Pártoló tagok:		
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd	Zombor	1884
3	Alföldy Géza jegyző	Mélykut	1899
4	Állami tanitóképző-intézet	Baja	1887
5	Bácsalmás község közönsége	Bácsalmás	1899
6	Bácskeresztur község közönsége	Bácskereszrur	1899
7	Bárczi Iván pénzügyigazgatóhelyettes	Zombor	1907
8	Dr. Baloghy Ernő országgy. képviselő	Zombor	1899
9	Barakovits Lajos gyógyszerész	Szenttamás	1899
10	Bárány Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
11	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
12	Begecs község közönsége	Begecs	1892
13	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894
14	Bezerédy István főispán	Szabadka	1899
15	Béreg kőzség	Béreg	1907
16	Dr. Bikár Nenád ügyvéd	Zombor	1898
17	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
18	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
19	Borsay Jenő s. jegyző	Bátmonostor	1903
20	Borsód község közönsége	Borsód	1899
21	Bosnyák János jegyző	Bezdán	1899
22	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
23	Bácskertes község közönsége	Bácskertes	1902
24	Boldogasszonyfalva község közönsége	Boldogasszonyfalva	1899
25	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futak	1898
26	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
27	Csapkovits György uradalmi intéző	Bácsfeketehegy	1907
28	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
29	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
30	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
31	Dr. Czirfusz Dezső orvos	San Remo	1900
32	Deák Zsigmond ny. főszolgabiró	Borsód	1885
33	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
34	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
35	Dudás Andor városi tanácsos	Zenta	1899
36	Dudás István takarékpénztári igazgató	Zenta	1894
37	Dudás Lajos polgármester	Zenta	1884
38	Dunagálos község közönsége	Dunagálos	1902
39	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
40	Eigl József apát, esperes-plébános	Ujfutak	1884

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
42	Ertl István földbirtokos	Bács	1907
43	Evinger Kálmán jegyző	Sajkásgyörgye	1902
44	Falcione Gusztáv nagybirtokos	Zombor	1899
45	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
46	Dr. Falcione Nándor takarékp. ig.	Zombor	1899
47	Faller Alajos jegyző	Veprőd	1899
48	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902
49	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
50	Felsőszentiván község közönsége	Felsőszentiván	1899
51	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
52	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
53	Főgimnázium	Ujverbász	1907
54	Főgimnáziumi tanári könyvtár	Szabadka	1888
55	Főgimnáziumi könyvtár	Zenta	1897
56	Főgimnáziumi könyvtár	Zombor	1898
57	Fehér Lászlo s. jegyző	Béreg	1907
58	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
59	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
60	Gádor község közönsége	Gádor	1899
61	Gärtner Sándor plébános	Katymár	1899
62	Gebauer Ernő gyógyszerész	Bács	1907
63	Georgievits Avram földbirtokos	Szenttamás	1899
64	Gombos község közönsége	Gombos	1902
65	Gör. kel. szerb főgimnáziumi könyvtár	Ujvidék	1898
66	Gräber Ferencz földbirtokos	Szond	1902
67	Dr. Grünbaum Pál ügyvéd	Óbecse	1899
68	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
69	Dr. Hannig György orvos	Bács	1907
70	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
71	Haverda Mátyás ny. főgimn. igazgató	Szabadka	1884
72	Dr. Hegedüs Aladár polgármester	Baja	1899
73	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
74	Hipp Dezső főszolgabiró	Palánka	1899
75	Dr. Hoffmann Károly kanonok	Kalocsa	1899
76	Dr. Holländer Adolf orvos	Jánoshalma	1884
77	Horthy István cs. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
78	Horthy Istvánné urnő	Bécs	1899
79	Dr. Huber József orvos	Zombor	1906
80	Ivanits Izidor jegyző	Szenttamás	1899
81	Jánoshalmi olvasókör	Jánoshalma	1884
82	Janovich Gyula kincstári ügyész	Zombor	1901

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
83	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót Próna	1899
84	Karácson Gyula kir. tanácsos, ny. alispán	Zombor	1884
85	Kármán József ev. ref. lelkész	Ujverbász	1884
86	Káty község közönsége	Káty	1900
87	Kiss Gyula jegyző	Overbász	1898
88	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
89	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
90	Kovács Ferencz r. k. plébános	Obecse	1898
91	Kovács Pál ügyvéd	Zenta	1899
92	Kozma Dezső jegyző	Bácsfeketehegy	1907
93	Knézy Péter plébános	Doroszló	1900
94	Korény Béla földbirtokos	Hódság	1902
95	Kovalszky Lajos ny. gymn. igazgató	Ujverbász	1884
96	Kozma László ügyvéd	Zombor	1884
97	Kuczora község közönsége	Kuczora	1899
98	Kölpény község közönsége	Kölpény	1902
99	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
100	Kirschbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
101	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
102	Latinovits János főrendiházi tag	Budapest	1899
103	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
104	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Visegrád	1899
105	Latinovits Pál nagybirtokos	Borsód	1899
106	Lederer Gusztáv kir. itélőtáblai biró	Kula	1899
107	Dr. Lőrincz Mihály orvos	Szenttamás	1899
108	Lőwy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
109	Lukácsevits István városi tanácsnok	Zenta	1884
110	Magyar Olvasókör	Zombor	1897
111	Makk Géza tanitó	Herczegszántó	1907
112	Mallin Károly jegyző	Borócz	1884
113	Manojlovits L. Szteván földbirtokos	Szenttamás	1899
114	Mátételke község közönsége	Mátételke	1899
115	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
116	Medveczky Miklós gyógyszerész	Bácsfeketehegy	1907
117	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
118	Martonos község közönsége	Martonos	1899
119	Dr. Molnár Károly agrár tak. igazgató	Zombor	1899
120	Monostorszeg község közönsége	Monostorszeg	1902
121	Mozsor község közönsége	Mozsor	1900
122	Nemesmilitics község közönsége	Nemesmilitics	1899
123	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
124	Neszmirák Mátyás jegyző	Országlás	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
125	Nikolics Izidor főszolgabiró	Zsablya	1899
126	Kossuthfalva község közönsége	Ómorovicza	1888
127	Ópalánka község közönsége	Ópalánka	1899
128	Ósové község közönsége	Osóvé	1902
129	Ófutak község közönsége	Ofutak	1902
130	Ókér község közönsége	Ókér	1902
131	Oszivácz község közönsége	Oszivacz	1899
132	Óverbász község közönsége	Overbasz	1899
133	Parcsetich Mihály nyug. tanitó	Zombor	1904
134	Palánka község közönsége	Palánka	1899
135	Partos Gyula műépitész	Budapest	1884
136	Dr. Pavlovits Momir orvos	Szentiamás	1899
137	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
138	Dr. Pertschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Szentfülöp	1899
139	Piros község közönsége	Piros	1902
140	Piukovich József nagybirtokos	Szabadka	1899
141	Polgári Olvasókör	Gombos	1898
142	Raisz Lajos takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1898
143	Rauschenberger Adolf jegyző	Bácsszentiván	1894
144	Dr. Récsey Ede ügyvéd	Kula	1899
145	Dr. Rényi József orvos	Topolya	1899
146	Regőcze község közönsége	Regőcze	1899
147	Resch Béla felső kereskisk. tanár	Szabadka	1907
148	Rónay László nagybirtokos	Kis Zombor	1899
149	Sigmond Göntér jegyző	Osóvé	1884
150	Simonyi József földbirtokos	Dávod	1907
151	Dr. Steinitz Gábor orvos	Bácsfeketehegy	1907
152	Széchényi József földbirtokos	Zombor	1884
153	Dr. Széchényi Tamás főszolgabiró	Kula	1899
154	Szedressy Károly jegyző	Felsőszentiván	1899
155	Szentiványi Gyula	Bács	1907
156	Szevera János főgimn. tanár	Ujverbász	1907
157	Szikes Ignácz	Bácsfeketehegy	1907
158	Szilbács község közönsége	Szilbács	1899
159	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
160	Szmiha Kálmán jegyző	Okér	1902
161	Szommer József jegyző	Bácsalmás	1899
162	Szondy Mátyás törvényszéki biró	Zombor	1900
163	Szond község közönsége	Szond	1902
164	Sztapár község közönsége	Sztapár	1902
165	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
166	Szutrély Lipót	Baja	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
167	Ifj. Szutrély Lipót főszolgabiró	Baja	1899
168	Szentfülöp község közönsége	Szentfülöp	1899
169	Tárczay Dezső főszolgabiró	Topolya	1899
170	Temerin község közönsége	Zombor	1900
171	Tipka Antal főgimnáziumi tanár	Temerin	1902
172	Tiszaistvánfalva közönsége	Szabadka	1884
173	Tiszakálmánfalva közönsége	Tiszaistvánfalva	1902
174	Topolya község közönsége	Tiszakálmánfalva	1900
175	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
176	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
177	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
178	Turnovszky Rudolf r. k. plébános	Bácsordas	1899
179	Dr. Tóth Árvai Márk orvos	Kishegyes	1907
180	Tóth Jenő főgimnáziumi tanár	Ujverbász	1907
181	Tóth Sándor ref. lelkész	Bácsfeketehegy	1907
182	Ujfutak község közönsége	Ujfutak	1902
183	Urszentiván község közönsége	Urszentiván	1902
184	Ujsóvé község közönsége	Ujsóvé	1902
185	Ujverbászi kaszinó egylet	Ujverbász	1899
186	Vagner György jegyző	Ujverbász	1898
187	Dr. Valihora Ágoston kanonok	Kalocsa	1885
188	Dr. Városy Gyula érsek	Kalocsa	1890
189	Városy Károly ny. jószágigazg. titkár	Budapest	1902
190	Városi könyvtár	Zombor	1894
191	Vermes Béla nagybirtokos	Szabadka	1899
192	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
193	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnatica puszta	1899
194	Vojnits Dániel r. k. apát plébános	Baja	1899
195	Ifj. Vojnits István alispán	Zombor	1899
196	Ifj. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
197	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
198	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
199	Vuits Vazul nagybirtokos	Zenta	1894
200	Vujevich Alajos takarékpt. tisztviselő	Zombor	1894
201	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1898
202	Wissinger Richárd járási állatorvos	Hódság	1902
203	Würth Zsigmond földbirtokos	Mélykut	1899
204	Zákó Milán főispán	Pancsova	1899
205	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
206	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
207	Zsupánszky Lyubó jegyző	Oszivácz	1899

Tartalom.

Lap.

Tárgymutató :

I. Szerzők szerint . . . . . 5.

II. Cikkek szerint . . . . . 20.

Társulati ügyek :

Kozma László elnöki megnyitó beszéde . . 34.

Titkári jelentés . . . . . 37.

Muzeumőri jelentés . . . . . 39.

Pénztári kimutatás az 1907. évről . . . 48.

Költségvetés az 1908. évre . . . . 48.

Jegyzőkönyv . . . . . 49.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak névsora az 1908. évre . . . 49.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

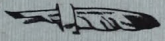

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1908.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mívelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében,, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest.
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

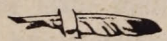

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1908.

1883—1908.

ÜNNEPI BESZÉD.

A társulat megalapitásának negyedszázados évfordulója alkalmából, 1908. évi május hó 31.-én, tartott ünneplő gyülésen elmondotta

KOZMA LÁSZLO,

elnök.

Tisztelt ünneplő Közgyűlés!

Igen tisztelt ünneplő Közönség!

Mint meghivóinkból látni méltóztatnak, mi, akik előtt feladataink szolgálatában következetesen a munka komolysága és az ismeretek igazsága lebeg: mai ünneplésünk szertartásaiból is távol tartunk minden szokásos alkalmi pompát, harsonaszót és minden egyéb, valamelyes bálványimádásra emlékeztető külsőségeket. Amivel ünnepünket kivételesen értékesiteni kivántuk, az mindössze a nyilvánosság pátosza, mely érzéseink lendületét fokozza. Az áldozatok, amiket oltárra hintünk: az emlékezés, az elismerés és a kegyelet.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat immár 25 esztendős pályát futott meg. Megfutotta egy olyan feladat szolgálatában, melylyel a közgondolkozás érzéketlensége miatt bizonyos elszigeteltség már szinte természetesen vele jár. Ma valahogy vád és panasz nélkül illenék meghatároznom ennek a pályafutásnak a jelentőségét és amig ehhez tétovázva keresem a hangot, segitségemre sietnek jobb és bal felől olyanok, akik szólanak helyettem.

Alig egy hete mondotta azt a magyar képviselőházban egyik törvényhozó: „Hazánkban a tudás magasabb fokai a közfelfogás mostoha gyermekei. Nálunk egy felolvasás, mely vetitett képek bemutatása nélkül történik, már magában véve egy szerencsétlen vállalkozás.“

Jóval nagyobb sulya van annak, amit az „Uránia“ elnöke: Molnár Viktor közoktatásügyi államtitkár mondott, ennek a tudomány népszerüsitésén fáradó, vetitett képekkel is dolgozó egyesületnek a tavaszi közgyűlésén: „Mindazok a kulturális visszásságok, melyek nálunk nap-nap után jelentkeznek, jórészt onnan származnak, hogy a hazai tudományos kutatásokat és törekvéseket nem méltatjuk eléggé és a tudomány, a tudós foglalkozás megbecsülése még irányadó körökben is nagyon hiányos.“

De illetékességénél fogva szinte a taraját képviseli ezeknek az itéleteknek az a kijelentés, melyet a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, az Akadémia idei — hatvannyolcadik — közgyűlésén egyebek között igy szövegezett: „Kevés értéket tulajdonitunk annak, ami történetünket hirdeti s mód felett szeretjük a változást magunk körül; szinte kapkodunk minden után, ami uj és sietünk lerombolni, elvetni a multnak tiszteletreméltó emlékeit és hagyományait, ahol csak hozzáférünk.“

Ime, mélyen tisztelt ünneplő közönség! Ezek a nyilatkozatok általában a közfelfogás *mai* érzéketlenségét és közönyét jellemzik ugyan, de a dolog természeténél fogva még inkább visszavetik fényüket . . . azaz helyesebben, visszavetik az árnyékot évtizedek hosszu sorozatára s a belőlük gomolygó köd ott lebeg a fölött a 25 esztendő felett, ezen huszonötév közmüvelődési viszonya felett is, melyben a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat eddigi pályáját megfutotta, ott lebeg, ha szinte csak azt a szerényebb keretet tekintjük is, melyben társulatunk a tudomány céljait szolgálja. Könnyen elgondolható, milyen, szinte elenyésző mekkoraságu lehetett a népszerüsége annak a feladatnak, akkor, 25 év előtt, amikor szolgálatába

szegődtünk és milyen, szinte félelmes arányuak voltak azok a nehézségek, melyeken keresztül kellett hatolnunk, hogy ide érhessünk ehhez a jubileumhoz azzal az eredménynyel, melyre ma rámutathatunk. Mert azokban az itéletekben olyan igazságok revelálódnak, miket saját közvetetlen tapasztalásunk is megerősit.

Mégis ide értünk. Pedig szinte szembe fordultunk azzal a divattal, mely társadalmunk nagy sokasága előtt népszerü. Nem szenvelegtünk sem aszketizmust, sem ridegséget, csak feladataink tartalmának komolysága fegyelmezett bennünket. Sose nyujtottuk azt, amit cintányéron szolgál fel a nagy dob; amiben tulnyomó a zaj, a szokatlan, a szinek tarka keveréke, az izgalmak egymásra tornyosulása. Nem kedveztünk a feltünési hajlamoknak, nem használtuk ki céljainkra a hiuságot, az emberi gyöngeségeket, holott ma, az emberbaráti célokra is csak ugy szeretünk adózni, ha azt parádéval, betürendes névsor mellett tehetjük. És mégis ide értünk, mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Jogosult ez a mi ünnepünk. Érthetetlen jelenség is lenne az, ha mi, akik okmányfoszlányokban, kőtörmelékekben és csontszilánkokban az elmult élet és történet adatait kegyeletesen fölszedegetjük: a saját multunkat nem tudnók megbecsülni. Jogos, ha belemélyedünk negyedszázados pályafutásunk eseményeibe, hányattatásaiba, -- nem ugy, mint egy „enyésző nép, ki méla kedvvel multján borong“ . . . hanem a fejlődés — az életvágy energiájával és azzal a szándékkal, hogy felismerjük abban jobb jövendőnk utbaigazitó mesterét.

Mert meritheünk belőle tanulságokat.

Saját történetünkben is megtaláljuk a hamis prófétákat, akiknek kedvtelésük a kételkedés, mesterségük a lehangolás; akik bontakozása közben szeretik szárnyát szegni a lelkesedésnek, addig, mig nem emelkedett fel ama szintájig, ahová már nem követheti az az indulat, melyet sárga szinnel bélyegezett meg a természet; utjába álltak előrehaladásunknak szóval és irásban, sivár élcekkel és konkolyhintő szánakozással.

Küzdenie kellett a társulatnak a meg nem értéssel és a félreértéssel egyaránt. Ez a baj erőnk jórészét még ma is fogyasztja. A társadalom nem kis része ugy néz reánk, mint a „tudomány ajtói“-ra (a hogy Etele király az ő táltosait és oltárnézőit nevezte), holott mi ennek a balga feltételezésnek még a látszatát is kerülve kerüljük; mások a komor tudóskodás ijesztő példányait keresik bennünk — teljesen alaptalanul. Hányszor ismételjük mi azt, mélyen tisztelt ünneplő közönség, hogy a mi céljainkat nem csupán az szolgálja, aki elfakult irásokat betűz és ó sirokat bont a feledés és föld alá merült régiségek kedveért! Hogy munkakörünknek vannak kiágazásai, ahol a szinekben, a formákban, a néplélek megnyilatkozásaiban teljes örömét lelheti az is, akiben erősebb és követelőbb a sziv! Ám, ha ma munkakedvre hangolták felvilágositásaink *keletet*, — megesik, hogy holnap ujra feldulja vetéseinket *nyugat* henye gondolkozása.

A társulatunk közelében működött megyebeli sajtó sem volt berendezésében oly összetételű, de tekintélyben és hangban sem volt oly erejű, hogy társulatunk érdekeinek számbavehető szolgálatot tehetett volna. Olyan erő sem állott a társulat rendelkezésére, melylyel munkatársakat állandóan magához tudott volna csatolni. Az a gondolat, hogy a munkatársak művei dijaztassanak: ma is az álomlátások közé tartozik. Eszményi jutalmakkal kecsegtetjük őket; pedig az érdekeltek között még az a kérdés is eldöntetlen, vajjon kiadványaink lapjai szolgáltatják-e legalább rész szerint való biztositékát a halhatatlanságnak, avagy inkább a szigoritott feledés nehezedik hiuságunkra évkönyveinknek egyre szaporodó rétegei alatt.

De megtaláljuk történetünkben azt a kicsiny sereget is, reánk nézve a jobbak névsorát, akiknek céltudatát a hamis próféták, a nehézségek meg nem tántorithatták; akiknek áldozatkészsége gyűjteményeink kincseiben mindvégiglen maradandó jelleget öltött, akik ennélfogva méltán részesednek ama tisztességből, mely az elért eredmény révén, közös osztály szerint, reájuk háramlik.

És látunk aztán ott egynehány elragadtatott embert, akik — noha más-más élethivatás gondja köti le őket — lelkesedésük, tehetségük javarészét társulatunk feladatainak áldozzák és bizonyára valami kényszerítő érzéssel sziveikben, minden valamire való anyagi ellenszolgáltatás nélkül: hordozzák a felelősség és kötelesség minden terhét; akiket a hiábavalónak tartott siker vágya gyötör, akik fecsérlik jelenüket, hogy zaklathassák a multat; akiket semmi akadály el nem csüggeszt, de minden kicsiség, minden semmiség reményre hangol . . .

Méltán ünnepeljük mi ezt a negyedszázados évfordulót. És ünneplésünk miatt nem érhet bennünket se kicsinylés, se megszégyenülés; mert eredmények tanusitják, hogy a kishitüség ellenhatásaival, a közöny rémeivel szemben is oltalmaztuk érdekeinket a nekünk adatott erők és tehetségek mértéke szerint. Igyekeztünk tért nyitni a törekvéseink iránt való fogékonyságnak a társadalom különböző rétegeiben. Közévegyültünk a népnek, közöttük igyekeztünk mélyiteni a dolgaink iránt megnyilt érdeklődést, — hogy nem eredmény nélkül: erről beszéljenek gyűjteményeink.

Ünnepeljük tehát multunkat, eredményeink tovább fejlesztésének vágyával; mert minden uj vállalkozásnak elsőrangu erőssége az, ha a mult tanulságaiba kapcsolódik,hiszen a multnak szerves folytatása a jelen és ebből bontakozik ki a jövő. Ünnepeljünk! Szolgáltassunk jeleket elért nyereségeink, javaink felől, számadástétel gyanánt azok előtt, akik támogatásukkal mellettünk haladni meg nem szüntek.

De legyen példa a mi történetünk mások előtt is, az előrehatolásban félénkek, a késlekedők, a kitartásban hanyatlók, a kishitűek javára.

Ihlessen meg bennünket az emlékezés, mert közértékű törekvés sorsáról szól ez a negyedszázados történet. Ismerjük föl abban továbbfejlődésünk biztositékait; meritsünk belőle uj hitet, uj buzdulást. Az emlékezés neveljen bennünk és azokban, akik utánunk következnek, uj becsvágyat és vezéreljen megmegujuló sikerekre.

Köszöntöm mai ünneplésünkön vendégeinket; a hatóságoknak megtiszteltetésünkre megjelent vezetőit és tagjait; üdvözlöm — élükön a zombori nőegylet elnökével — hölgyvendégeinket, biztositván őket egyben arról is, hogy felénk fordult tekintetük méltánylásában, egykori lovagok és hegedősök erkölcse szerint, mi is megérezzük küzdéseinknek ünnepi jutalmát; köszöntöm a zombori róm. kath. legényegyesületnek velünk együtt ünneplő küldöttségét; üdvözlöm a tanuló ifjuságnak itt megjelent tagjait, mint akiknek soraiból majdan, közművelődési mozgalmainknak, remélhetőleg egy-egy lelkes harcosa lesz kiválandó; köszöntöm ezután egyesületünknek, mellettem balról, szivem felől ülő első elnökét, immár tiszteleti tagját, Schmausz Endrét, valamint társulatunknak megjelent többi tagjait is, egyszersmind kérem muzeumőrünket, legyen kegyes felolvasni azokat az üdvözléseket, melyek a testvéregyesületek és jóakaróink részéről hozzánk intéztettek és amelyek ünnepi örömeink teljességéhez hozzátartoznak.[1])

A társulat 25 éves története.

— Irta Trencsény Károly —

Bár csak 25 éves multra tekinthet vissza társulatunk, még sem tudni biztosan: mikor, kinek az agyában fogamzott meg először a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat eszméje.

Már a mult század hatvanas éveiben akadtak szórványosan egyesek, a helyi történelem iránt érdeklődők, kik lelkükből fájlalták, hogy vármegyénk multjának amugyis gyér adatai az országban, s az országon kivül is, el-szétszóródtak; hogy a vármegyei levéltár 1848-ban, Zombornak a szerbek által történt elfoglalásakor, csaknem egészen

[1]) Az üdvözlések kivonatát lásd az ünneplő gyülésről felvett jegyzőkönyvben.

elpusztult; kik sajnálkozva panaszkodtak, hogy a Bácskában napfényre került történeti maradványok és emlékek vagy elkallódtak, vagy — illetékes és kevésbbé illetékes kezekbe: a budapesti Nemzeti Muzeumba, Halasra, Temesvárra, sőt Belgrádba kerülve — a legilletékesebb Bácsmegye számára elvesztek. Ezek a jóravaló szándékukban erős, de magukra-hagyatottságukban gyönge egyesek el-elalvó meg föl-fölébredő lelkesedéssel sürgették: pótolni kell, a mi elveszett, meg kell menteni, a mi megmenthető. A társulás szükségét érezve, derengő lelkük előtt, ködös bizonytalanságban még, valami olyas intézmény képe lebegett, minők az országos Történelmi Társulat mintájára alakult vidéki történelmi társulatok, muzeum-egyesületek; amilyen közel szomszédságunkban a Temesvárott székelő Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeum-Társulat is, mely 1872-ben létesült.

Az általános érzéketlenség, közömbösség tengerében ezek az elszigetelt tervezgetések még jó ideig csak mint „jámbor szándék“ vesztegeltek. Ez alatt „egy ügybuzgó fiatal segédjegyző Pacséron, nagy áldozatok árán, a megye multját tárgyaló lapot indit meg *(Bács-Bodrogh*, évnegyedes helytörténeti folyóirat), de kénytelen beszüntetni; nincs, ki nemes vállalatában támogatná.“ Ez az ifju *Dudás Ödön*. „A délvidéken egy az isten igéjét hirdető férfiu, bámulatos türelemmel s vasszorgalommal évek során át gyűjti az adatokat megyénk multjából; s nincs, ki őt segitse.“ Ez a férfiu *Steltzer Frigyes*, kiszácsi ev. pap.

Az 1879. évben sűrű egymásutánban hangzanak föl sürgető szózatok történelmi társulat alakitása céljából.

A megyei hirlapok egyre-másra közlenek történelmi dolgozatokat. Steltzer Frigyes az *Ujvidék* hasábjain (1879.) hosszú cikksorozatban, husz közleményben irja meg *Bácsmegye története*-t, mi közben fölsóhajt: „Beh sok teendője akadna nálunk egy jól szervezett régészeti és történelmi társulatnak!“ Értekezését „a szervezendő régészeti és történelmi

társulat érdekében közrebocsátott alkalmi dolgozatnál egyébnek tartatni“ nem is akarja.[1])

Dudás Ödön a Szabadkai Ellenőrben s az Ujvidékben is (1879.) ujból sürgeti a társulat megalapitását, muzeum szervezését, szakfolyóirat kiadását.

E két úttörő mellé áll aztán *Iványi István*, szabadkai gimnáziumi tanár. Kibocsátja *Fölhivását* egy Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat érdekében, s meghúzza azokat a főbb irányvonalakat, melyek a tervezett társulat munkálkodásának útját-módját kijelölik. E fölhivás (1880-ban) nem csak a megyei lapokban jelent meg; egész terjedelmében készséggel közölte az országos Történelmi Társulat folyóirata, a Századok is (1880: 778. l.), mivel — mint szerkesztője, Szilágyi Sándor megjegyezte — örömmel üdvözöl minden oly társulatot, mely valamely vidék speciális történetével foglalkozik. Hiszen — minden speciális kérdés kitisztázása az egyetemes történetnek tesz szolgálatot.

Iványi már nem maradt meg a kimondott szónál. Hozzá fogott a határozott, tudatos, tervszerű cselekvéshez. Történelmi tanulmányokkal foglalkozva, ez időben gyakran átrándult Zomborba, a vármegye levéltárába. Egy ilyen alkalommal sikerült megnyernie az eszmének *Schmausz Endrét*, a vármegyének — minden közművelődési ügy iránt melegen érdeklődő, s érette tenni is kész — akkori alispánját. Hathatós pártolóra talált az eszme Sándor Béla főispánban is.

Schmausz Endre nem is ejtette el a kezébe fogott ügyet. Itt Zomborban kezére dolgoztak dr. Molnár István Lajos és dr. Margalits Ede főgimnáziumi tanárok, az első úgy is, mint a Bácska szerkesztője.

1882. augusztus 22.-én az alispán értekezletet hivott össze, melyen Czirfusz Ferenc kir. tanfelügyelő, Fejér Gyula

[1]) Érdemes a följegyzésre, hogy már ekkor Bácsmegye teljes monografiájának megiratására gondol, mely számitása szerint — az ásatási költségeket nem tekintve — 15—20 ezer forintba kerülne. „Ennyi pénzt — ugymond — egy nagy megye értelmisége játszva előteremthet.“ Ime: egy igazán *jámbor* szándék!

apát-plébános, Iványi István, dr. Molnár István Lajos, dr. Margalits Ede főgimn. tanárok és Radics György zombori főgimn. igazgató jelentek meg. Az értekezlet kimondotta, hogy a történelmi társulat megalakitása szükséges. E szervező bizottság megbizta Margalitsot egy fölhivás szerkesztésével, mely (nagyjában az Iványi-féle fölhivás alapján) még aznap a Bácskában, majd a többi megyei lapban is megjelent. Az alispán aláirási iveket küldött szét a megye értelmiségéhez, s csakhamar 177 tag jelentkezett.

1883. május 11-én, egy vármegyei közgyűlést követő alispáni ebéd után, ült össze az alakuló közgyűlés. Jelen voltak Schmausz Endre elnöklő alispánon kivül: Barthal József, Bieber Gyula, Blumenthal Gusztáv, Csihás József, Donoszlovits Vilmos, Gräff Nikáz, dr. Grüner Samu, Karvázy Domokos, Kozma László, dr. Molnár István Lajos, Molnár Gyula, dr. Margalits Ede, Mártonfy Károly, Mihályi János, Radics György, dr. Spitzer Mór, dr. Schuller Simon, Stargl György, Szilágyi Mór, Tripolszky Gyula, Városy Tivadar Zomborból; Hubert Mór, Iványi István, Melkay György Szabadkáról; Balogh György Bácsból; Rédei Károly Sztanisicsról; Csupor Gyula Óbecséről; Steltzer Frigyes Kiszácsról; Széchényi Jenő Nemesmiliticsről; Schmausz Ferenc Torzsáról; Gombos Gábor Zentáról és Pártos Gyula Budapestről.

A közgyűlés 202 taggal kimondta a *Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat* megalakulását, Városy Tivadar inditványa ellenében, ki inkább közművelődési társulat, vagy irói kör alakitását óhajtotta. (Eféle inditvány még többször fölmerül a társulat gyűlésein). Elfogadta az értekezlet a szervező bizottság megbizásából Margalits által kidolgozott alapszabálytervezetet, melyet a belügyminiszterium 1884. március 21.-én 17312/VII. o. sz. alatt jóváhagyott; s megválasztották a tisztikart és a választmányt.

A társulat első tisztikara és választmánya:

Elnök: *Schmausz Endre.*

Alelnök: *Iványi István.*
Titkár: dr. Margalits Ede.
Másodtitkár: Városy Tivadar.
Ügyész: *Kozma László.*
Pénztárnok: dr. Schuller Simon.
Gyűjteményőr: Bieber Gyula.

Zombori választmányi tagok: Czirfusz Ferenc, *Dömötör Pál*, Donoszlovits Vilmos, dr. *Grüner Samu*, Mártonfy Károly, Molnár Gyula, dr. Molnár István Lajos, *Mihályi János*, Radics György, dr. Sztojkovits Péter; vidékiek: Balázs Imre, Melkay György, Sziebenburger Károly, dr. Váli Béla (Szabadka), Steltzer Frigyes (Kiszács), Balogh György (Bács), Rónai István (Prigl.-Szt.-Iván), Dudás Ödön (Pacsér), Fridrik Tamás (Ada), dr. *Boromisza Tibor* (Jankovác), dr. Hipp Antal (Palánka), Pozsonyi Béla (Csantavér), Tormássy Gábor (Gákova), dr. Kanyurszky György (Budapest).[1])

Az összes adatok egyértelműen arról tanuskodnaknak, hogy a társulat megalapitásának legfőbb érdeme Iványi István és Schmausz Endre nevéhez fűződik.

Fél esztendő mulva, november 15.-én már első nyilvános „évnegyedes közgyűlés"-ét tartotta a társulat a vármegyeház tanácstermében, melyen Iványi István, Rudics György és Steltzer Frigyes közérdekű történelmi fölolvasásokkal szerepeltek. Három esztendő alatt hat ilyen gyűlés volt, s a harmadik Ujvidéken, a hatodik pedig Szabadkán.

E hat gyűlésen 8 működő tag 18 dolgozattal munkálkodott; ezek között is Iványi és Steltzer 5—5 tanulmánnyal. Ez azt bizonyitja, hogy a társulat elég gyönge alapon indult meg. Csak nehány tag állandó működésére lehetett számitani; nehezen sikerült másokat is munkálkodásra serkenteni s a munkakört tágitani. A társulat életrevalósága iránt a kishitű kételkedés is fölütötte a fejét. De a kicsiny lelkes csapat nem csüggedett.

[1]) A kiemeltek ma is tagjai a tisztikarnak, választmánynak, illetőleg a társulatnak.

Az 1884. évi februáriusi gyűlésből kifolyólag Margalits titkár felhivást tesz közzé a megyei hirlapokban a szervezendő társulati muzeum érdekében, melynek tervezett szakosztályai: I. Pénz- és éremgyűjtemény. II. Régiséggyűjtemény. III. Okirat, pecsét és cimergyűjtemény. IV. A megyei történelemre vonatkozó nyomtatott vagy irott könyvek, monografiák, tanulmányok, térképek és V. bármely könyv, hirlap, röpirat és egyéb nyomtatvány gyűjteménye. Szórványosan szállingóztak is be egynémely adományok.

Vétenék a történelmi igazság ellen, ha meg nem emliteném itten azt a — bizonyára nem pusztán egyéni — véleményt, mely a Bácskának már 1883. évi 21. számában, a társulat közzétett alapszabályaihoz való hozzászólás cimén fölhangzott ilyenképen:

„Úgy hiszem, midőn ezen társulat muzeumáról van szó, senki sem gondol arra, hogy Zomborban e célból egy nagyobb, egy muzeum formájú épület emeltessék, egyszersmind meggyőződésem az: sok érdekes találmányra (régiségre) alig-alig fogunk szert tenni s legalább is száz év fog eltelni, mig annyi érdekes tárgy jön össze, amellyel egy terem betelik . . .“ Itt bele kell vágnom e hitetlen Tamás szavába, s ki kell jelentenem, hogy nem csak ma: negyedszázad elteltével, de már évek óta szinte tehetetlenül szorongunk érdekes és értékes gyűjteményeinkkel, nem *egy*, hanem *három* teremben . . . „Ennélfogva — mondja tovább az emlitett kételkedő — célszerűbbnek tartanám *akkor*, *midőn* egy teremre való érdekes tárgy *akármikor* összejön, azt a budapesti muzeumnak ajándékozni, s azon terem aztán Bács-Bodrog megyei történelmi és régészeti terem fölirást viselne. Ezen terem aztán látogatott fog lenni; mindenki, aki a budapesti muzeumot meglátogatja, meg fogja tekinteni ezen bácskai termet is; mig egy Zomborban létesitendő bácskai muzeum, Bácska egy nagy részének ismeretlen marad.“ No, ebben az egyben még ma is igaza van.

Más oldalról is merültek föl olyan vélekedések, hogy a földolgozandó anyag hamarosan elfogy s igy a történelmi társulat elveszti lába alól a talajt. Ez az aggodalom is alaptalannak bizonyult.

Három év alatt annyi becses történelmi dolgozat gyült össze, hogy az 1885. évi januárius 30.-i választmányi gyűlés, az alapszabályok szerint, elhatározta, hogy a társulat szakfolyóiratát *Évkönyv* cimen meginditja. Megjelenik évnegyedenként 3 ives füzetekben. Szerkeszti a titkár. A társulat tagjai tagsági dijak fejében kapják. Előfizetési ára 3 frt.

1885-ben meg is jelent az első évkönyvünk, Bittermann Nándor könyv- és kőnyomdájából. Róla s általában a társulat működéséről, hivatásáról mingyárt kezdetben igen jóakaratu s szinte hizelgő nyilatkozattal emlékezett meg a Századok szerkesztője, Szilágyi Sándor: „E társulat is — úgymond — érezhető hiányt pótol; a török dulásnak nagyon kitett megye régi archivumát fogja idővel pótolni.“ . . . „Ez ifju egylet a vidéki történelmi társulatok között a legmunkásabbak egyike. Évkönyveiben sok jeles történelmi közlemény lát napvilágot, érdekes adalék gyanánt a vármegye multjához.“ Az országos Történelmi Társulat azonnal csereviszonyba lépett velünk, s évkönyvünkért mai nap is küldi a Századokat. Ily összeköttetésben, a kiadványokra nézve csereviszonyban vagyunk 4 fővárosi és 9 vidéki rokonegyesülettel.

A most folyó évben a XXIV. évfolyamát kezdtük meg Évkönyvünknek. S a huszonhárom évfolyamnak, mostani ünneplésünk alkalmára összeállitott, tartalommutatója egy negyedszázadig megszakitás, fennakadás nélkül folyt komoly munkálkodás eredményeinek képét tükrözi elénk. S a munkálkodás tere nem hogy szűkült volna, inkább tágult; a földolgozandó anyag nem fogyott, sőt gyarapodott. Korán se kell félnünk, hogy lábunk alól kisiklik a talaj. Társulatunkra a következendő negyedszázadokban is még ujabb meg ujabb feladatok megoldása vár.

Társulatunk alapitásának egyik oka, s alapszabályaiban kifejezett egyik célja volt: a megyei monográfia megirásának előkészitése és elősegitése. Már az 1885. évi szeptember 26.-án, Szabadkán tartott társulati közgyűlés elé inditványt terjesztett Margalits Ede, titkár, a vármegye monográfiájának megiratása tárgyában. Az inditvány a társulat évkönyvében s a megyei lapokban közzé téve alapos megvitatás alá került. Végre 1885. julius 12.-én Schmausz Endre alispán 10593. sz. átiratában fölkérte a társulatot, hogy a monográfia megirására nézve javaslatot tegyen a törvényhatóságnak. Az Iványi István, Dudás Gyula és Grosschmid Gábor által készitett véleményes javaslat alapján a vármegye 1891. október 6.-i közgyűlésén a monográfia megiratását elhatározta, s a megirás és kiadás költségeire 12 ezer forintot szavazott meg. A szerkesztő-bizottság s a munkatársak csapata a történelmi társulattól függetlenül működött ugyan, de az ő tagjainak sorából alakult. Az 1896. évi junius hóban mutatta be Karácson Gyula alispán a vármegyei közgyűlésnek a két kötetes, egyenként 600—600 lapra terjedő, nagy nyolcadrét-alaku, diszes művet, mely Zomborban Bittermann Nándor és Fia könyvnyomdájában készült. E monográfia kiadásával nem csak Bács-Bodrog vármegye, hanem közvetve a történelmi társulat is méltóan ünnepelte ezredéves ünnepünket.

Irodalmi működésével eleinte csak nehány tag növelte a társulat szellemi tőkéjét. Az 1888. évben, Czirfusz Ferenc inditványára, már pályázati hirdetés serkentgeti a szunnyadó irói buzgalmat. Ezen első, s a mai napig egyszersmind utolsó, pályázat eredményeképen Iványi Istvánnak: Bács-Bodrog vármegye a térképeken cimü tanulmányát 6 drb, Dudás Gyulának Az alföldi halmok-ról irt értekezését 3 drb 20 frankos arannyal jutalmazta a társulat; dr. Thim Józsefnek A szerb vajdaság-ról szóló munkáját pedig dicsérettel tüntette ki.

A különben is buzgóknak e kitüntetése másokat nem sarkalt hasonló tevékenységre.

A társulat iránt való külső érdeklődés heve is fokozatosan lanyhult az első tiz év alatt. Az anyagi támogatás egyre csökkent. Az alakuláskor jelentkezett 202: alapitó, pártoló és működő tagból 1891-ben már száz sem maradt. Az évi közgyűléseken elnöki szózatok, titkári jelentések ismételten panaszkodnak a közönség merev részvétlenségéről. Az alispán utján a megyei községek, a közoktatásügyi miniszter ajánlatára az iskolák, az egyházi főhatóság részéről a papság nyert ösztönzést a társulat pártolására. Ennek is csak mérsékelt foganatja lett. A gazdag „Bácsország" szegénységben hagyta egyetlen e fajta tudományos, közművelődési intézményét.

Igazán csak nagyon csekély számu egyesek lelkes kitartásának, önzetlen tevékenységének köszönhető, hogy a társulat a közönyösség tengerén hajótörést nem szenvedett, hogy a kezdet százféle nehézségein keresztül vergődve, lassan bár, de irányt nem tévesztve, csüggedetlen haladhatott kitűzött célja felé.

Jelentékeny része volt ebben *Grosschmid Gábor* nyugalmazott törvényszéki birónak, ki 1887-ben lett a társulat főtitkára. A 74 éves agg (1813-ban született) fiatal erővel, szerető gonddal viselte a társulat ügyeit: szerkesztette az évkönyvet, egyszer-egyszer pusztán a maga dolgozataiból, a megyei monografia létrejöttén sokat buzgólkodott s benne az ujkor történetét ő irta meg. Nehány önálló történeti munkát is adott ki. Érem-, régiség- és könyvtárunkat ugyszólván a semmiből teremtette elő, s a muzeumot Schwerer János muzeumőrrel ő kezdte behatóbban gondozni. A hajléktalan társulat ekkor kapott (1887. ápr. 27.) egy földszinti szobát a vármegye jóvoltából, honnét pár év mulva (1892.) a II. emeletre, mostani helyiségünk egyik termébe költözött. Grosschmid Gábor 1895. november 15.-én halt meg 82 éves korában, s majdnem tiz évig viselte társulatunk főtitkári tisztségét.

Örökébe *Dudás Gyula* lépett, kinek széleskörű szakirodalmi működése (évkönyvünkben, a megyei monografiában, s önálló munkákban) a tudományos körök elismerését is kiérdemelte. Bár hivatása évekkel ezelőtt messze vitte tőlünk, mind mai napig buzgó munkatársunk maradt.

Az 1896. és 1897. évben ujabb változások történtek a társulat vezetőségében.

Az 1896. évi december 27.-i közgyűlésen Iványi István (szembaja miatt) bejelentette az alelnökségről való lemondását. A társulat, igazi megalapitója, 13 évi alelnöksége idején bölcs szellemi irányitója iránt, azzal róta le háláját a közgyűlés, hogy őt tiszteletbeli taggá választotta. Ám azóta is mindezideig a legbuzgóbb, s munkálkodásával a legmélyebb nyomokat hagyó működő tagunkat tiszteljük ő benne. Évkönyvünkbe irt nagybecsű dolgozatain s a vármegye monografiájának megirásában való közreműködésén kivül, önálló műveinek sorozatából csak kettőt emelünk ki: Szabadka történetét, 2 kötetben (1886.—1892.) és Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtárát, 5 kötetben (1889., 1896., 1906., 1907.) Mind a kettő, mint alapvető munka, maradandó disze megyénk történeti irodalmának.

Az 1897. december 29.-i közgyűlés meg Schmausz Endre elnök lemondását volt kénytelen elfogadni, ki „alakulása óta szeretettel csüngött a társulaton“, s érette oly sokat és hathatósan buzgólkodott, s kit főispáni méltósága most már állandóan Szabadkához kötött. Őt is a tiszteletbeli tagok diszes sorába iktatta a társulat.

Szerencse, hogy mindkét vezető tisztségre oly férfiakat nyert meg a társulat, kik méltóan léptek elődeik nyomdokaiba.

Czirfusz Ferenc elnök, Bács-Bodrog vármegye nyug. kir. tanfelügyelője, maga is a történelemnek egykor lánglelkű tanára, uj eszmék fölvetésével, uj irányok kijelölésével a szellemi élet fölfrissitésén, élénkitésén fáradozott. *Latinovits Géza* alelnök meg anyagi téren, a társulat iránt való érdek-

lődésnek széles körben való fölkeltésével, alapitó és pártoló tagok megnyerésével szerzett elévülhetlen érdemeket.

Fáradhatatlan munkásságát ekkor szentelte a társulatnak *Roediger Lajos* főgimn. tanár, mint titkár és muzeumőr egyszersmind.

S valóban az 1899. februárius 2.-i közgyűlésen az elnök már örömmel jelzi a haladást, mely anyagi és szellemi téren egyaránt mutatkozik. „A társulat oly anyagi erőre jutott, a szellemi téren oly felfrissülés mutatkozott, a gyűjtemények oly mértékű gyarapodásnak indultak, — mondja az akkori titkári jelentés — hogy ez évet bátran nevezhetjük a társulat *ujjászületése évének*“. Fényesen bizonyitják ezt a következő adatok. Hamarosan meglepő arányban szökkent föl a tagok száma: az alapitóké 7-ről 35-re, a pártolóké 81-ről 220-ra. (S ekkor nők is voltak a pártoló tagok között.) S ez Latinovits Géza alelnök, meg Roediger Lajos titkár-muzeumőr együttes apostolkodásának eredménye.

Állandó erkölcsi és anyagi erőnövekedést jelent a társulat életében az a körülmény, hogy az 1898. évben önként alávetette magát a Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége felügyeletének, irányitásának. S a Főfelügyelőség mingyárt 600 korona államsegélyt eszközölt ki régészeti ásatási céljainkra. Fraknói Vilmos főfelügyelő pedig lépéseket tett az iránt, hogy a társulat gyűjteményei alkalmasabb helyiségben nyerjenek elhelyezést, s társulatunk a vármegye és Zombor városa részéről rendszeres segélyben részesüljön. E nagybecsű jóindulatnak kivánt eredményével azonban nem dicsekedhetünk. Rendszeres segélyben csak az állam részesiti társulatunkat. A vármegye törvényhatósága 10 év alatt négy izben 600, egy izben 500 korona segélyt nyujtott s a mostani jubiláris esztendőre 1000 korona segélyt szavazott meg. Jóltevőink közé sorakozik még a Zombori Takarékpénztár, 1901-től kezdve évenként 100 korona adományával.

Bács-Bodrog vármegye az 1899. évben érte meg fenn-

állásának kétszázadik évfordulóját. Hivatalosan csak a mi társulatunk emlékezett meg 1899. febr. 2.-i közgyűlésén e két-egy vármegyének a török hódoltság megszünése után történt ujjászervezéséről, Dudás Gyulának: Vármegyénk 200 éves jubileuma c. fölolvasásával. A nagy jelentőségű alkalomhoz méltó volt az az inditvány, melyet akkor dr. Grüner Samu társulati ügyész terjesztett a közgyűlés elé: Keresse meg a társulat Bács-Bodrog vármegye közönségét, hogy a megye 200 éves fennállása emlékére létesitsen, a megyei kulturális alap fölhasználásával, egy monumentális *kulturpalotát*, ahol aztán a Történelmi Társulat és a Zombori Városi Könyvtár elhelyezést nyervén, együtt egy megyei Muzeum-Egyesületnek alapját vetnék meg . . . Ez az inditvány magában foglalta azokat a több izben fölmerült eszméket is, melyek a történelmi társulat munkakörének kibővitését, más közművelődési intézményekkel való társulását, cimének megváltoztatását célozták. Az inditványra hozott határozatban kivánt „kellő idő", melyben a vármegye törvényhatóságának figyelmét az eszme megvalósitására föl lehet kivni, — ugylátszik — akkor még nem volt meg. De maga az eszme nem halt meg, csak szunnyadott. Három esztendő mulva ujra fölébresztette társulatunk, s a városi Könyvtáregyesülettel kezet fogva társadalmi uton inditotta meg a mozgalmat a közművelődési palota ügyében. A két egyesület előkészitő bizottságának fölhivására már adományok is szállingóztak. Ám az akkori megnehezült időkben a szépen megindult mozgalomnak megint csak el kellett pihennie . . . Tudvalevő, hogy a közoktatásügyi miniszter, a mult év május havában a Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségéhez intézett rendelete szerint, a megfelelő vidéki városokban olyan közművelődési házakat óhajt emelni, amelyek az illető város közművelődési munkájának mintegy székhelyei lennének. S e közművelődési házak elhelyezése kérdésében a miniszter az országos Főfelügyelőségtől kivánt javaslattételt.

Milyen sietve ragadtuk meg az alkalmat, s ragadták meg velünk együtt városunk többi közművelődési intézményei, hogy régi óhajtásunkat megvalósitsuk! Kértük, hogy a létesitendő közművelődési házak egyikét Zombor nyerje el. Kérelmünk jóindulatulag előjegyzésbe vétetett, s „ha a fokozatos fejlődés programmja lehetővé fogja tenni", — teljesedésbe is megy valamikor . . .

Vegyük fel az imént elejtett fonalat.

A nyert államsegéllyel s a Főfelügyelőség irányitásával mingyárt nagy arányokban megindultak a rendszeres, tervszerű régészeti ásatások. Roediger muzeumőr mellett különösen Cziráky Gyula káplán Gomboson, Gubitza Kálmán igazgató-tanitó Monostorszegen, s Kuzmiák Sándor tanitó Bácskereszturon kutattak nagy sikerrel. Buzgó fáradozásuk eredményei muzeumunkban a legszebb, legértékesebb, legszámosabb tárgyak: mindmegannyi, addig nem is sejtett, tanubizonyságai vármegyénk gazdag változatosságu őstörténetének.

1901. óta a mai tisztikar vezeti a társulat ügyeit, a muzeumőr kivételével, aki 1906. óta tölti be a tisztséget. Működésünk körét tágitottuk a történelem egyik fontos segitőtársának: az ethnographiának (néprajznak) belevonásával. Tarka változatosságban többféle nemzetiséggel népes vármegyénkben különösen hálás talaj kinálkozik néprajzi gyűjtésre, tanulmányozásra. Ezt méltatta a Főfelügyelőség is, mikor állami segélyünknek fölemelését eszközölte ki, melyből 1904. óta már 500 korona régészeti, 300 pedig néprajzi célokra forditható. A néprajz iránt való érdeklődés fölkeltését s munkatársak megnyerését céloztuk azzal, hogy a Bellosics Bálint tagtársunk által irt néprajzi Utmutatót kiadtuk, s ingyen szétküldöttük, főleg a megyénkbeli tanitóságnak. A mult év nyarán pedig a muzeumőr, a titkár és Krump Vilmos tanár, műkedvelő fotografus, a különlegességükben igen érdekes sokac községekben sok szép és becses tárgyat,

rajzot, fényképet és följegyzést gyűjtöttek muzeumunk fejlődő néprajzi osztálya számára.

A gyűjtemények rohamos gyarapodása szükségessé, s a vármegye jóindulata lehetségessé tette, hogy a társulat 1903-ban már három teremben rendezkedjék be. Ma már ezekben is csak szoronganunk kell. Roediger muzeumőr avval fejezte be érdemes működését, hogy először hozta annyira rendbe muzeumunkat, hogy a közönségnek is megnyithattuk. Azóta, jelzett időben, ingyen tekinthetők meg gyűjteményeink. Ez alkalommal — épen a 20. évfordulón — „a társulat vezetői által a hazai tudomány mivelése és a nemzeti kultura terjesztése körül kifejtett eredményes munkálkodásáért" az országos főfelügyelőség „őszinte elismerésének" adott kifejezést. A muzeumi tárgyak szakszerű meghatározását és jegyzékbevételét dr. Cserny Béla szakmegbizottal végeztette az országos főfelügyelőség. E munkálat alapján most vár kiadásra leiró utmutatónk, mely részletes tájékoztatással, fölvilágositással szolgál látogatóinknak a muzeum gyönyörködtető szemlélésében, oktató tanulmányozásában.

Bármily szerény és zajtalan volt is társulatunk 25 éves működése, mégis több izben részesült a hazai, sőt külföldi tudományos körök megtisztelő figyelmében és méltató elismerésében. Az országos levéltárból dr. Pauler Tivadar, a Nemzeti Muzeum és az országos Főfelügyelőség részéről dr. Hampel József, dr. Wosinszky Mór, dr. Fehérpataky László s dr. Szemayer Vilibáld többször is meglátogatták társulatunkat. Syrku Polychron szentpétervári egyetemi tanár s dr. Schmidt Hubert berlini archeológus nagy érdeklődéssel tanulmányozták muzeumunkat. — A washingtoni Handbook to Learned Societies cimű vállalat, a tudományos könyvtárakat és társulatokat ismertető kiadványában a mi társulatunk szervezetéről és működéséről is közölt adatokat. Viszont a mult idők homályában buvárkodva, az őskorok ásatag, holtnak

látszó emlékeivel bibelődve, társulatunk soha sem szigetelte el magát az eleven élet hullámzásától. Közreműködött az 1849. julius 14.-i hegyesi csata emlékének megörökitésében (1887.), s a csata történetének megirására a megyei honvédegylet által a társulat kebelében hirdetett pályázat 6 körmöci arany díját 10-re emelte. A díjat Zomborcsevits György társulati tag nyerte el. A bácsmegyei községek uj neveinek megállapitásához az országos bizottságnak történeti adatokkal támogatott javaslatot dolgozott ki (1897.) — A társadalom kegyeletes emlékünnepeiből mindenkor kivette a részét. Igy: Vörösmarty Mihály, Kossuth Lajos, Deák Ferenc születésének százados évfordulóin; Schweidel József szülőháza emléktáblájának, s a vértanu szobrának leleplezési ünnepén, mely alkalommal nagybecsü kegyeleti tárgyakkal gazdagodott muzeumunk ereklye-gyüjteménye.

Hatóságoknak és magánosoknak is többször szolgáltunk történeti fölvilágositásokkal.

Komoly hivatását abban látta társulatunk, amit megalakulásakor első alelnöke, Iványi, igy fejezett ki:

„Ha netalántán a tudományt nem is vihetjük előre, mégis azon érdemünk lesz, hogy a tudomány számára napszámos munkát végeztünk; az anyagot az enyészettől megmentettük s összehordottuk és szeretett anyamegyénk multjának és jelenének minden ágát figyelmünk és buzgalmunk tárgyává tevén, vármegyénk minden nemesen gondolkozó fiában a történelem iránti érzéket, a régiségek iránti tiszteletet, a jelennek becsülését és jövőnk iránt reményt élesztvén, nem kis mértékben közreműködtünk, hogy vármegyénkben a társadalom terén is önmivelő s nemesebb törekvés vette kezdetét".

Erre törekszik társulatunk ezután is.

* * *

A társulat tisztviselői 1883-tól 1908-ig.

Elnök: *Schmausz* Endre, 1883. május 11.-től.
Czirfusz Ferenc, 1897. december 29.-től. (Meghalt 1901. április 29.)
Kozma László, 1901. január 13.-tól.

Alelnök: *Iványi* István, 1883. május 1.-től.
Czirfusz Ferenc, 1896. december 27.-től.
Latinovits Géza, 1897. december 29.-től.

Főtitkár: dr. *Margalits* Ede, 1883. május 11.-től.
dr. *Donoszlovits* Vilmos, 1886. julius 12.-től.
Grosschmid Gábor, 1887. január 12.-től. (Meghalt 1895. december 15.)
Dudás Gyula, 1895. december 5.-től.
Roediger Lajos, 1899. február 2.-tól.
Costa János (ideiglenes), 1900. julius 5.-től.
Trenesény Károly, 1901. január 13.-tól.

Másodtitkár: *Várossy* Tivadar, 1883. május 11.-től.
Lovászy Márton, 1886. julius 12.-től.
dr. *Donoszlovits* Vilmos, 1887. január 12.-től.
Dudás Gyula, 1890. május 31.-től 1895. december 5.-ig.
Kurucz Gyula, 1897. december 29.-től.
Costa János, 1899. február 2.-től.
Trischler Károly, 1901. január 13.-tól. (Meghalt 1904. junius 4.)
dr. *Závodszky* Levente. 1906. április 22.-től.

Muzeumőr: *Bieber* Gyula, 1883. május 11.-től.
Schwerer János, 1887. január 1.-től 1894.-ig (?) Ettől kezdve a titkárok végezték a muzeumőri teendőket is.
Trencsény Károly (ideiglenesen), 1900. julius 5.-től.
Roediger Lajos, 1901. január 13.-tól.
Horváth János, 1904. április 10.-től 1905. szeptemberig.

Uhlmann Miklós, 1906. április 22.-től szeptemberig.
Gubitza Kálmán. 1906. szeptembertől (ideiglenesen), illetőleg 1907. március 10.-től.
Ügyész: *Kozma* László, 1883. május 11.-től.
dr. *Grüner* Samu, 1890. május 31.-től.
Pénztáros: *Schuller* Simon, 1883. május 11.-től.
Bittermann Nándor, 1887. január 12.-től.
Pozsonyi Béla, 1890. május 31.-től.
Buday Gergely, 1899. február 2.-től.

* * *

A társulat mostani tisztviselői és választmányi tagjai.

A tisztikar.

Elnök: Kozma László. Alelnök: Latinovits Géza. Titkár: Trencsény Károly. Másodtitkár: dr. Závodszky Levente. Ügyész: dr. Grüner Samu. Pénztáros: Buday Gergely. Muzeumőr: Gubitza Kálmán.

A választmány.

a) Zombori tagok:

Dömötör Pál. Fejér Gyula. Fernbach Károly. Frey Imre. Gräff Nikáz. Hauke Imre. Kálits Dömötör. Karácson Gyula. Latinovits Pál. Id. Mihályi János. Szemző Gyula. Széchényi József. Vértesi Károly. Ifju Vojnits István.

b) Vidéki tagok:

Cziráky Gyula. Evetovics János. Érdujhelyi Menyhért. Frankl István. Iványi István. Dr. Rohonyi Gyula. Schmausz Endre. Dr. Thim József. Dr. Vojnits István báró. Weigang János.

Vármegyénk 1790-diki első repraesentatiója.

Épen Marczali Henrik kimeritő monografiáját olvasgattam az 1790/1. évi országgyűlésről, midőn a társulat megtisztelő felhivását vettem, hogy 25 éves fennállásának alkalmából tartandó diszközgyűlésén olvassak fel valamit a vármegye történetéből.

Marczali tüzetesen foglalkozik azokkal a gondolatokkal és érzelmekkel, melyek az országgyűlés megnyitása előtt tartott vármegyei közgyűléseken és a közgyűlésekből a trón zsámolyához felterjesztett repraesentatiókban megnyilatkoznak. Számos vármegye feliratát részletesen ismerteti, de Bács vármegyéét kivonatosan sem.

Önkényt felvetődött lelkemben a kérdés, vajjon a mi vármegyénk hogyan gondolkodott a nagy történelmi forduló idején, mikor a demokratikus monarchismus eszméje tiz évi diadalmas uralma után kénytelen volt meghódolni a rendi alkotmány szellemének.

Kikerestem e kérdésre a feleletet vármegyénk régi levelestárából s közreadom e helyről mindazoknak, akiket érdekel, ugy mint engemet érdekelt.

* * *

Tudvalevőleg II. József császár szerencsétlen török háborúja adta meg a halálos döfést nemcsak a császár életének, hanem politikai rendszerének is. Az önkényuralom eddigi törvénytelenségeit a hadikészületek ujabb törvénytelenségekkel s a nemzet terheit ujabb terhekkel tetézték, melyek a forrongó elégületlenséget már már lángolásig hevitették.

Országgyűlési határozat nélkül az ezredek kiegészitésére 14,000 uj vitéz állitását s a hadsereg ellátására 500,000 mázsa liszt, 750,000 mérő gabona, 1.150,000 mázsa széna és 1.800,000 mérő zab szállitását rótta ki a vármegyékre. Királyi biztosai által egybehivott megygyűléseken magukkal a

rendekkel vettette ki a községekre és földesurakra e roppant uj vitéz- és termény-kontingenst.

Az urak elégedetlenek voltak, mert minden ellenszolgáltatás nélkül foglalták le termésüket; de elégületlen volt a parasztság is, mert ha a katonai kincstár a tiz évi átlagos ár kétszeresével fizette is meg beszállitott terményeit, kivették kezéből a kenyeret meg a vetőmagot és csak nagykésőn s nagy zaklatások után juthatott a pénzéhez is. Azonkivül a termények szállitása a hadsereghez épen aratás idején elvonta a munkaerőt az otthoni munkától s a feneketlen rossz utak elpusztitották jószágait is.

Az elkeseredés felszította a nemzeti ellenhatást. A nemzeti hagyományok felujitásával kezdenek küzdeni az idegen célokat szolgáló politikai rendszer ellen. Tüntetőleg viselik a nemzeti ruhát, tüntetőleg használják a nemzeti nyelvet. Lázitó beszédek hangzanak fel itt is, ott is. Megtagadják a kirótt termény beszállitását, sőt a magistratust is eltiltják a behajtásától.

Annál csodálatosabb, hogy vármegyénkben, melynél pedig egy sem roskadozott jobban a háboru terhei alatt, mind ezen jelenségnek semmi nyoma. Kér, könyörög, panaszkodik, de nem tüntet, nem lázong, hanem engedelmeskedik. Pénzt ugyan nem, de gabonát igér is, ad is. Az adó nehezen folyik be nálunk is, a hátralékok nagyok, a sürgetések gyakoriak, de a leggyülöletesebb ujitás, a földmérés akadálytalanul folyik tovább. Pedig minden ép kéz láb ember a hadseregnek fárad: ki katona, ki béres; ki kézzel, ki igával robotol neki vagy a mezőhegyesi kincstári gazdaságban, hol 12,000 kaszás vágja, köti a szénát, vagy Belgrádnál, hol 20,000 munkás dolgozik a vár megerősitésén, vagy a perlaszi ut épitésénél.

Oka e panaszos, de vonakodás nélküli engedelmeskedésnek kettős: egyfelől a katonai megszállás, mely könnyen vérbe fojthatta volna az ellenszegülést; másfelől az uj tele-

pitésü, idegen nemzetiségü népesség, melyet a kormány atyai jóindulata ellen fel nem tüzelhetett a nemzeti ellenállás szelleme.

A nemzeti forrongással még mindig megbirhatott volna a császár, ha a külső események nem alakulnak rá nézve mind kedvezőtlenebbül. „Tavaszra igen valószinü a háboru a poroszok és a lengyelek ellen — irja 1789. dec. 3-dikán öccsének, Lipótnak —; ehhez járul a franciák semmisége, sőt rosszakarata, Oroszország kimerülése, a belga lázadás, a lengyelek által Galiciában, sőt Magyarországban is felkeltett szellem, végre nagy gyöngeségünk: mindez remegést okoz és csak csoda szabadithat ki e helyzetből épen és nem megtörve.“

Ily körülmények között a hajthatatlan monarcha, kinek a zimonyi táborozás különben az egészségét is mélyen aláásta, a dinasztia érdekében meghozza a nagy áldozatot s dec. 18-diki leiratával megteszi az első lépést visszafelé. E rescriptumban, melynek szövege párhuzamosan magyar és német és igy külsőleg is szakit azzal a politikai rendszerrel, melynek egyik főcélja a császár jogara alatt élő népeknek elnémetesitése, a császár igéri, hogy mihelyt a béke helyreáll, országgyülést hirdet és ott a karok és rendek panaszait velük együtt tanácskozás tárgyává teszi és a nemzetnek állandó javát ugy fogja munkálni, hogy ez állandó oszlopokon nyugodjék.

1790. jan. 1-én érkezik le a vármegyéhez a helytartótanácsnak hasonlóképen párhuzamosan magyar és német nyelvü leirata, melyben értesiti a vármegyét, hogy „azon nyomos Kivánságokat, mellyeket több Tekintetes Nemes Megyéknek Rendei, utóbbi, a' Hadi Sereg Táplálására kivánt élet, és Rekruták Állitása iránt tartott Közönséges Gyülésekből, sok szinü Sérelmeik Orvoslása végett, különös Leveleikben, 's Protocolumaikban felséges fejedelmünknek bé nyuitottak, és a' melyeket ezen Királyi Magyar Helytartó

Tanács, Vállain fekvő leg szentebb Kötelességéhez képest, eö Felségéhez küldött Irásával gyámolitott, méltóztatott eö Felsége Atyai Kegyességgel fogadni, és kegyelmes Értelmét, mind az emlitett Gyüléseknek, már fellyebb meg mondott két Czéljok iránt tett Végezésére nézve, mind a' Törvényes Ország Gyülése Tartása iránt minden Tekintetes Megyék Rendeinek, az e' végre ujra rendelt közönséges Gyülésekben ki jelenteni kivánnya". A továbbiakban értesiti a helytartó tanács a vármegyét, hogy a királyi levelet leküldték a vármegyében munkálkodó főispánhoz oly végre, hogy közgyűlést hirdessen és azon az összegyült rendekkel a királyi elhatározást közölje.

Dezséri Bachó János, valóságos belső titkos tanácsos, Krassó vármegye főispánja, Bács, Temes és Torontál vármegyék kormányzó főispánja és királyi biztosa jan. 1-én kelt s még teljesen német nyelvü levelében a királyi levél tartalmának és a helytartó tanács leiratában foglalt megbizásnak előrebocsátása után felhivja a vármegye alispánját, kogy febr. 1-jére hivja közgyülésre a rendeket a királyi levél meghallgatása végett.

Az alispán mindjárt a főispán levelének vétele napján — jan. 7-dikén — megteszi a szükséges intézkedéseket: a közgyülés helyéül Óbecsét jelöli ki; a főszolgabiráknak meghagyja, hogy a járásukbeli rendeket a jelzett időre hivják meg; a szabad kir. városokat felszólitja, hogy képviselőket küldjenek a közgyülésre; azonkivül maga meghivja a zombori kamarai igazgatóságot és a bajai uradalom bérlőjét, Gludovácz József kir. tanácsost. E meghivók szövegét, melynek tájékoztató része teljesen azonos, Szalóky jegyző fogalmazta német nyelven.

Három nappal később — jan. 10-dikén — kelt a törvényes táblához intézett magyar nyelvü meghivó, melynek szövege Márffy Leopold főnotárius tollát dicséri. „Tekéntetes Törvényes Tábla! — igy szól — Nagy Méltóságu Királyi

Commissarius, és Munkálkodó Feő Ispány Urunk Eő Excellenciája méltosztatott ezen Nemes Vármegyét tudósitani, miképpen Felséges Fejedelmünknek teczet légyen Országunk Státussait, és Rendeit ezeknek nyomos könyörgéseikre nizve tulajdon Királyi Nevének alá jedzésével irattatott, és minden Nemes Vármegyékhez bocsájtott Levelével bizonyossá tenni, hogy az kőzőnséges Békességnek vissza térésével Ország Gyűlését tartani, és akkoron az Státusoknak, és Rendeknek mindennémű panaszaikat és terheltetéseiket el intézni fogja; Valamint Felséges Fejedelmünknek ezen Atyai indulatya az itten egyesült Rendbéli Tagoknak kimagyarázhatatlan Örömére hatot, ugy ezen kőzőnséges Vigasztalásnak főnt emlétett Kegyelmes Királyi Levélnek hirdetéséből voltaképpen véendő résznek okáért teczet főnt Titulált Eő Excellenciájának ezen Nemes Vármegyében Generális Gyűlést rendelni, és ennek napját, és helyét ugy határozni, hogy az következő Februarius holnapnak első napján Megyénkben fekvő Ó-Becsei Mező Városban tartattasson, melyre az Tekéntetes Törvényes Táblát ezen rendeinkel hivni kötelességünknek tartottuk. Költ Uj Vidéken 10. Januar 1790. Kruspér Antal V. Ispán s. k. Márffy Leopold Feő Notarius s. k.“

Temes vármegye már jan. 18-dikán megtartotta közgyűlését Bachó János kir. biztos elnöklete alatt és határozatait nyomtatásban megküldötte a vármegyéknek. A közgyűlés jegyzőkönyve, továbbá a helytartó tanácshoz meg a hétszemélyes táblához intézett felirata megvan vármegyénk levéltárában is. A hétszemélyes táblát a régi törvénykezési rend és a káptalani levéltárak visszaállitásának, a helytartó tanácsot pedig a királyi leiratra adott feliratának támogatására kéri. A helytartó tanácshoz intézet feliratának tartalmát helyén valónak tartom főbb pontjai szerint röviden összefoglalni azon oknál fogva, mert valószinüleg hathatott a mi rendeink elhatározására is.

Temes rendei kivánják a régi kiváltságokat és szaba-

dalmakat. A helytartótanácsnak emlékezetébe idézik az 1723. évi 10. t.-c.-ben megszabott kötelességét, mely szerint az ország törvényének és az országgyűlés határozatainak végrehajtásáról gondoskodni tartozik. Elvárják tőle, hogy őfelsége rendeleteit ezentul nem német, hanem latin nyelven juttatja el az illetékes helyekre és tanácsának teljes sulyával azon lesz, hogy őfelsége a karok és rendek összes jogait és kiváltságait még az országgyűlés megnyitása előtt helyreállitsa. „A magyarok hűsége és ragaszkodása királyukhoz — ugymond, — mely máskor is gyakran, de különösen kitünt VI. Károly halála után a 8 éves háboruban, mikor öt koronás hatalom tört az osztrák monarchia szétdarabolására és felforgatására[1]), kitünt pedig ugy, hogy Európa ámult és Bécs tapsolt és kitünt a most folyó török háboruban is, továbbá az összes karok és rendek egyesitett kérései és amiken ezek alapulnak, a törvények és az alkotmány erősségei, valamint a felséges császárnak, II. Józsefnek bölcsesége, mely minden bizonnyal különbséget tud tenni a magyarok, kik szerződéses egyezséggel önkényt és szabadon hódoltak meg a felséges ausztriai háznak[2]), és más népek között, kiket győzelmes fegyverek hajtottak igájába, mind olyan megfontolni való dolgok, melyek a fenforgó kérdések érdemében remonstrációnknak, ha a nagyméltóságu helytartótanács támogatja és a felséges trón elé terjeszti, óhajtott sikert igérnek.“

Igy ir Temes vármegye, mely legtovább maradt katonai igazgatás alatt s melynek különösen székhelye Temesvár, a kis Bécs, igazán sokat köszönhetett annak az igazgatásnak. De Temesen kivül több más vármegye is megküldötte már repraesentatióját, mire vármegyénk rendei febr. 1-jén Óbecsén egybegyültek.

A közgyülést Bachó János kir. biztos főispán szemé-

[1]) post mortem Caroli VI in Octennali Bello, quo quinqe Coronatae Potentiae Monarchiam Ausrtiacam discerptum ac eversum ibant.

[2]) qui se Augustae Domui Austriacae erga Pacta conventa sponte ac libere subdiderunt.

lyesen nyitja meg s a rendekhez intézett üdvözlő szavai után nyomban felolvastatja a királyi levelet és a helytartótanács leiratát. A közgyűlésről felvett és a kalocsai érsek sajtóján kinyomott jegyzőkönyv szerint a karok és rendek hálás szivvel megértvén a leiratok tartalmát, elhatározták, hogy jobbágyi hódolattal felirnak ő felségéhez. A határozat maga is egész kis felirat, magában foglalja a szerkesztendő felirat vezéreszméit. A felség kegyes királyi tetszésének nyilvánítását a gabona szolgáltatásában, valamint az uj vitézek szedésében és állitásában tanusitott készségükért mély köszönettel fogadják a rendek[1]). Kimondhatatlan nagy vigasztalódásukra szolgál, hogy állandó hő panaszaik végre eljutottak a trónhoz és ő legszentebb felsége atyai szivét arra birták, hogy egyfelől atyai lelkét már most az összes panaszok illő orvoslására irányozza, másfelől az országgyűlés megtartásáról, mihelyt a béke mindenfelől helyreállott, királyi szavával biztositsa őket. Mivel azonban az igy biztositott országgyűlésnek meghatározatlan ideje még több esztendőre is elhalasztódhatik, a karok és rendek sebei ellenben már oly mélyre eresztették gyökereiket, hogy azonnal való orvoslás kivánnak[2]) és mivel az elmult háborus idők tapasztalata szerint a hadi zaj az országgyülés megtartását nem akadályozhatja, ellenkezőleg a hadi cél épen megköveteli[3]), ennélfogva a karok és rendek alázatosan esedeznek, hogy az óhajtva óhajtott országgyűlést ő felsége mielőbb meghirdesse, közben pedig a karok és rendek izgatottságának lecsillapitása végett a közigazgatás formája tekintetében nemcsak a közigazgatásnak, hanem az igazságszolgáltatásnak is régi állapotába helyezze vissza őket[4])

[1]) A felség ezen tetszésnyilvánitása nem szólt minden vármegyének.

[2]) vulnera autem Statuum, & Ordinum adeo altas jam fixissent radices, ut praesentaneo remedio indigeant.

[3]) quin imo ipsa belli ratio hanc exposcere videatur.

[4]) interea vero ad placandos Statuum, & Ordinum animos ipsos in administranda publicorum negotiorum forma ad pristinum administrationis non solum publicorum negotiorum, sed et Judiciorum statum reponere.

és igy az uralma alatt honi törvényeink és szokásaink nyilvánvaló értelme ellenére királyi rendelettel behozott ujitásokat, főképpen pedig az okozott sérelmeket, melyekről magában a feliratban lészen majd különös emlités, kegyelmes rendelettel eltörölni kegyeskedjék. Mivel pedig a karoknak és rendeknek erős a reményük, hogy valamint eddigi hő könyörgéseik eljutottak a felség trónjához, azonképen ezen ép annyira igazságos, mint rájok és ő legszentebb felségére nézve is egyképen üdvös kivánságuk szintén meghallgatni való már csak azon oknál fogva is, hogy az ezután követelendő hadi segedelmet, mely különben az 1681. évi 12. t.-c. értelmében csakis országgyűlésen határozható el és ajánlható meg, ugyanolyan készséggel adhassák meg, mint eddig, ennélfogva hogy az előterjesztettekre ő felségétől időközben nyerendő kegyelmes határozatot meghallgathassák, bejelentik ő felségének, hogy jövő április hó 7-dikére ujabb közgyűlés tartását már most elhatározták.

* * *

A felirat, mely ugyancsak a kalocsai érseki sajtó betűivel látott napvilágot, a közgyűlési határozatnak kimeritő parafrázisa, csak még szertelenebb dagályosság és hódolat vizein evez, mint az.

Jobbágyi hódolattal fogadja a felség levelét először azért, mert legfelsőbb tetszését fejezi ki a vármegye karainak és rendeinek azon buzgalmukért, melyet a hadsereg táplálására szükséges élet és az ezredek kiegészitése végett kirótt uj vitézek előállitásában kifejtettek; másodszor pegig azért az igéretért, mely szerint a közönséges béke elérkezése és az előkészületek megtétele után országgyülést fog tartani, hogy az ország sérelmeit a karok és rendek kölcsönös egyetértésével orvosolja.

A vármegye nemcsak igérte, hogy ad gabonát a hadsereg ellátására és kiállitja a rá kivetett uj vitézjutalékot,

hanem figyelembe vévén helyzetét, hogy az ellenség torkában van,[1]) termése java részét az élésházakba és magtárakba a legnagyobb készséggel be is hordta s azonkivül számos uj vitézt állitott, egyrészt hogy igy tettleg tanusitsa az őseitől beléje oltott hűséget királya és hazája iránt, másrészt hogy ezáltal sebeinek azonnal való orvoslását megnyerje.

Amily nagy vigasztalására szolgál, hogy kiváltságainak és jogainak megsértése miatt kezdettől fogva mind mái napig számtalanszor ontott könyörgései végre tized esztendőre elhatottak a felség magas trónjához, ép oly nagy fájdalommal tölti el, hogy ezen könyörgései, noha az ország sarkalatos törvényeire, szerződéseire és egyezségeire támaszkodnak és azonnal való orvoslást kivánnak, egyuttal a felség szivéhez még sem juthattak el, mindannak ellenére, hogy a felség érdekével és a haza üdvével és javával a legszorosabban összefüggnek.[2]) Mindkettő mélyen illetheti a felség atyai szivét; viszont a rendek hűsége és hódolata, melylyel az ország felséges fejedelmének tartoznak, joggal követeli tőlük, hogy a felség uralmának kezdetétől fogva rajtuk ütött sebeket bizalommal feltárják és a felség szeme elé állitsák, mert hiszen mikor ezeknek azonnal való orvoslását kérve kérik, voltaképen őfelsége és édes hazájok javát nézik.

Nyiltan felpanaszolják, hogy a felségnek uralkodása kezdetén a sanctio pragmatica s egyéb szerződések és egyezségek erejénél fogva az 1715. és 1741. évi t. c., továbbá dicső elődeinek dicséretes példája, végül boldog emlékű édes anyjának halálakor az ország karaihoz és rendeihez intézett saját biztositó levele szerint is[3]) országgyülést kellett volna tartania, hogy Magyarországnak és kapcsolt részeinek kirá-

[1]) . . . Spectato Comitatus istius situ in faucibus hostium locato.

[2]) Quantumvis illae — preces — eae ac tales sint, quae cum commodo Majestatis Vestrae Sacratissimae ac patriae nostrae bono, et emolumento arctissimo vinculo conjunctae sint.

[3]) secundum . . . propriam Majestatis Vestrae Sacratissimae assecurationem . . . ad regni Status et Ordines dimissam.

lyává avattassa és koronáztassa magát és letegye az ünnepi esküt, melynek célja és tárgya törvényeinknek és bennök gyökerező szabadságainknak és kiváltságainknak fentartása.[1]) Ez azonban, mely oknál fogva, nem kutatják, már tizedik esztendeje halasztást szenved. Ellenben annál érzékenyebben tapasztalják, hogy a magyar szent korona örökségének átvételéhez szerződések és egyezségek erejével fűződő eme lényeges követelmény mellőzésével[2]) az ország sarkalatos, alapvető törvényei és bennök foglalt ősi[3]) szabadságaik, kiváltságaik és jogaik szakadatlan rendben máig súlyos károkat szenvedtek méltatlanul.

Az ország általános összeirását, a jobbágyi és nemesi házak számozását erőszak alkalmazásával is meginditották és végrehajtották; az ország szent koronáját a többi kincsekkel és ereklyékkel együtt a törvények világos rendelkezésének ellenére és a nemzetnek hire-tudta nélkül nemcsak törvényes székhelyéről, hanem még az országból is elszállitották idegen országba;[4]) majd csakhamar megfosztották a megyéket törvényes főispánaiktól; eltörölték a megyei nagy- és kisgyűléseket;[5]) a törvényes latin nyelv helyébe idegen, német nyelvet iktattak s ennek révén azokat az egyéneket, kik ebben a nyelvben járatlanok, egyébként azonban törvényes működésükben[6]) a közre hasznosak voltak, előbbviselt hivatalaikból, méltóságaikból, sőt még megélhetésük eszközeiből is kiforgatták és homályos, zavaros s minden emberiesség nélkül való törvénykezési rendet, az ugynevezett sanctio criminalis-t hozták be.

[1]) solemnis iuramenti depositionis, conservationem legum nostrarum, et radicatarum in iisdem libertatum, et immunitatum nostrarum pro scopo, et objecto habentium.

[2]) intermisso hoc essentiali ad adeundam vi pactorum, et conventorum Sacrae Regni Hungariae Coronae haereditatem requisito.

[3]) . . . et immunitatibus nostris Regno coaevis.

[4]) ad exteram provinciam.

[5]) congregationes generales, et particulares.

[6]) individua linguae huius ignara in legali alias providentia publico proficua.

A vármegyékben önkényes magistratusokat és különféle bíróságokat állitottak fel a pereskedő felek nagy megterheltetésére és agyonsanyargatására, de azért még a szegény adózóknak sem szolgáltattak igazságot, akár azért, mert az uj törvénykezési rend szellemét az úri székek fel nem fogták, akár azért, mert ezek az úri székek az uj törvénykezési rend szellemét értő és tudó egyének hiányában máig sem alakultak meg.

A felmérési munkálatot a földes urak nagy zaklatásával és költségével elővették s azután további rendelkezésig az illető vármegyék levelestárába helyezték. Gyökeres jogainkra vonatkozó okleveleinket a felesketett szent kezekből kiragadták és világi szekrényekbe vitték.[1]) Becikkelyezett szerzetesrendeket eltöröltek, javaikat és kegyes alapitványaikat elszedték; magát az egyházi rendet pedig törvényes méltóságaiból és kiváltságaiból teljesen kiforgatták.

Szabad királyi városainkat törvényeinkkel ellenkező közigazgatás formája alá vetették; magistratusaik, mivel sok felsőbbséget kell elismerniök, állhatatlanok s minden tevékenységük kusza; a törvényhatóságok hivatalos pecsétjeit, melyek már régiségüknél fogva is tiszteletet érdemelnének, megsemmisitették; a tiszai kerületnek és a városoknak kiváltságait összetiporták; az iskolákat és gimnáziumokat reformálták, úgy hogy az erkölcsi fegyelem meglazulván, az ifjúság most törvényeinkkel merőben ellenkező oktatásban részesül bennök, a sokféle tudománnyal való megterhelés meg zavarba és tudatlanságba dönti.[2])

A só árát, mely az életfentartásnak legértékesebb szere, a népességnek elhitványulására, valamint a nagy és apró jószágok pusztulására[3]) rendkivül felemelték.

[1]) e Sacris manibus qua juramento obstrictis erepta, et profanis scriniis illata.

[2]) multiplicique scientiarum genere onerata in confusionem, et ignorantiam praecipitatur. Ez tán a tulterhelésnek először formulázott vádja.

[3]) cum exinanitione populationis, et pecorum pecudumque interitu.

Az úgynevezett országos főbiztosság ő legszentebb felsége legfelsőbb szándékának ellenére a termés és széna önkényes elfoglalásával terheli a karokat és rendeket és rendetlen intézkedésével temérdek kárt okoz, a szegény adózókat felesleges, szükségtelen fuvarokkal és kézi robottal nyomja és sanyargatja és mindenkit bilincscsel, börtönnel, hurokkal és az önkényuralomnak egyéb sajátságos csapásaival[1]) szorongat.

A rendek bizton hitték és remélték, hogy ezeket a törvényeinken, kiváltságainkon és szabadságainkon ejtett sebeket, melyeknek bővebb felsorolásától a lelküket megszálló fájdalom tartóztatja őket, ő legszentebb felségének rendeletei, amint okozták, azonnal orvosolni is fogják, mihelyt a kivánt uj vitézek és élet megajánlásában és szolgáltatásában kifejtett buzgóságukat és készségüket valósággal[2]) tapasztalni fogja. Ő legszentebb felsége azonban azt határozta, hogy az országgyűlést, hova sérelmeink eligazitását is utalni kegyeskedett, majd csak akkorra hirdeti meg, mikor az áldott béke visszatér és igy méltán félnek, hogy sebeiknek orvoslását várakozásuk ellenére tán több évi, határozatlan időre halasztotta s akkor is tán törvényeinkkel ellenkező lesz az eredménye. Ilyesmit a sziveket vizsgáló istennek és saját lelkiismeretüknek tanúsága szerint semmiképen sem érdemeltek.[3]) Buzgóságuk, hűségük, ragaszkodásuk soha semmi kivánni valót sem hagyott fenn. Mikor az ország és a többi örökös tartományok ellenségeivel forrt a háború s az ellenség ő legszentebb felsége országainak szivében hordozta körül győzelmes fegyvereit,[4]) törvényeink föltáruló emlékeinek tanúsága szerint több országgyűlést tartottak a hadi

[1]) et quidquid despotico dominatui proprium est.

[2]) in ipso effectu.

[3]) nihil eiusmodi Deo, qui scrutator cordium est et conscientia nostra testibus promeriti.

[4]) hosteque in visceribus subditorum Majest. Vestrae Sacratissimae Regnorum victricia arma circumferente.

segedelem dolgában, igy legutóbb 1741-ben is. Tudtukkal tehát semmi ok sincs az országgyűlés elhalasztására a bizonytalan béke elkövetkezéséig.

Ha tehát ragaszkodnak azokhoz a törvényekhez, melyek ő legszentebb felsége diszét, dicsőségét, méltóságát és koronáját erősitik és oltalmazzák és ha ezen törvényeknek, különösen pedig az 1681. évi 12. t. c.-nek szellemében nem akarnak örökre letörölhetetlen szégyenbélyeget sütni sem magukra, sem utódaikra, hanem inkább leveszik kezöket a gabona megajánlásáról és szolgáltatásáról, valamint az uj vitézek szedéséről: akkor tulajdonitsa ő legszentebb felsége egyfelől a rájok nehezedő szorongattatások szinte végtelen láncolata által okozott fájdalmuknak, másfelől pedig azoknak a szerződéseknek, egyezségeknek és országos alaptörvényeknek, melyek oly helyzetbe juttatják őket, hogy egy határozat sem lehet rájok nézve kötelező, amit nem országgyülésileg azaz a király és az ország kölcsönös megegyezésével hoztak.[1])

Lelkük teljes hódolatával újra meg újra kérik ő felségét, vegye atyai szivére könyörgésüket s tekintettel a további hadi segedelem megállapitására és kivetésére, valamint egyéb országgyülési feladatokra, minők a fentebb elősorolt sérelmek, hirdesse meg közelebbi időre az országgyülést, melyet a béke határozatlan bekövetkezéséig elhalasztott. Addig is pedig, mig az országgyülés ideje elérkezik, adja vissza nekik főispánjokat korábbi törvényes hatáskörével; a szabadságaikon és kiváltságaikon királyi rendeletekkel és parancsokkal ejtett s fentebb feltárt sérelmeiket ugyanilyen úton szüntesse meg teljesen — mert mi minő módon összeállott, azon módon el is oszlatható[2]) —; tiltsa el a végrehajtástól a jelenlegi

[1]) dignetur Majestas Vestra Sacratissima iusto dolori nostro, ex infinitis propemodum pressuris, concatenato quasi nexu nos ferientibus, concepto parte ex una, parte vero ex altera pactis, conventis, et generalibus Regni constitutionibus, per haecque nobis ad eam conditionem elevatis, ut nihil omnino, quod Diaetaliter, id est, mutuo Regis, et Regni consensu conclusum non fuerit, nos ligare possit, re ipsa Benigne tribuere.

[2]) cum quid quo genere coaluit, eodem genere etiam dissolvi possit.

magistratusokat és a katonaságot; és igy atyailag vigasztalja meg a karokat és rendeket. Akkor a törvények értelmében teljes készséggel és buzgósággal, őseik erényeivel vetekedve, örömest meg fognak tenni mindent, amit ő felsége az országgyűlésen kiván vagy a haza szüksége megkövetel, sőt ő felsége javáért és a haza boldogságáért még életüket és vérüket sem fogják sajnálni.[1])

Végül alázattal bejelentik a rendek ő felségének, hogy az alázatos feliratukra adandó kegyelmes királyi válasz meghallgatása és egyéb közérdekű ügyeik tárgyalása végett jövő április hó 7-dikére Baja városába hirdettek közgyűlést.

* * *

Ime ez a decemberi királyi rescriptumra adott repraesentatio, melyet a februáriusi közgyűlés határozata alapján és szellemében valószinüleg Márffy Leopold főnotárius szerkesztett. A stilusa rávall. Mielőtt azonban megjegyzéseket fűznék hozzá, elmondom a közgyűlés többi határozatait is, mert a repraesentatióval szoros kapcsolatban vannak s nálánál nem kisebb jelentőségűek.

A helytartótanácsnak köszönetet szavaznak a rendek azért, mert a korábbi feliratokban felpanaszolt sérelmeik dolgában hathatósan közbenjárt a felségnél; a repraesentatiót is megküldik neki másolatban, hogy igazságos kérelmüket szintén támogassa, illetőleg hogy az 1723. évi 102. t. c.-hez alkalmazkodjék. Felkérik továbbá, hogy a felség boldogult emlékű elődei által kiadott és aláirt s az országos levéltárban elhelyezett hitleveleket épen és sértetlenül megőrizze; végül pedig, hogy közleményeit, amennyiben rajta mulik, az ős időktől fogva használt latin nyelven küldje meg s az idegen német nyelvvel ne sujtolja a vármegyét. A felirat, melyet e határozat alapján a kézirat tanusága szerint ugyancsak Márffy Leopold főjegyző fogalmazott meg, természete-

[1]) quin etiam pro salute Majestatis Vestrae Sacratissimae Patriaeque nostrae felicitate vitam, et Sanguinem nihili reputabimus.

sen ment a tulságos hódolat dagályosságától, sőt a törvénytelenségek feltüntetésében itt-ott még erősebb szineket használ.

A felirat támogatására felszólitják a rendek a kancellárt és az országbirót is. Ez utóbbit azonkivül arra is felkérik, hogy az országgyülésnek haladéktalanul való meghirdetésére birja rá ő felségét, különben pedig — amit azonban kevésbbé lehet remélni — az 1608. évi 3. t. c.-ben foglalt koronázás előtti kötelességénél fogva első sorban a nádorválasztás, azután pedig egyéb, az ország közjavát illető ügyek tárgyalása végett az emlitett törvénycikkben megállapitott büntetés terhe alatt mielőbb hirdesse meg az országgyülést maga és erre vonatkozó szándékát jelentse a karoknak és rendeknek.

Megküldik a representatiót gr. Hadik Andrásnak, mint a vármegye törvényes főispánjának is és felkérik, hogy valamint a karok és rendek kivánják ő felségétől ő nagyméltóságának viszzahivását régi hivatalába, azonképen ő nagyméltósága is támogassa a karok és rendek kivánságát és mivel remélni lehet, hogy ő felsége engedni fog kérelmüknek, meghivják egyuttal az április 7-diki közgyülésre, hogy ott a karoknak és rendeknek elnököljön.

Pest vármegyének január 21-diki közgyüléséből kelt levele kapcsán, melyben arról értesiti vármegyénket, hogy a váci káptalan Bács megyei családoknak törvényes megőrzés végett rábizott okleveleit is kiadta kezéből, elhatározták a rendek: a váci és csanádi káptalant saját nevökben is megintetik az illetékes vármegyékkel, hogy a törvénytelenül kiadott családi okleveleket a törvényes büntetés terhe alatt haladéktalanul visszakérjék és hűségesen őrizzék, a kalocsai és pécsi káptalant pedig ugyancsak a törvényes büntetés terhe alatt eltiltatják a családi oklevelek hasonló módon való kiadásától.

Elhatározták továbbá, hogy addig is, mig a felség elé terjesztett alázatos kérésükre a várt kegyes határozat leér-

kezik és a közügyek tárgyalásának régi törvényes formája helyreáll, a vármegyei magisztrátust minden törvénytelen végrehajtástól eltiltják s egyuttal kötelességévé teszik, hogy a karokkal és rendekkel ezután latin nyelven levelezzen.

Végül mivel köztudomás szerint a most folyó háboru alatt csaknem végképen kimerült kebelbeli adózóknak számos jogos panasza van orvoslás végett előterjeszteni való s mivel a királyi biztos főispán már előbb vizsgáló bizottságot rendelt ki ez ügyben, ezt a vizsgáló bizottságot a rájuk bizott feladatban gyorsabb eljárásra utasitották, ugy hogy az adózók összeirt és megvizsgált panaszairól már a legközelebbi közgyűlésen jelentést tehessenek; hasonlóképen utasitották a kebelbeli szabad királyi városok és a Tiszai kerület magisztrátusait is, hogy a kebelükbeli polgárok által előterjesztett sérelmeket szintén irják össze, vizsgálják meg és az április 7-diki közgyűlésen jelentést tegyenek róla.

* * *

A trón elé terjesztett repraesentatióban és a közgyűlési határozatokban kettős, egymásnak ellenmondó érzés nyilatkozik meg épúgy, mint a többi törvényhatóságok feliratairan.

Hódoló tisztelettel tölti el rendeink kebelét a termény megajánlásában és az uj vitézek állitásában tanusitott készségüknek királyi elismerése és az országgyűlés tartását kilátásba helyező királyi kegyesség.

Másfelől ezzel az alázatos hódolattal sajátságos, sőt éles ellentétben áll a szokatlan határozottság, mellyel a rendek az alkotmány visszaállitását sürgetik, a tartózkodás nélkül való nyiltság, mellyel a törvénytelenségek hosszu sorozatát felpanaszolják és a szinte fenyegetésig elmerészkedő bizalmatlanság, mellyel az országgyűlésnek bizonytalan időre való igéretét fogadják.

A hódolat — hogy úgy mondjam — az uj vármegyével együtt született. A törvényhatóság visszaállitását, a szerb

és bunyevác, sőt részben a magyar nemzetiségű uj telepesek nemességüket a török kiűzése után a királyi kegyelemnek köszönhették. Régi intézmények, régi kiváltságok nem voltak, melyekből a rendiség felségérzete úgy táplálkozhatott volna, mint más vármegyékben. Ez magyarázza meg, hogy sem az örökösödés megszakadt fonalának gondolata, sem a francia forradalomnak a felvilágosodás nagy szellemeitől ellesett eszméi és jelszavai nem kisértenek a repraesentatióban, mint más vármegyékében.

Az alkotmányhoz azonban a mi uj rendeink is ép oly szivósan ragaszkodnak és a jozefinismus rendszerét ép oly tüzesen támadják, mint a legrégibb és legmagyarabb vármegyék rendei. Érthető jelenség, ha meggondoljuk, hogy a rendi alkotmány a kiváltságoknak nemcsak kútfeje, hanem éltető forrása is egyszersmind s a II. József központositó és egyenlősitő rendszerével együttjáró szabadság- és kiváltságfosztás épúgy érte őket, mint a többi vármegyék rendeit. A birtokbevallás, a földmérés, a házak számozása, a lelkek összeirása, a nemesi biráskodás és a törvényhatósági jogok eltörlése, az uj tanulmányi rend, a tandij érzékenyen fáj nekik is. Ezeknek eltörlését kivánják ők is még az országgyűlés megnyitása előtt rendeleti uton, úgy ahogy rendeleti úton életbe léptették. Különben az országgyűlés sem lehet törvényes.

Feltűnik, hogy mig a káptalani hiteles helyek megszüntetését, a szerzetes rendek eltörlését és a klérus közjogi kiváltságainak elvételét felpanaszolják, a türelmi rendeletre egy szavuk sincs.

Viszont becsületére válik rendeinknek, hogy a katonai szolgáltatásokkal agyonsanyargatott jobbágyokat pártul fogják, anélkül, hogy régi jobbágyi helyzetüket egy szóval is visszakövetelnék.

* * *

A vármegyék repraesentatióinak, tudjuk, meg volt a

hatásuk. A kancellár már január 28-dikán megküldi a vármegye alispánjának a király végrendeletszerű elhatározását, melylyel három kivételével összes rendeleteit visszavonja és mindent ugyanabba az állapotba helyez, melyben uralkodása megkezdésekor 1780-ban találta.

A régi rend visszaállításának folyamata is hamarosan megindul. Gróf Hadik Andrásnak főispáni székébe való visszahelyezését a helytartótanács és gróf Hadik maga egyidejűleg tudatják a vármegyével február 12-dikén. A helytartótanács február 19-dikén intézkedik a latin nyelv hivatalos használatáról, az úgynevezett criminalis sanctio érvényen kivül helyezéséről, a nemesi birtokbevallások és a földmérés abbanhagyásáról és a káptalani hiteles helyek visszaállításáról. Maga a vármegye április 7-dike helyett már március 3-dikán tartja második közgyűlését, melyen az 1780-diki tisztikart, amennyiben tagjai még életben voltak, egyszerűen visszahelyezte.

A császárt azonban, kiben a monarcha meg tudott hajolni a dinasztia érdekei előtt, megkímélte az isteni gondviselés, hogy a bútorrá lealacsonyitott szent István koronája töviskoronaként égesse homlokát. Mire a szent ereklye Bécsből visszaérkezett, a nagy császárnak lelke, „ki a közjónak élt, nem sokáig, de teljesen“, február 20-dikán visszaszállt teremtőjéhez.

Rácz Soma.

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat megalapitásának negyedszázados évfordulója alkalmából, 1908. május hó 31-én délelőtt 10 órakor, a vármegyeház nagy tanácstermében tartott ünneplő közgyülésről.

Jelen voltak: Kozma László, elnök, Schmausz Endre, tiszteletbeli tag, a társulatnak volt első elnöke; Nagy Béla, monostorszegi plébános, szentszéki ülnök, Szemző Gyula, alapitó tagok; Bárczi Iván, pénzügyigazgató-helyettes, Borsai Jenő s. jegyző (Bátmonostor), dr. Falcione

Nándor takarékpénztári igazgató, Frey Imre, dr. Grüner Samu, Janovich Gyula kir. jogügyi tanácsos, dr. Pertschy Ferenc nyug. főtörzsorvos (Szentfülöp), Raisz Lajos, Tárczay Dezső, ifj. Vojnits István vármegyei alispán, Vujevich Alajos, pártoló tagok; Buday Gerő, Csetri Károly, Dömötör Pál, Greiner Endre (Kishegyes), Gubitza Kálmán, id. Mihályi János, Rácz Soma, Trencsény Károly, dr. Závodszky Levente, dr. Zsoldos Benő, működő tagok; a zombori magyar nőegylet részéről: Wundszám Ida elnöknő, Kohut Henrikné, Kozma Lászlóné, Kozma Irén, Rittinger Antalné; Bács-Bodrog vármegye részéről: ifj. Vojnits István alispán; Zombor sz. kir. város részéről: dr. Alföldy Árpád h. polgármester; a zombori állami főgimnázium részéről: Rittinger Antal igazgató, Magassy Antal, Pólay Vilmos, Purmann Dezső tanárok; a zombori felső kereskedelmi iskola részéről: Zsulyevits Ernő igazgató, Krump Vilmos, Sauer Sándor tanárok; a zombori zsidó hitközség részéről: dr. Fischer Mihály főrabbi; a királyi tanfelügyelőség részéről: Faragó János tanfelügyelő, Argay Bálint, Aradi Árpád tanfelügyelők; a zombori orvos egylet részéről: dr. Sági Samu elnök; a zombori ügyvéd-egylet részéről: dr. Pataj Sándor titkár; a zombori róm. kath. legényegyesület részéről: Buday Gerő id. elnök, Muzsik János alelnök, Vujevich Alajos pénztárnok, Magyarits Mihály és Horn Mihály könyvtárnokok; egyéb vendégekül: Borsay Jenőné, Denk Emilné, Grünberger Ida, Gubitza Kálmánné, Klein Eszti, Klem Juliska, Mezei Irén, Molnár Erzsébet, Schlachter Józsefné, Trencsény Károlyné; dr. Barta Lukács, Denk Emil, Herczeg Sándor, dr. Kiss Dezső, Klemm Gyula, dr. Lederer Dezső, ifj. Mihályi János, Schön Dezső, Sendelbach József; a karzatokon: a zombori áll. főgimnázium s a felső kereskedelmi iskola ifjúsága.

*

1. Kozma László, elnök, nagyhatású ünnepi beszéddel megnyitván a gyűlést, fölkérte Gubitza Kálmán muzeumőrt a társulathoz érkezett üdvözletek felolvasására. — Az elnök ünnepi beszédét évkönyvünk e füzetének elején közöljük; az üdvözleteket pedig, bő kivonatokban, itt mutatjuk be:

A Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége nevében *Fraknói* Vilmos, főfelügyelő, Budapest: . . . „A főfelügyelőség a legjobb indulattal kiséri a tek. Elnökség közhasznu, buzgó és sikeres kulturmunkáját s ezt a maga részéről — miként a multban tette — a jövőben is méltányolni, támogatni kívánja.“

—

A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat. Déva: . . . „A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat huszonöt évre terjedő mun-

kásságával az irott és kőbevésett történelmi emlékeknek felkutatásában és ismertetésében a magyar tudós világ elismerését és becsülését kiérdemelte. Ezért, midőn megalapitásának negyedszázados emlékünnepét üli, Társulatunk is siet megragadni az alkalmat, hogy kifejezze nagyrabecsülését érdemekben gazdag működése iránt és szivből köszöntse a rokon Társulatot, Isten áldását kérve továbbra nemcsak tudományos, hanem nemzeti hivatást is teljesitő munkálkodására."

—

A Somogyi Könyvtár és Városi Muzeum nevében *Tömörkény* István, igazgató, Szeged: . . . „Fennállásának és érdemes működésének negyedszázados évfordulója alkalmából a Társulatot a szegedi Somogyi Könyvtár és Városi Muzeum nevében tisztelettel köszöntöm és üdvözlöm. Adjon az Isten nemes czélu működésükben továbbra is hasznos munkát, sikeres eredményeket!

—

Váczi Muzeum: „Kollegiális szeretettel kivánjuk Isten áldását közhasznu működésükre, társulatuk teljes fölvirágzására."

—

Az ujverbászi áll. s községi gimnázium tanártestülete: . . . „E jubiláris alkalomból szive őszinteségével melegen üdvözli megyénk történelmi társulatát, mely 25 éven át szerény, önzetlen, lelkes munkával többször fellebbenti a multnak homályba rejtett emlékeit; a legnemesebb ambiczióval szolgálta a nemzeti eszmét itt az idegenajku lakósságu megyében egy negyedszázadon át, miáltal a magyar szellem erősbitését, a történelmi hagyományok iránti érzék fejlesztését hathatósan előmozditotta. S ha tán az érdeklődés nem volt állandóan egyforma a társulat működése iránt a közönség részéről, tiszteletreméltó a társulat lelkes vezetőinek amaz ideálizmusa, mely a közönyön felülemelkedve mindenkor áthatotta magasztos feladata felfogásában és munkája végzésében. E jubiláris alkalomból szivből kivánjuk, hogy a multban tanusitott ideálizmus vezesse továbbra is a jubiláló társulatot, s eddigi sikerei szolgáltassák munkásságának a jövőben is vezérlő fonalát . . ."

—

A Bácsfekutehegy községi pártoló tagok: . . . „Csendes, de mélységes barázdákat hasitó, uttörő, — a régmultnak — általunk eddig meg nem értett — beszédes emlékeit elénk táró, — tanulságos, önzetlen és lankadatlan munkájukat ragaszkodással és féltéssel néztük a multban. Ma pedig, a 25. munkás esztendő elteltével, üdvözöljük a derék, szerény munkás csoportot, — meggyőződéssel hirdetvén a költő szavait: Nem hal meg az, ki milliókra költi dus élte kincsét, ámbár napja mul! . . .

—

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Fernbach Károly, főispán: . . . „Szivből kivánom, hogy áldásos működésüket a jövőben az eddigieknél is nagyobb siker koronázza“ . . .

—

Gohl Ödön, m. nemzeti muzeumi őr, működő tag, Budapest: . . . „Hasznos és kiváló munkásságban megért negyedszázados ünnepe alkalmából őszinte üdvözletemet! Crescat, floreat!

—

Evetovics János, működő tag, Bács: . . . „Virágzó társulatunk crescat, floreat a messze jövőben is!“

—

Hajnal Ignác, működő tag, Csacza: Mint a társulatnak 20 év óta szerény működő tagja, a társulat 25 éves fennállásának jubileuma alkalmából hazafias üdvözletemet jelentem . . . A távolból is kivánom, hogy az Ég áldása legyen a társulat működésén!“

—

Dudás Gyula, működő tag. Homonna: „Szivélyes üdvözletemet küldöm.“

—

Az apatini működő tagok nevében *Weigang* János: „Az apatini működő tagok a legszivélyesebben üdvözlik a nagyjelentőségű jubiláris közgyűlést.

*

2. Trencsény Károly, titkár, fölolvasta a társulat 25 éves történetét, képét rajzolva az alakulásnak és fokozatos fejlődésnek, s kiemelve azokat az egyéneket, kiknek buzgósága és lelkesedése a társulatot létrehozta és fenntartotta. — A felolvasás egész terjedelmében ez évkönyvben található.

3. Rácz Soma, működő tag, Vármegyénk 1790.-i repraesentatioja cimen ismertette azokat a gondolatokat és érzelmeket, melyek a vármegyei karok és rendek lelkében hullámoztak abban az időben, mikor II. József császár a külső és belső események kényszerítő hatása alatt az alkotmány visszaállitására elhatározta magát és amelyek kifejezést nyertek abban a repraesentatioban, melyet a rendek a császár leiratára fölterjesztettek. — A fölolvasást szintén ez évkönyvben közöljük.

4. Végül Gubitza Kálmán, muzeumőr, szakszerű magyarázat kiséretében bemutatta a társulat muzeumát, mely — három teremben, izléssel és gonddal elrendezve — érdekes és nagy becsű régészeti, néprajzi és kegyeleti emléktárgyakat foglal magában.

TARTALOM:

Oldal.

Ünnepi beszéd. Kozma Lászlótól . . . . . 59.
A társulat 25 éves története. Irta Trencsény Károly 64.
Vármegyénk 1790-diki első repraesentatiója. Irta Rácz Soma . . . . . 81.
Társulati ügyek: Jegyzőkönyv . . . . . 98.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

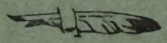

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL.

1908.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában mivelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenkint 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Evkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.
Alelnök: Latinovits Géza Budapest
Titkár: Trencsény Károly Zombor.
Másod titkár: dr. Závodszky Levente. Zombor.
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.
Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

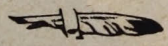

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KAROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL
1908.

BALÁZS-BOLDOG VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

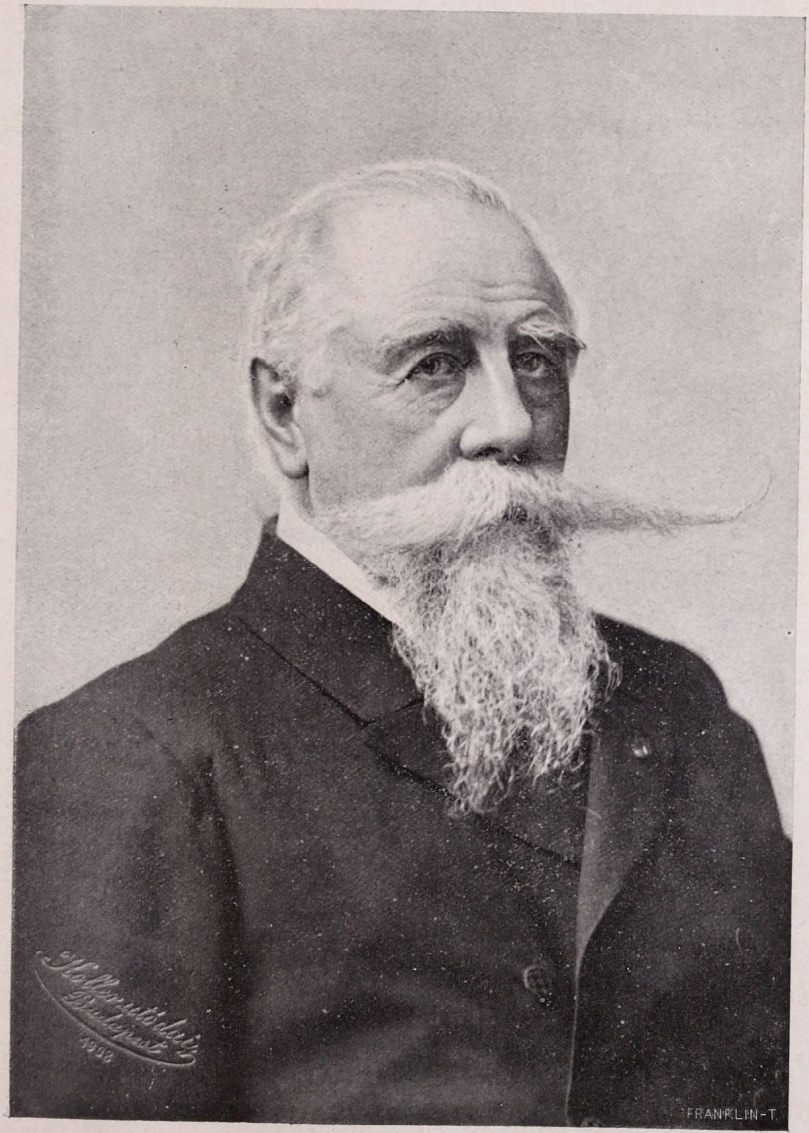

TÜRR ISTVÁN.

Türr István.

(1824—1908.)

Ő ugyan a daliás idők hires vitéze, országok ünnepelt hőse volt, nevét méltán emlegeti magasztalással az egész művelt világ: de mégis, mintha a róla való emlékezés irányában, minket egy gondolatnyival bensőbb kegyelet illetne meg azon az okon, mert Türr István Baján született, tehát — bizonyos hagyományos igény nyelvén szólva — a mi anyamegyénkben, a Bácskában nyert hatások élesztették lelkében az ifjuság kezdő ábrándjait, a kalandos vitézség vágyát, . . . a mi szűkebb hazánkból indult ki az élet nagy országútjára, hogy meghóditsa számunkra idegen országok hajlandóságát és szeretetét.

Iskoláit Baján végezte. De nem az osztályok és fokozatok szerint számozott iskola, miket csakhamar ott hagyott, — hanem az élet, ez a legnagyobb tanitómester, fejlesztette ki Türr István szunnyadó tehetségét és értelmi kvalitásait.

A nagy élet gazdag tartalma mintegy magától kétfelé oszlik. Első része az, melyben lelkét a népjogok fegyveres kiküzdése, a fékezhetetlen harcvágy, mintegy a világszabadság eszméje izgatja, tüzeli; amikor mindenütt ott terem, ahol a népszabadság piros lobogói bontakoznak, hogy elszántan felajánlja erejét, talentumait, lelkesedését a küzdelemhez. Tevékenységének utóbbi szakában pedig a zajtalan, a békés munka embere, aki egy hányatott élet nagy tapasztalásaiból azt a meggyőződést meritette, hogy a szolgaság, tehát a zsarnokság

ellen is leghatalmasabb kőpaizs és fegyverzet a munka, az ipar, a vagyon, a gazdagság.

Félbe hagyva iskoláit, kora ifjuságában osztrák katona lett. Radetzky ezredében szolgál, mikor a szabadságharc hazánkban lángot vetett. Vére forr a vágytól, hogy honfitársai küzdelmében részt vehessen. Az első kinálkozó alkalommal lehányja magáról osztrák katonaruháját, noha annak hajtókájára akkor már a hadnagyi rang csillaga is fel volt varrva, és a piemontiak szabadság-zászlaja alá esküszik. Az általa alakitott magyar légió élén küzd legalább az olasz táborban, az olasz szabadságért; hiszen a népek szabadságának érdekei ugy is vérbeli agyafiságban állanak egymással.

A piemontiak vállalkozása azonban elbukott. Türr francia területen tépelődik légiójával a Magyarországba jutás nehéz talánya felett: amidőn hirét veszi a délnémet forradalomnak. Ez is a népszabadság ügye, tehát ott terem csatához tanult vitézeivel. Türr heves ütközetekben adja katonai erényeinek kemény próbáit és hamarosan ezredesi rangig emelkedik. Csakhogy a fölkelők célja, a tulerővel szemben, itt is meghiusult. Innen való menekülése közben éri Türrt a világosi fegyverletétel hire. Most tehát az addig még megmaradt egy haza is elveszett ránézve, ahová őt álmatlan reménykedése vissza-visszavezette.

Mindazonáltal a nemzetek szabadságáért való rajongása nem hagyja őt nyugodni. Ahol a zsarnokság ellen táborba gyülekeztek: ott jelentkezett.

A keleti bonyodalmak nyomán kitört Krimi háboruban angol szolgálatba lépett. Ekkor már ugy ismerték kiválóságait, hogy ahol óvatosságot, leleményességet, de egyszersmind elszántságot követelő feladatok keresztülviteléről volt szó: azt Türr Istvánra bizták. Hasonló természetü megbizatásban járván Bukarestben — 1885-ben, ott egy volt osztrák tiszttársa felismerte és elárulta. Elfogták és a Brassóban működő osztrák haditörvényszék, mint osztrák katonaszöke-

vényt, halálra itélte; és bizony, Türr István, a mi nagy vértanuink rettenetes közös sorsát — a felakasztást — csak az angol királyi felség közbenjárására kerülte el.

1860-ban Szicilia felszabaditása érdekében, majd utóbb, a Nápoly ellen inditott hadjáratban, Garibaldi mellett működik; vezeti a dicsőséges marsalai partraszállást, egymásután tördeli le magának a harci babér ágait a Calatafimi mellett a Piana de Preci alatt vivott csatákban: Palermo ostrománál, majd a Santa-mariai véres, de szintén győzelmes ütközetben. A bácskai „iskolakerülő“ fiuból egyhamar Nápoly kormányzója lesz, majd altábornagygyá lép elő, hogy végre ott ragyogjon a neve az olasz egység legnagyobb hőseivel egy sorban.

1866-ban, mikor Poroszország hadat üzent Ausztriának, Türr István ujra belefogott a magyar légiók szervezésébe, hogy Délmagyarország felől támadjon hátába évszázados ellenségünknek. Ujra készült behozni ama bizonyos, régen várt, népdalbeli puskákat. Am a király kibékült a magyar nemzettel. Nem volt többé szükség a légiókra. 1867-ben, az általános amnesztia kihirdetése után maga jött haza Türr, legiók nélkül, — hogy ezentul a vérontások intézése helyett a békités és béke munkájában érvényesitse tapasztalásait, tekintélyét és népszerűségét. A kiegyezés érdekében élénk tevékenységet fejtett ki szóval, tollal egyaránt.

Majd bekövetkezvén a béke munkanapjai, a legélénkebb tevékenységet fejtette ki kulturális és gazdasági fejlődésünk előrevitelében. Közgazdasági eszmék, irányok, mozgalmak érdekében irt, beszélt, rábeszélt, tervelt, javasolt, alkotott. Maga is nagyarányu üzleti vállalkozások élére állt, áldozott, bátoritott, vezetett. Az idők és eredmények igazolják, hogy számitásaiban bölcs volt és előrelátó.

Az ország gazdasági erősödésének egyik leghatalmasabb emeltyűjét a viziutak rendszeres hálózatában kereste, egyfelől hogy olcsó utak által a forgalmat lenditse, a termelést hatványozza, — másfelől, hogy a vizek hasznositását, a gazda-

sági feladatok támogatásában minél intensivebben fokozhassa.

A kezdeményezésére és agitációjára létesült, illetve létesülő vizművek közül kettő egyenesen világraszóló jelentőségü, az a két tengerközi csatorna, mely Türr nevét és az ő századokba előrelátó szemeinek, elméjének élességét minden időben hirdetni fogja; egyik a Korinthusi átmetszés, mely a jóniai és aegeumi tengert kötötte össze, — másik a még épülő panama-csatorna, mely kétfelé szeli Amerikát, hogy két világoceán összekapcsolása által a világ leghatalmasabb forgalmi utját létesitse.

Az a viziut pedig, — mely minket közelebbről, és épen Bácsmegyét illetőleg, legközelebbről érdekel, s mely gazdasági jelentőségében szinte kiszámithatatlan szolgálatokat tesz a kereskedelemnek, az áruforgalomnak és közvetve a nemzeti vagyon értékemelkedésének — az a Ferenc-csatorna, melyet az 1870: XXXIV. t. c. fonalán, szintén Türr István, mint engedélyes, létesitett: egyfelől az ócsatorna medrének és tiszai torkolatának tökéletesitése, — másfelől a baja—bezdáni tápcsatorna s a kissztapár—ujvidéki öntözőcsatorna hozzá- illetve kiépitése által.

A vukovár—samaci csatorna tervének megvalósulása ugyan eddig csupán kisért, — de tervében is, méltán illeszkedik be Türr István hasznos, nagy gondolatai közé.

Türr István házasságában is szokatlan aránya nyilvánul meg az embersors kedvezésének. Felesége Bonaparte Wyse Adél hercegnő egy hatalmas dinasztiával juttatta rokonságba. Igy nyert előkelő összeköttetéseinél fogva kiváló tehetségei a diplomáciai téren is érvényesülhettek. Nehéz küldetései sikerrel szolgálták hatalmak célját, nemzetek érdekét. E részben is belejátszott az ő működése Európa politikai történetébe.

Világot járt Türr István, de lelke mindig hazatért. Nemzetközi érdekűek cselekedetei, de érzése mindig magyar.

Ezuton nyerte meg idegen nemzetek hajlandóságát a mi ügyeink számára. Európa népeinek szabadságában, egyetértésében kereste, látta hazája boldogulásának, szabadságának zálogát és biztositékát. Megvan irva róla, hogy mikor Lamarmora, Itáliának akkori hatalmas miniszterelnöke (egyszersmind hires hadvezére) azt követelte tőle, mint királyilag is megerősitett olasz altábornagytól, hogy hagyjon fel a magyar politikával . . . Türr kereken kijelentette: Inkább leteszem rangomat; én az olasz lobogó alatt is a magyar ügyért küzdöttem!

Azon kevesek közül való, akiről, tőlünk messze eső nemzetek, idegen nyelveken, magasztaló könyveket irtak. A mi megbecsülésünk irányában talán mégis többet érő, melegebb, bensőbb: mert a magyar nemzetnek hozzávaló bizodalmát, szeretetét, népdal zengette itthon hegyen völgyön.

Türr István élete, lelkesedésében, törekvéseiben, cselekedeteiben egyaránt a tántorithatatlan hazafiságot példázza. Érdemes reá, hogy kegyelettel őrizzük emlékét.

Kozma László.

Részletek

Kozma Lajos 1848—9-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú feljegyzéseiből.

(Folytatás.)

Február 23-kán, midőn már Futak is el volt foglalva a rácok által, innen, Futak felől intézett az ellenség Piros ellen egy megtámadási demonstratiót. Nem volt helységünkben egyetlenegy katona sem; sőt maga a nép is többnyire Ujvidéken időzött; épen e miatt, az ágyudörgések közeledésekor nyakra-főre kezdett menekülni Ujvidék felé, nem csak Pirosról, hanem Kiszácsról is. A kocsik, a mély saru országuton négy sorjával is futottak egymás mellett, miknek sokasága, a megrémült gyalogosok seregével együtt, szokat-

lanul félelmes robaj kiséretében Pirostól egész Ujvidékig nyulott, az estalkony szürkülő homálya által még jobban rémületbe ejtetvén. Piros azonban ekkor is megmenekült, mert egynehányan az itthon maradottak közül a futaki oldalra sietvén, nagy igyekezettel és nagy lármával lövöldöztek az ellenség felé, amely, hihetőleg sokaságra becsülvén számunkat a ködös homályban, visszavonult.

Igy tartotta fenn magát Piros helység az örökös hányattatások között, hol több, hol kevesebb védekező lakossággal, akik, a hirek jó vagy rossz volta szerint, majd bevonultak Ujvidékre, majd meg ismét hazaszállingóztak, egész addig, mig Perczel Móric tábornok március vége felé, keresztültörve az ellenséges csapatokon, megint lehetővé tette a közlekedést és Ujvidékre érkezvén, Pirost is felszabaditotta a hosszas félelem szorongattatásai alól.

De Perczel tábornok nem soká tartotta bennünk a bátorságot és bizodalmat, ugy hogy én családomat nem is mertem hazavinni. Igy voltak vele a többi pirosiak is. Csakhamar megint katonák szállásoltattak falunkba, még pedig olyan bőségesen, hogy a paplakon, a tisztekkel együtt, és saját házamban több volt huszonötnél. Tele volt minden ház és udvar. Ugy voltunk velük sokszor, mintha csak az aggodalmaskodás szaporodott volna a számukkal. A sok nyughatatlanságban és feszültségben egészen eltikkadtunk.

Perczel tábornok bevette Szenttamást, betört a római sáncokba, de Titellel nem boldogult, bár többféle próbát tett, hogy a fennsikot hatalmába keritse. — Igy közelgetett lassan a veszedelmünk. Május havában a Piroson fekvő zászlóalj, a vele egyesült más két ujvidéki és pétervaradi zászlóaljjal együtt, Káty alatt, az első kátyi csatát elvesztette.

Perczel maga is több csatát próbált, mig végre junius 6-dikán, tábora Kátynál, a császári seregek által teljesen széjjel veretett, ugyannyira, hogy hét nagyobb ágyuja, hét

municiós szekérrel együtt, födözet nélkül Pirosra menekült és azok mellé a velük maradt főhadnagy, tőlünk kért kíséretet, ugy hogy azokat az ágyukat mi vittük vissza Ujvidék alá Perczel táborába.

Már ekkor Piros mindenfelől fenyegetve volt és keserves napjai is meg voltak számlálva. Junius 10-dikén — vasárnap lévén — még prédikáltam Piroson, papi szolgálatom után pedig bementem családomhoz Ujvidékre. De midőn délután, három óra tájban visszatérendő voltam, haza, Pirosra: már a császári tábor keresztül vágta utunkat, beágyuzott a faluba, három házat felgyujtott s a népet, mely fegyverre kapva ellentállni szándékozott szétriasztotta s a helységet elfoglalván, a rácokkal együtt kirabolta. Igy én Ujvidékre szorultam, mert a Pirosra menésre, az egymásra tornyosodó veszedelmek miatt többé gondolni sem lehetett.

Egy napig békével voltunk Ujvidéken, tudniillik junius 11-én. De ennek a napnak az estéjén már, tiz órakor, megszólaltak Jelasits horvátországi bán ágyui, aki a várost már ekkor — a dunai oldalt kivéve — mindenfelől körülkeritette; és a rémitő éjre következett egy még ezerszer rémitőbb nap, Ujvidék városának végnapja, 1849. junius 12-dike. E rettenetes nap előestéjén a különben is rémült várakozásban virrasztó várost a körülötte száguldozó bán táborának az ágyui riasztották fel földrengető dörgéseikkel. Ezekre feleltek a város kapuinál felállitott ágyuk. Majd a kapuknál strázsát álló nemzetőröknek, valamint a külső sáncoknál táborozó öt kompánia katonaságnak a puskái kezdettek egyre szaporábban ropogni.

Én is fölriadtam, kedveseimmel együtt és vártuk a történendőket, lélekzetünket nem különben tartva vissza, mint mikor az összefutott család, sötét éjféltájban, egy haldokló kedvesének ajkáról, remegve lesi az utolsó hörgést.

Pétervároadon, a vár fokáról is megszólaltak az ágyuk; de ez nem tartóztatta fel az ellenség munkáját, és a mi

népünket sem birta fellelkesiteni, mert már éjfélutáni két órakor, a külső sáncnál, a pirosi és kiszácsi kapuk közti irányban fekvő tábor, ágyustól valamint a kapuknál elhelyezett nemzetőrök is hasonlókép mindenestül visszavonultak, amaz a hidfőnél levő ugynevezett Brucksáncba, a többiek részszerint oda, részszerint lakásaikba. Majd viradta felé a kapukon betódult ellenség puskái kezdték üldözni a fegyveresen talált lakosokat, nemcsak, hanem a fegyverteleneket is. A rémülés közös volt és a Brucksánc felé való menekülés a kamenicai utcán — melyen, családommal én is szállásoltam — a gyalogosoknak és a kocsiknak olyan nyakra-főre való tolulásával történt, hogy e közben, szűk lévén az utca, száz meg száz, sőt ezer meg ezer futó család egymást taszigálta, taposta, törte össze.

Kedves feleségem intett, hogy a többiekkel együtt, én is vonuljak a Brucksáncba; ugy vélekedett ugyanis, hogy fegyverrel csak a férfiakat üldözik, a nők és gyermekek azonban bántatlanok maradnak. A sok, sürgető unszolásra már-már ingadoztam; de az a gondolat, hogy védtelen családomat, a hadi vész vak dühének kitétetve, elhagyjam: megállitott azon elhatározással, hogy a kedves enyimek sorsában osztozom.

Ilyen tanácstalan várakozásban késlekedtünk Peák Ferenc ujvidéki városi orvos (komám) családjával együtt, félelem és reménység közt ingadozva, amidőn az utca kezdett megtelni jobbról balról száguldozó horvát katonákkal, akik, a kapun kitekintgetni látva bennünket, egyre-másra lövöldöztek felénk; mire mi, semmikép sem bizva már az ezután történendőkben, a kaput is bezártuk.

Nem sok idő mulva osztrák katonák jelentek meg az utcákon, házról-házra menve, hogy a lakosoktól a fegyvereket előkérjék. Egyiknek magam is kénytelen voltam két pisztolyomat által adni, mert az elrejtés meg az eltagadás csak a durva kellemetlenségeket szaporitotta.

Tiz óra után Jelasits a Brucksáncot ostromoltatni kezdé. Ekkor aztán az elébb kissé alább hagyott zaj eget-földet rendítő robajjá változott. Mindenfelől dörögtek az ágyuk, különösen a pétervároradi vár fokáról a legöblösebb mozsarak bömböltek le, bombákat, kartácsokat szórva a Dunán keresztül Ujvidék városára. A pokoli masinákból hulló golyó és tüzeső miatt egy talpalatnyi föld se volt többé biztos a városban. A házból kiszökött gyermekek golyókat szedegettek az udvaron, akiket végre is a pincébe kellett leterelnünk a veszély elől, ottmaradást parancsolva rájuk.

Tizenegy óra tájban már a város, a Brucksánc irányában, a várból vetett gyujtógolyók által felgyujtatott, majd pedig a házak, mintegy sort tartva tűzbe borulván, a lángok veszedelme szállásunkhoz is egyre közeledett. Ekkor áldott feleségemmel és három kis gyermekemmel — Peák Ferenc családjával együttesen — cselédeinket összeszedvén arra határoztuk magunkat, hogy, mig a tűz dühe keresztül megy otthonunk felett, a városból kimegyünk; annyival inkább, mert a lövések vonalában mindenütt életveszélyben forogtunk. — Szállásadó gazdámmal (komámmal) Peák F. orvossal együtt elástuk tehát a kertben óráinkat, valamit érőnket és egynehány forintot, ugy egyezve meg, hogy az veszi föl, aki közülünk elébb visszatér vagy a veszedelmet túléli. Magunkkal vinni ilyesmit épen nem volt tanácsos sem biztos dolog, különösen a szerviánok miatt, mert azok, ha valami csillogót vagy valamit érőt sejtettek vagy vettek észre valakinél, azt követelődzve szedték el az emberektől. Épen ebből az okból kocsimat és két lovamat se mertük használni.

Mikor már a hozzánk harmadik szomszéd háza is lángba borult, tovább nem késlekedhettünk. Elindultunk tehát a teljesen bizonytalan menekülés utjára; velem kedves feleségem szegény, — már nehéz anyai reménységgel is szive alatt, halálos rettegéssel szivében, — három kis gyermekem és egy kis dajkám, mindannyian csak könnyű nyári ruhákban,

minden vagyonunkat a tűzi elemnek és az ellenség dühének hagyva martalékul. Amit hamarjában lehetett, pincébe takarítottuk ugyan ruhaneműinkből, de mit érhetett ez is?

Alig hagytuk el szállásunkat, midőn egy rettenetes dördülés zajára fordultunk vissza egy pillanatra és láttuk, ahogy a szétszakadó bomba, a lakásunkul szolgált ház tetejének egy részét, a kapu fölötti tűzfallal együtt ledöntve az utca kövezetére vetette. Nem kivántunk többé hátra nézni. Karon, kézen fogtuk apróságainkat, szaladtunk vagyonunktól, hogy soha többé ne lássuk azt, szaladtunk, ragaszkodva a nyomorult élethez, mint földönfutók.

Előttünk, utánunk, körültünk ropogtak, bömböltek a pokoli műszerek, — jobbról, balról borultak lángba vagy omlottak romokba a házak. Azt se tudtuk több izben, hogy merre forduljunk, mikép meneküljünk. Hol előre, hol hátra, hol jobbra, hol balra csaptunk, a szerint, amint egy égő házat, egy robbanó bombát, vagy egy rabló csoportot kellett kikerülnünk. (Itt mondhatta volna el méltán a számkivetésbe induló Ovid: „haec facies Trojae, cum caperetur, erat“ . . .) Végre, elfáradt Ferikémet karjaimon vive, Liviám és Lajosom pedig hol az én felöltőmbe, hol az édes anyjuk ruhájába kapaszkodva, romlással teli udvarokon keresztül, nagy nehezen a futaki kapu melletti lövészkertbe jutottunk.

Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból.

III.[1])

Gróf *Károlyi* Sándornak 1742. februárjában több rendbéli kifogásai voltak ama lista ellen, melyet neki Bács vármegye az általa kiállitandó lovas- és gyalog katonaságra vonatkozólag beküldött. Ez iránti kivánságait az erdődi várból 1742. február

[1]) Az előző közleményeket lásd az Évkönyv XXIII. (1907.) évfolyamának II. és IV. füzeteiben.

24-ről keltezett levelében irja meg. Erről a levélről előző közleményemben már említést tettem; ekként hangzik:

„Tekéntetes Nemes Vármegye!

Tapasztaltatik, hogy a Nemes Vármegyék mostani Insurrectionak alkalmatosságával kivántató Lovas és Gyalogh katonasághnak Listáját, nem a prae seribált mód szerint, s nem ugy, a mint kivántatnék, hanem sok defectusokkal és in Authentice küldik meg; mivel penigh az Generálátusnak azért, hogy Districtussabéli Vitézlő népet jó rendben vehesse, annak tellyes effectivus Statussát, úgy a mint magában vagyon, egész Circumstántiákkal előre tudni szükséghes. Arra való nézve ne terheltessék a T. Nemes Vármegye praemittált mind két rendbéli Katonasághnak Listáját, ámbár valamely része már expediáltatott volna is, Cum Insertione Nominis, Conditionis, aetatis eorum et reliquorum Accessoriorum, a mint tudniillik a Commissariatus előtt az illyenek assentáltattni szoktak, énnékem hova hamarább Sub authentico transmittálni, s a Fölséghes Királyi consiliumnak is a szerint Submittálni, kit midőn kivántam a T. Nemes Vármegyének ex Officio intimálnom, maradok In Castro Erdőd Sub 24-a Febr. 1742. — az T. Nemes Vármegyének Köteles kész szolgája Károlyi Sándor.

P. S. Az authenticált Cathalogussal együtt a Lovas Tisztek fizetésérül is el várom a T. N. Vármegye tudósitását.“

Gróf Károlyi Sándornak következő, 1742. március hó 20-án irt levele a felállitott gyalog-katonaság költségeire vonatkozik.

„Soha sem kétlem, — úgymond, — mind a Fölséghes helytartó Királyi Magyar Tanács, mind Commissáriátus által eléggé szorgosztatik a T. Nemes Vármegyénél is ezen mostani új Gyalog Nationalis Militia exassignált Stipendiumának s más hozzá tartozó Hadi készületekre való Pénznek hova hamarább leendő administratiója és jóllehet annak acceleratiójára s könnyétésére ezen Districtusban már az is Com-

missarialiter Superáltatott s fent irtt Fölséghes Királyi consilium által approbáltatott, — hogy jelentett Gyaloghságnak mostanában pro evolutis primis tribus Hybernis currentis Anni Militaris Mensibus axassignált Competentiája nem az Posonyi Cassában, hanem directe Obester Baro Haller Sámuel Uram kezéhez eő keghelme Quietantiája mellett administráltassék, s ugyan magának ezen Gyalogh Katonasághnak assistentiájával (nem akarván ebben is más idegeny Executorokkal a T. N. Vármegyéket terhelni) Compelláltassék, kivel mindazáltal igy is (a mint informáltatom) ezen Institutumnak nem sok sikere lett, — azonban sokszor irt Gyaloghságnak (mely sok izben már el menésre orderesztetett) ki mozdulása nem sokára lészen, mely ha legalább is az fellyebb irt három havi competentiáját magával el nem viszi, épen nem fog subsistálhatni, kiből minémű consequentiák s Extremitások származhatnak, maga a T. N. Vármegye bölcsen el itélheti.

Arra való nézve én is úgy mint Provinciális Commissariatus Director és ezen Districtusnak Generális Commandánsa az T. Nemes vármegyének ex officio intimálnom kivántam, hogy már Lovas Hadgyai is ki takarodván, consequenter annak bajától üressedvén, tellyes erejét s igyekezetit arra forditani ne terheltessék, hogy ezen Gyaloghságh praemittált commissariatica Dispositio szerint, magha nem csak három havi competentiáját cum exitu csalhatattlanull, sőt a mennyiben már egész téli holnapokban, majd nem csak egy holnap vagyon hátra, az más három havi Obtingentiáját is (kitől reméllem proxime foghja hasonló Dispositiója a commissariátusnak venni) vehesse, s a mellett ezen Gyaloghsághnak több Hadi Accessoriumira reportiált pénz is rendelt helyére minél előbb bé szolgáltassék. Ezzel álhatatossan mondok In Castro Erdőd 20. Martii 1742. stb.“

Tartalmánál fogva kiválóan fontos és érdekes a felkelt nemes hadak fővezérének Bácsmegye nemességéhez az erdődi várból 1742. május 9-én irt alábbi levele:

„Jóllehet úgy vagyon tudtomra, hogy a T. Nemes Vármegyék magok Lovassainak intertentiójukrul, azaz mind Oralis, mind Equilis portiójukrul rendelést tettenek, kik hath, kik penigh holnapokra anticipato, kihez Fölséghes Asszonyunknak is természeti kegyelmességéhez képest dispositiója járúlt és ezen Militiának Equilis Portiot in Natura is, nem külömben kenyeret magazinumiból rendelni méltósztatott, mégh is minden reménségen kivül (a mint most vett Intimatióbul tapasztalom) oly relatiót vett, hogy némely Nemes Vármegyebéliek ezeken kivűl mindennapi készpénzbéli Lénungoth is vagyis Stipendiumot praetendálnak s némelyek azon okbul vissza is szökni kezdenek.

Én bizonyára mint igaz Haza fia édes Hazámhoz s Nemzetemhez való szeretetemben s observantiámban (kit a T. Nemes Vármegye tapasztalhatott) elsőséget soha senkinek nem engedtem és valamiben csak hasznát s dicsőségét forgani láttam, nem gondolván *gyakorta tapasztalt mások gyűlölségével* minden tehetségemet tartósztatás nélkül szolgálattyára forditottam. De megh gondolván ellemben *F. Asszonyunknak ezen Nemes Magyar Házához és Nemzethez felette való kegyelmességét* s considerálván aztat, hogy ha a jelentett Nemessi Lovasságh intra Ambitud. Regni táborozna, mind önnön Házáját enerválná, mind a mellett maga saját kölcségén kellenek subsistálnia, ki menvén penigh Hazájábul, mind aszt meg kémelli, mind eő Fölséghe kegyelmességébül Kenyeret, Szénát és Abrakot ingyen venne, nem látom a Nemzetnek épen semmi praejudiciumát és fogyatkozássát, melyért panaszra fakadni méltó volna, annyival is inkább, hogy valamint az Insurrectiorul szólló *Novellaris Articulusban* eő Fölséghe ezen Lovassághnak (melynek különben a T. Orszagh részszerint Esztendeigh, részszerint az Insurrectionak szükségéigh egész Intertentióját magára vállalta). Ha extra Regnum megyen Subsistentiáját kegyelmessen megigérte, Kenyérnek, Szénának és Abraknak megh irtt Suppeditatiójával be is tellyesitette.

Vegye szivére azért a T. Nemes Vármegye ezeket, gondollya megh F. Asszonyunknak mostani nagy szükségét és a dologhnak nagyságábul könnyen el képeszhető annyi ellenségh ellen (kitől majd épen körül fogattunk) kivántató számossabb Hadra Impendálni kelletö sok kölcségét, mely ugy teczik lelki ismeretit is minden igaz hivinek convincállya és *méltó érzékenységre* indittya, hogy ily Kegyelmes Királyné Asszonyátul (kinek ennyi szorongatási között is mindenekben oly nagy kegyelmességét tapasztallya) többet ne praetendállyon s maga tulajdon oltalmára való Mediumokat szántszándékkal enerválni és kisebbiteni ne kivánnya, nem lévén a Törvény ellen is semmi rövidséghe és ha szinte valamiben interveniálni találna is, F. Asszonyunknak mostani nagy szükségében (frangente Legem necessitate) jó lelki ismerettel menthető vólna.

Fontollya megh a T. Nemes Vármegye F. Asszonyunkhoz való igaz hivségéből mind ezeket és valamint tellyes reménségem, hogy praeattingált némely Insurgens Lovasoktul eredett inconvenientiák a Nemes Vármegyének minden hire s akarattya ellen történtek, ugy ne terheltessék a T. N. Vármegye, maga Lovasságát bölcs vezérlése és Magistratuális Authoritássa által arra vinni, hogy F. Asszonyunk Kegyelmességébül resolvált ingyen való Kenyérrel, Szénával és Abrakkal, penes accepta et infuturum accipienda ab I. Comitatu Competentia Stipendia Sua Contentáltassék és ezért ha ki vissza jönni attentálna közülök, azonnal a Táborhoz vissza küldessék és mint Eő Fölséghe hivsége ellen vétő, Hazájában Nemzete között konkoly hintő és a Nemes Vármegye reputatióját is kisebbitő Személy Törvényes büntetéssel érdeme szerint meg büntetődgyék.

Én úgy itéllem, hogy mivel praemittált Lovasságh Személy és Ló Portiókat eő Fölséghe Magazinumibul ingyen veszen, azon provisioval, melyet a Nemes Vármegyék, három és respective hat holnapokra tették, jó oeconomiával még

annyi ideigh bé érné és bizonyára különös bánatra méltó dolog volna, ha ennyi sok kölcséggel ügygyel bajjal el készitettvén ezen Lovasságh, végre becstelenségünkre s gyalázatunkra lennének. Melynek eltávosztatását ujra is a T. N. Vármegyének nagy bizodalommal s kötelessen recommendálván, maradok In Castro Erdőd 9-a May 1742.

A T. Ns. Vármegyének köteles kész szolgája *Károlyi Sándor.*

Közli: **Zsoldos Benő.**

Ki volt Ugróczy?

(Egy régi iróról.)

Ugróczy Ferencnek, a „kegyes oskolabéli pap"-nak — mint ő magát nevezte, — van egy kis könyve, mely a „Zentai ütközet" cimet viseli s nyomatták Szegeden, az 1816. évben. Kulturhistoriai nevezetesség az, ami a könyv hátlapjára van nyomva: „Nyomattatott Zenta város költségén."

A munka bevezetésében elmondja az iró, hogy ő Zenta város óhajára irta meg az 1697. évi zentai világhirű és európai jelentőségű nagy csata történetét s bár nem tudjuk, honorálta-e a város a derék iró fáradozásait, maga az a körülmény, hogy a könyv nyomdai költségeit viselte, az akkori időkben szokatlan és páratlan jelenség a városok életében.

De nem erről, nem is a szóban levő munkáról, hanem annak irójáról akarok szólni. Mióta e könyvet ismerem, mindig érdeklődtem a szerzője iránt, de többet nem sikerült megtudnom róla annál, ami a könyv cimlapján áll, hogy t. i. „kegyes oskolabéli pap" vagyis kegyesrendi gimnáziumi tanár volt Szegeden. Nevét a régi vagy az ujabb lexikális művek s az irodalomtörténeti művek nem emlitik. Művét először találtam ismertetve a „Bács-Bodrogh" cimü folyóirat 1878. évfolyamában. Föl van azonkivül emlitve Bács megye 1896.

évi egyetemes monografiájának az irodalomról szóló fejezetében. A szerzőről azonban egy szót se hallunk e forrásokban. Mivel föl kellett tételezni, hogy a „Zentai ütközet“ szerzője, aki e művében, mint képzett és alapos történetiró mutatta be magát, nem lehetett közönséges ember s igy bizonyára más művet is irt s a kulturális élet terén több oldalu munkásságot is fejthetett ki, évek során át mindig kutattam a reá vonatkozó adatok után.

Minthogy egykor Szegeden piarista tanár volt, ott nyomoztam eleinte, azt gondolván, hátha szegedi származásu egyén volt s hátha ott is van eltemetve. Föltevésem azonban tévesnek bizonyult. Szegedről irt történeti monografiák sem emlékeznek meg életéről, csupán annyit tudhattam meg, hogy Szegeden csak pár évig működött s midőn könyve 1816-ban megjelent, már nem is lakott Szegeden.

Hol lakott, mi volt élete további folyása tehát, — erre voltam kiváncsi s tovább nyomoztam. Midőn néhány évvel ezelőtt Bars vármegye monografiája megjelent s kezembe került, a tanügyi részt lapozva, nagy volt örömem, midőn ott Ugróczy nevére bukkantam és a különben szükszavu s alig pár sorból álló följegyzésből megtudtam, hogy e férfiu, mint kegyesrendi tanár és igazgató, 1820. táján Léván működött s az iskolaügy terén nagy érdemeket szerzett. Meg voltam most már győződve, hogy Ugróczy Szegedről Lévára költözött át s mint tanár ott folytatta s talán ott is fejezte be működését.

Később aggályaim támadtak, s Szinnyei Józsefhez a magyarországi irók legalaposabb ismerőjéhez fordultam. Szinnyei előzékenyen közölte velem, hogy ő Ugróczyról szintén nem adhat adatokat, hanem utasitott, hogy ha a keresett iró piarista rendbeli tanár volt, forduljak a kegyesrendiek kecskeméti rendházának egyik nagytudományu tagjához, Német Károly tanárhoz, aki arról hires, hogy minden jelesebb régi piaristát ismer, mert évtizedek óta a kegyes-

rendiek tudományos és irodalmi munkásságát felölelő nagyszabásu monografián dolgozik.

A nevezett tudós kutató lekötelező szivességgel bocsátotta rendelkezésemre nemrég az Ugróczy életrajzára vonatkozó eddig ismert és összegyűjtött becses adatokat, melyekből most már — tekintve, hogy e régi iró bennünket bácskaiakat közelebbről érdekel — közlöm a következőket.

Ugróczy Ferenc 1785. évi augusztus 6-án Szekszárdon (Tolna m.) született. Szülőit nem ismerjük. Az akkori középiskola rhetorikai osztályának befejeztével belépett a piarista rendbe Kecskeméten 1801. okt. 3.-án. Miután a szokásos próbaévet kiállotta, Besztercén (1802—1804.), Máramarosszigeten (1804—1805.), Pesten (1805—1806.) tanitott az alsóbb osztályokban. Később a jeles tehetségü klerikust Vácra rendelték, hogy ott két évig a filozofiai kurzust végezze el. 1808-ban Pesten az egyetemen fejezte be tanulmányait s azután Nyitrán, majd Szentgyörgyön theologiát hallgatott és áldozó pappá szentelték. Utóbb a jeles tehetségü és főleg a históriában járatos tanárt Szegedre küldte a rend kormánya, ahol 1810—1813.-ig a történelmet adta elő a lyceumban.

Bolla Márton, a piarista rendnek hires tartományi főnöke, 1814-ben titkárjának hivta meg Pestre. E hivatalban azonban csak egy évig maradt, mert 1816-ban a rendfőnök az ezen időben alapitott lévai rendház és gymnázium vezetésével bizta meg. Ezen iskola történetének irója elismeréssel adózik sokoldalu, fáradságos munkájáért. Bars és Hont vármegyék főurai és családai tisztelettel emlegették a feddhetlen életü és szelid lelkü szerzetest. Rendje is méltányolta érdemeit, midőn az 1826-ban tartott váci nagygyülésen konzultornak, három év mulva a pesti gyülésen a rend vezetőségébe ülnöknek választotta meg. Pesten kevés ideig tartózkodott, mert széles látóköre, munkaereje, kivált a gazdasági ügyekben való jártassága a kegyesrendieknek uradalmában jószágkormányzói állásra emelték. A halál teljes életerejében kereste

föl Mernyén (Somogy m.) 1836. évi jan. 25.-én, hol a közös temetőben pihennek hamvai.

Irodalmi munkája nyomtatásban kettő látott napvilágot, u. m. 1. Zentai ütközet. Szeged, 1816. 2. Kalazantius Szt. Józsefnek a kegyes iskolák szerzete felállitójának élete. Pest, 1821. Tehát Zenta város megbizásából Savoyai Jenő herceg 1697. évi nagy diadalának történetét és a piarista rend megalapitójának életét adta ki sajtó utján. Mit irt még, ami talán kéziratban maradt, vagy irt-e még egyáltalán más művet is, nem tudjuk. Emlékét azonban e művei is fentartják s megörökitik őt rendjének évkönyvei is, melyben az van róla följegyezve: „Vir omnium laude celeberrimus et notissimus.“

Irta: **Muhoray.**

A kishegyesi sirmező.

— Gubitza Kálmán jelentése az 1907. évi ásatásokról. —

III.[1])

70. sir. (22. sz.) (Lovas-sir). Julius első napjaiban, a „sárgagödör“ behuzása alkalmával, a szomszédos izraelita temető keritése közelében találták a sirmező legérdekesebb tárgyait. Kár, hogy e sirról pontosabb tudósitásaink nincsenek. A csontváz mellett talált lovas-felszerelést Greiner mentette meg az elkallódástól. Még egy drb szarvasmarhától való bordacsont egésziti ki a sir tartalmát. Mellékletek: a) Zabla. Vasból. A tengely csuklós kéttagu. Végkarikái a tengelyszárból készitvék. Hossza 17·8 cm. b) és c) Feszitőrudak. Vas. Egyik végök kampós, másik ellapitott. A felső részben két egymás fölött álló nyilás van, a zabla tengelyének befogadására. Hossza 18·4—19 cm. d) Kengyel. Teste vassodronyból készült. A talpalló széles laposra van verve és a jellemző bordovával ellátva. A különtagolt szijtartó nyeles négyszögű lap, négy-

[1]) A II. közlemény az Evkönyv 1906. évi II. füzetében.

szögű nyilással. Magassága 16 cm.; átmérője 11·2 cm.; a talpalló szélessége: 2·3 cm. e) Kengyel. Az egész egy darab vassodronyból készült. Talpallója laposra vert. Szijtartója a vaspálca behajtásából alakitott hurokfül. A hurok felső része egyenes. Magassága 13 cm.; átm. 10·7 cm.: a talpalló szélessége 1·8 cm. f) Lándsa-csucs. Vas. Hossza 17 cm. Hegye tompa. Köpüs. g) Kés. Vas. Hossza 10·4 cm.

Szeptember 3-án Greiner 3 munkással Varga Mihály kishegyesi lakosnak, a sirmezővel sáomszédos kertjében próbaásatást végzett. A meghuzott árok hossza 21 m.; szélessége 1 m.; mélysége 75 cm. volt. Benne, szerteszét fekvő konyhahulladékon (ló és juhcsontok, edénycserepek) kivül egyebet nem talált. Ezen árokkal bizonyitható, hogy a sirmező a kert területére már nem terjedt ki.

Szeptember 4-én Szabó Antal udvarában folyt a kutatás. A meghuzott árokban két sir helyezkedett. A sirok fekvése és a leletek analog jellege arra vall, hogy a temető ez irányban huzódott.

71. sir. (23. sz.) Hossza 1·60 m.; szélessége 48 cm.; mélysége 1·38 m. Gyermek sirja. A csontváz vállcsontjai természetellenesen magasan feküdtek, a mi a földcsuszamlás folytán történhetett. Mellékletei: a) Vascsat. Kerete az ismeretes hossznégyszögű alak. A medence táján volt. b) Üveggyöngyszem. 7 tagu ikergyöngy. A jobb váll feléről. d) Bögre. Fekete. A fennebb leirtakhoz hasonló. Felébe tört. A bal váll mellett volt. Benne madárcsontok voltak. e) Szijvégdisz.

72. sir. (24. sz.) Hossza 1·72 m.; szélessége 45 cm.; magassága 1·42 m. A koponya felett juhállkapcsok és egy szürke cserép darab feküdt. A fej jobbra volt dőlve. A kézfejek a medencén pihentek. Mellékletei: a) Bronzpánt. ⌜⌝ alak, két darab. Az egyik a bal fül irányában; a másik a medence balfelén feküdt. Vékony bronzdrótból van lapitva és hajlitva. Hossza 3·5 cm. b) Kés. Vas. Hossza 14 cm. A jobb kézben volt. c) Vascsat. 2 darabba tört. A köl-

dök tájáról. d) Vascsat. Az öv balfeléről. Alkalmasint az alább jelzett kard szijazatáról. e) Szijvégek. 2 drb. Bronzlemezből. Simák. A mell és az öv tájáról. Különböző méretűek. f) Vastárgy. Ismeretlen rendeltetésű tárgy elrozsdásodott töredéke. A rozsdacsomóba apró szijvégek vannak beágyazva. g) Csiszolókő. Lapos, hossznégyszögű pala. Sarkai kereken hajlók. Hossza 6·8 cm.; szélessége 5·2 cm.; vastagsága 0·5 cm. A balláb mellett a kard alsó végénél találtuk. h) Kard. A test bal felén, a lábak hosszában feküdt. Teljesen elrozsdásodva és megrongálódva, darabokban került felszinre. Fából készült markolata vékony ezüst-lemezből készitett burkolattal volt fedve. Vaspléhből készült hüvelyét legfelül ujjnyi széles bronzlemezből való pánt diszitette. A kard teljes hossza 64 cm.; a penge egyélű és 54 cm. hosszu; szélessége pedig 3·5 cm. A keresztvas 7 cm. i) Kardszij-diszitmény. Bronzlemezből. A kardhüvelyhez erősitett szij diszitésére szolgált. A félkörben hajló lemezek 3 aklaszeggel vannak összepántolva. j) Ólomrögöcskék. k) Vastöredékek. Mind a két mellékletet a kard tartozékainak vélem. l) Bögre. Fekete. Oldala hornyolatokkal van diszitve. A lábszár mellett, jobbfelől feküdt. Mellette egy szarvasmarhától származó combcsontot is találtunk.

November 8-án és 9-én ujra 6 sir került felbontásra.

73. sir. (25. sz.) Hossza 1·80 m.; szélessége 95 cm.; mélysége 1·20 m. Mellékletei: a) Fülbevalók, 2 drb, az egyik ép. Bronzkarika, ovális alakban hajlitva. Oldala nyitott; alsó része tüskére erősitett fityegővel bir, melyen kék üveggyöngy csüng. Két oldalt és fent, hármas pántkarikával van diszitve. A másikon a gyöngy sérült. b) Gyöngyök. 11 apró gömbölyü szem; fekete, fehér, zöldes, barna és szürke szinben irizálók. A nyakról. c) Bronzcsat. Négyszögü keret. Nyelve hiányzik. A lágyék balfelőli részéről. d) Csüngő diszek. 2 drb. Szivalaku pontsoros párkány, szegélylyel szegett bronz foglalatba helyezett fehéres, áttetsző üvegszerű

betéttel. A mell két oldalán voltak elhelyezve. Füle hiányzik. Hossza a tengely irányában 2·8 cm. e) Bronzpánttöredékek. f) Bronzkapocs, karika-töredék. g) Bronz-szegecske. h) Bögre. Fekete. Peremén két átellenesen elhelyezett átfurt fülecskéje van. Az egyik fül sérült. Pereme kihajló; oldala csekélyen kihasasodó. Durva munka. A láb mellől. — A mell felső részén fakorhadmányt, a jobb kézfej mellett pedig nagyobb madártól való tojáshéjat találtunk.

74. a) sir. (26. sz.) Hossza 2 m.; szélessége 69 cm.; mélysége 1·5 m. E sirban két csontváz feküdt. A balfelőli csontváz a szokott egyenes fekvésben volt; a jobbfelőlinek a feje azonban egészen jobbra volt dőlve. A baloldalon fekvőnek a mellékletei a következők: a) Függők. 2 drb sima bronzkarika oldalt nyitott végekkel. Egyik sérült. b) Gyöngyfűzér. Legtöbbje dinnyemag-forma, különféle szinű opák. Irirálók; mázasok. Van közöttük szögletes és gömbölyű üveggyöngy és egy-kettő iker is. 11 szem gömbölyű. A gyöngyfűzér eredeti elhelyezésére nézve a következő megfigyelés nyujt felvilágositást. A fűzér a nyakcsigolyák alatt kezdődött; a vállgödörig egyes, azon alul, a gyomor tájáig kettős sorban folytatódott. A fűzérből 150 ép és mintegy 100 törött szemet sikerült összegyűjteni. c) Üveg pohár talptöredéke. Kék. A kerek fenék negyedrésze. d) Bronz karperecek. Két egyforma példány; 0.5 cm. vastagságu bronz huzalból. Nyitott végei lapitottak. Beszurkált pontokból alakitott cikcak vonalakkal diszitve. A két kar könyöke táján voltak elhelyezve. Átmérőjük 7·5 cm. e) Kés. A vastokba helyezett penge hegyes. A nyélfelőli rész négyoldalu üreges csontba volt erősitve. A balkézben volt. f) Orsógömb, a bal könyök mellső feléről. Fekete. Sima. g) Gyűrű. Vékony bronzdrótból van lapitva. Felébe tört. Jobb kézről. h) Gyűrű. Bronz lemez-karika. Nyitott végű. A bal kézen volt. i) ögre. Fekete. Kihajló peremének széle körül késsel vagdalt csipkeszerű diszitéssel bir. Oldala csekélyen kihasasodó. Magassága 11·5 cm.; száj-

bősége 9·5 cm.; fenekének átmérője 7·5 cm. Ép. A bal térden alul volt elhelyezve. Mellette égett csontocska feküdt.

74. b) sir. (27. sz.) A jobboldali csontvázról valók a következő tárgyak: a) Függők. 2 drb. Sárga bronzból. Nagyélű sodronykarikája oldalról nyitott. Nyitott végén és átellenes oldalán egy-egy ólompánttal van diszitve. Az egyiknek a végéről a pánt lepattant. b) Pecsétgyűrű. Bronz. Karikája vékony, sima bronzdrót. Elgörbült. Feje keresztben helyezkedő s ovális alakban kiemelkedő, külön tagolt bronzkeretbe helyezett kék kő vagy üveg. A betéten lépdelő lovat hajtó emberi alak (talán szántóvető) vésete látszik. A jobb kézen volt. c) Kés. Vastokban. Nyélnyulványán farostok nyomait látjuk. A két csontváz között, a jobbfelőli váz balkezében volt. Hossza 26 cm.; szélessége 3 cm. Vadászkés lehetett. d) Üvegpohár. Szája kiszélesedő; alja tölcsérszerűleg szűkül. Fehér üveg. Oldalait 12 függélyesen álló és körben sorakozó, dinnyemagszerű, kifelé dudorodó sötétkék pontsor disziti. Széle kissé csorbult. A két váz között, a lábszárcsontok mellett feküdt. Szájának átmérője 7 cm.; talpáé 2·5 cm. e) Vascsat. 2 drb tört. A köldök tájáról. f) Vascsat töredéke. g) Bronzcsat, a test baloldaláról. Ép. Karikája ovális nyilásu, csuklós. Szélessége 4×2 cm. Nyelve karimára hajló és felső részén jegyforma diszitéssel bir. A csat vasszegecskével van a hossznégyszögalaku 3·7 cm. hosszu 2·5 cm. széles, áttört művő, griffes pánthoz erősitve. A pánt négy sarkát bronz aklaszegek tartották a szijon. h) Szijdiszitmény. Bronz. 4·5 cm. hosszu. Végein visszafordult állatfej utánzattal bir. Közepén aklaszeg van átütve; oldalnyulványai pedig keretbe szoritott jobbra és balra dülő sávokkal vannak diszitve. i) Szijvégdiszitmény. Tömör bronzöntvény. Hossza 10·5 cm.; szélessége 2·8×3 cm.; vastagsága 0·5 cm. Egyik oldala léckeretbe foglalt — szarvas és griff viadalát ábrázoló domborműves mintával van diszitve. Vége szögbehajló; szijfelőli része derékszögűen záródó és

különtagolt; mintája hasonfekvő állatforma. A szij befogadására alkalmas tokja két kis aklaszeggel van átütve. A másik oldalon léckeretbe zárt sik mezőben futó, négyhajlatu körleveles indát látunk. A szijfelőli különtagolt részen, gyengén hajlitott ∽-alaku inda látható. Az öv táján volt elhelyezve. j) Csuklós szijpántok. 3 drb. Bronz. Hossznégyszögű keretben áttört művű griffes minta. A négy sarkán aklaszegek vannak. A kisebbik tag öt karélyu áttört csipkés minta, mely a csuklóban vasszeggel van megrögzitve. Teljes hossza 5 cm. Maga a keret 3·8×2·8 cm. Az egyikről a kisebbik tag hiányzik. Mind a három az övet diszitette. k) Szijdiszitmények. 3 drb ép példány. Griffekkel. Hasonlók a csuklós pántok hossznégyszögű tagjaihoz. l) Bronzlemezpánt. Sima. Szövetrost-maradványnyal, 4 aklaszeggel van összepántolva. Az öv tájáról. m) Gombok. 3 drb. Kerek bronzkeretbe foglalt félgömb alaku üveg (v. kő?) betéttel. Párkányát gyöngysorszerű disz segélyezi. Átmérőjük 1—1·5 cm. Az öv tájáról. Szijdiszitménynek tartom. n) Szijvégdiszek. 2 drb kisebb bronzöntvény. Egyik oldalát léckeretben futó négy hajlatu inda disziti. Másik oldaluk érdes és minden disz nélkül való. Az egyiken még megvan a két félgömb fejű pántszeg, melylyel a szijhoz erősitették. Hossza 4·5 cm.; szélessége 1·5 cm. o) Pántlemezek. 3 drb. Vékony bronzlemezek, melyek két oldalt, két pántszeggel vannak átütve. Hosszabb felüknek középső része, a lemez közepéig be van mélyitve. Hossza 2·7; szélessége 1·2 cm. Az öv tájáról. p) Pántlemezek. 4 drb. Háromszögalaku bronzlemezből. 3—3 pántszeggel vannak átütve. Átmérője 1×1·5 cm. Ezek is az övről valók. r) Kés. Vas. Vastokban. Hossza 14 cm.; szélessége 2·5 cm. Vadászkés lehetett. A jobb kézben volt elhelyezve. s) Bőrmaradványok. A vadászkés mellől. Vastag, kimunkált, hornyolt diszitésű és kicsipkézett darabok. Az egyik darabon az átlyukasztás nyoma látszik. Jó megtartásu darabok. Az egyik szijszalag darabja. A jobb oldalon, a kézfej

körül feküdtek. t) Bronzkarikák. 4 drb. Két drb egyberozsdásodott, két drb különálló. A negyedik a többinél valamivel kisebb. A nagyobbak átmérője 2 cm., a kisebbé 1·7 cm. Sima bronzhuzalból valók. Zártak. A jobb kéz táján, a kés mellett voltak. u) Pánt. 1 cm. széles bronzlemezből hossznégyszögű alakra van hajlitva és a hosszabbik felén két aklaszeggel van megerősitve. A jobb kéz tájáról. Alkalmasint a késtokról vagy a késnyélről való. Hossza 3·3 cm.; szélessége 1·3 cm.; hajtása 1 cm. v) Pántlemezek töredékei, 11 darab.

75. sir. (28. sz.) Gyermek sirja. Hossza 1 m.; szélessége 60 cm.; mélysége 79 cm. A koponya előrebukott helyzetben feküdt. Mellékletei: a) Függők. 2 drb. Oldalt nyitott vékony bronzkarikák, aljukon 3 kis egyberagasztott gömböcskével. Épek. b) Gyöngyök. 6 szem. (A rajzon csak 5 szem van feltüntetve). Pasztából, az egyik pedig kagylóhéjból van készitve. Betétük különféle szinü. Vasdrótra voltak fűzve. A nyak táján feküdtek. c) Mécses. Korongolt. Durva munka. Mázas. Máza sárgás-vörös. Füle és csücske letörött. A nyak mellett leforditott helyzetben találtatott. Magassága 4 cm.; szélessége 7·5 cm.; feneke 3·7 cm.; szájnyilása 2·2 cm. d) Szijdiszitmény. Bronz. Hossza 5 cm. A medence tájáról. e) Kés. Keskeny vaspenge, nyélnyulvánnyal, farostok nyomaival. A bal kézben volt. f) Csüngődisz. A bal comb tájáról. Bronz. Két ellentétes vége kifelé néző lófej-mintával van diszitve. Hossza 3·8; szélessége 5·7 cm. Felfüggesztésre alkalmas nyilással. A tárgy alakjának megfelelő irányban vont hornyolattal van diszitve. g) Csörgő. Bronzgolyó. Üres. Füllel. Alul hosszirányu nyilása, oldalán pedig kis kerek lyuk van. Belül szabadon mozgó bronz csörgő-maggal. Csörög. Ép. Ez is a bal comb táján volt. h) Bögre. A fejtől jobbra. Kicsi; vékony oldalfalu. Fekete. Széle kés bevágásokkal van kicsipkézve. Pereme kihajló. Csekély kihasasodásu. Sérült. Magassága 7 cm.; fenék átmérője 5 cm. A jobb térd mellett csirkéhez hasonló

szárnyastól való csontok és ettől kissé feljebb tojáshéj volt.

76. sir. (29. sz.) Hossza 207 cm.; szélessége 77 cm.; mélysége 93 cm. Mellékletei: a) Vaskarikák. Egy nagyobb és egy kisebb karika egymásra rozsdásodva. Rajtok szeghez, vagy árhoz hasonló vasdarabka. A jobboldali csipő mellett voltak. b) Vascsat-töredék, a bal térdnél. c) Kés. Hosszabb vékony penge; vége hegyes. Hossza 12·5 cm. A jobboldali alsó lábszárnál feküdt. d) Vaseszköz- és salaktöredékek. A balkar könyöke táján. e) Bögre. Kihajló peremü. Rosszul égetett. Magassága: 8·5 cm.; feneke 7×7·5 cm. Törött. A fejtől jobbra feküdt. Alatta hamumaradvány volt. A bal kéznél emlős- és szárnyas állati csontok feküdtek.

77. sir. (30. sz.) Hossza 194 cm.; szélessége 84 cm.; mélysége 214 cm. A koponya jobbra fordult helyzetben pihent. Mellékletei: a Vascsat. Kerete négyszögü. Ép. A köldök táján volt. Ugyanott fakorhadmánynyal is találkoztunk. Bögre nem volt mellette.

78. sir. (31. sz.) Hossza 190 cm.; szélessége 65 cm.; mélysége 240 cm. Rendes fekvésü. Mellékletei: a) Orsógomb. Felébe törött. Négy körvonallal és függélyesen vonuló beszurkált pontsorokkal van diszitve. Fekete. Felülete simitott. b) Vascsat. Karimája félkörben hajló. Ép. A lágyék jobbfelöli részéről. c) Kés. Vas. A jobb comb tövében feküdt. d) Bögre. A bal térdnél. Rosszul égetett. Törött.

A torzsai németek szokásai.

(Pótlások.)

Menyasszonyt kikérő vers.

(Brautspruch.)

Mielőtt esküvőre mennek a torzsai németek, a következő verset mondja az egyik vőfély.[1])

[1]) V. ö. B. B. vm. T. T. Évkönyv 1903. XIX. évf. 168. o. 3-ik bekezdés.

Meine Herren schweigt ein wenig still!
Und höret, was ich Euch sagen will.
Meine Herren, da schaut Euch an die Frend',
Die heute sich erzeugt.
Gross und Klein, Mann und Weib,
Überhaupt die jungen Leut.
Da schaut einmal die Menschheit an,
Die Freundschaft überhaupt!
Nur Ehr is dem Famielienstand,
In einem grauen Haupt.
Wenn manche könnten hier erscheinen
In dieser frohen Stund',
Wir alla möchten mit Ihnen weinen,
Ihnen küssen Herz und Mund.
Drum lassen wir ab von allen Alt' und Jung'
Und denken wir an Zeit und Stund.
Drum lassen wir ab von denen,
Die längst schon sind im Grabe
In letzter Ewigkeit.
Und nur weil wir Gäste haben:
Vivat! Musikanten spielet uns auf,
Und bringet uns die Braut heraus.

(Egy fehér lepedőbe burkolt öreg asszony jelenik meg; kinek a vőfély ezt mondja):

Ein altes Weib!
Gar hässlich, lahm und krumm!
Wo du warst, geh wieder hin du,
Sonst fällt dir ein schweres Opfer zu!
Vivat! Musikanten spielet uns auf,
Und bringet uns die Braut heraus.

(Erre egy kis lány jelenik meg, kinek ezt mondja):

Was soll ich mit der Jungen machen?
Da wird uns unser Herr Bräutigam auslachen.

Sie is noch jung von Jahren,
Sie hat noch wenig erfahren.
Sié will noch immer müssig geh'n,
Und immer vor dem Spiegel steh'n.
Mein liebes Kind,
Geh' weg geschwind',
Und lerne erst, was Menschen sind.
Vivat! Musikanten spielet uns auf,
Und bringet uns die Braut heraus.

(Az igazi menyasszony megjelenésekor ezt mondja):

Dies mag wohl die Rechte sein,
Sie schaut ja ganz trotzig und traurig drein.
Nun, hör was ich dir sagen will:
Vor einigen Wochen
Habt Ihr Euch den Eh'-stand versprochen.
Und könnt Ihr Euch nicht vertragan,
So soll Euch das französche Wetter verschlagen!
Hochzeit wollen wir halten,
D'rauf sollen sich freuen die Jungen u. Alten.
Wenn es zusammenläuten tut,
Gehen wir in die Kirche mit frischen Mut.
Jetzt soll es zusammenläuten
Dich wollen wir in die Kirche begleiten.
Vivat! Ihr Musikanten spieles auf,
Wir ziehen beglückt in's Gemeindehaus,
Und von dort in's Gotteshaus!

* * *

A torzsai nép költészetéből.

1. Lied aus dem Freiheitskampfe.

Ist denn das gewisslich war,
Wie man hat's vernommen,
Dass so viele tausend Mann
Sind nach Ungarn gekommen?

Viel zu fuss, viel zu Pferd
Und auch viel Huszaren,
Karlovitz, die schönste Stadt,
Müssen wir noch haben.
Unser Kaiser (!) Ferdinand
Tut sich wieder streben.
Er und seine ganze Macht
Tut sich nicht ergeben.
Kossuth nehme dich in Acht!
Wie wird's dir ergehen?
Sichst du nicht die grosse Macht,
Auf der Schanze stehen?
Auf der Schanz' liegt Brot und Fisch
Und ein jung frisch Leben,
Und ein Glas Champagnerwein,
Und auch Schnaps daneben.
Sprach ein ung'rischen Offizier
Sprach: „Alles ist verloren!"
Wo sind denn uns're schönen Leut?
— Die sind im Schnee verfroren . . .

2. Amerika lied.

(A legujabb kivándorlás alkalmából.)

Erschallt die Trauerkunde,
Morgen reisen wir von hier.
Es erscheint die letzte Stunde
Europa, Mutter Muttererde,
Wo ich geboren bin.
Gott weiss, ob ich auf dir sterbe.

Ich geh' nach Amerika hinaus,
Aus der Heimat, aus dem Lande.
Nicht aus Hochmuth, nicht aus Lust,
Nicht aus innerem Herzensdrange
Geben wir's den Abschiedskuss.

Nicht nach Deutschland, wo die Andern,
Fahren wir du Heimatsland
Viel weiter auf Schiffen und Bahnen
In ein unbekanntes Land.

Auf! ihr Bruder, lasst uns fahren
Uber'm breiten Ozean!
Lasst uns aus tausend Kehlen schallen
„Lebe wohl mein Vaterland!"

Trotzend Wellen, trotzend Stürmen
Fahren wir's, vertau'n auf Gott.
Auf dem Meere, in der Linie
Von Antwerpen nach Newyork.

Teures Weibchen, liebe Kinder,
Liebe Freunde, Nachbarn mein!
Villeich ist's der letzte Lebenshauch
Bei Euch daheim.

Reichen wir's einand' die Hände,
Lebet wohl ihr Kinder mein!
Jeder meiner Abschiedsträne
Sei ein Trost für Euch daheim.

Weine nicht, du meine Gattin!
Drückt dich da der Kummer nicht.
Drei, vier Jahre die vergehen
Dann komm ich vielleicht zurück.

Sollten wir's jemal zichen
Zu den Lieben je zurück,
Heimat lass uns auch dann fühlen
Unser schönes, neues Glück.

Eine Traue nach der Andern
Verlässt nun mein teures Aug.
Weil ich morgen fort muss wandern,
Und die Lieben lassen z' Haus.

Nun die letzten Abschiedstränen,
Nun das letzte Lebewohl.
Meine Kinder, Ungarnsöhne
Habet Euch's zu Hause wohl!

Viel tausend Ungarnsöhne
Lassen ihre Lieben hier.
Es vollen bitt're Abschiedstränen,
Lebet wohl! Jetzt ziehen wir.

Nun verlassen wir die Heimat,
Nicht auf ewig immerhin.
Lebe wohl! Ja liebe Heimat,
Ja, wir kommen noch zurück.

Für das kurze Menschenleben
Ist die Freundschaft viel zu klein,
Ewigkeit ist nur gegeben,
Dass wir uns dort wiederseh'n.

Közli: **Hajnal Ignác.**

Vegyesek.

† **Dr. apáti Than Károly Antal,** *bácskai származásu* tudós, a tudományos egyetemen a kémia nyilvános rendes tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes és igazgatósági tagja s másodelnöke, tiszteletbeli orvosdoktor, több külföldi tudós társaság tagja, a magyar főrendiház örökös tagja — meghalt Budapesten, 1908. julius 5.-én, 74 éves korában. — 1834. december 20.-án született *Óbecsén.* Hat évvel fiatalabb öcscse volt Than Mórnak, a hires festőművésznek. Elemi iskolai tanulmányait s a középiskolaiak egy részét szülővárosában végezte. Az 1848.-i szabadságharcot mint tűzér harcolta végig Bem erdélyi hadseregében. A köztudat szerint ő volt a szabadságharc legfiatalabb katonája. A szabadságharc leveretése után folytatta tanulmányait s Szegeden érettségi vizsgálatot tett. A kémia tudományában a külföld világhirű tudósainak vezetése alatt tökéletesitette magát. 1859-ben már a bécsi kémiai intézet tanársegéde s az egyetem magántanára volt; 1862-től fogva pedig a

budapesti tudományos egyetem nyilvános rendes tanári székét töltötte be. — Pályafutását, tanári és irodalmi működését behatóan méltatja Illosvay Lajos a Természettudományi Közlöny 1908. augusztusi (468.), s a Magyar Chemiai Folyóirat augusztusi (8.) füzetében.

A római sáncok bevétele. A Bácska 1908. május 1.-i számából vesszük át ezt a szabadságharcra vonatkozó s megyénket érdeklő közleményt:

A' hires római sáncok be vannak véve!

Perczel Mór Tábornok ur mai napon Goszpodince hadi szálláson kelt tudósitása szerint, tegnap hadseregének egyik dandárával Goszpodince, másikkal Nádaly felé ronta be a lázadó csajkások kerületébe.

Az ellenség több erős redoutokkal bővitett római sáncoknál gátlá előhaladását, mintegy 12 ágyuval és több ezer, részint szervián, részint határőrök, részint Szt.-Tamásról és Turiáról oda menekült rác fegyveresekkel kelle itt személyesen vezetett dandárának szembe szállani.

Déli 12 órától 4-ig tartott kemény tüzelés után végre sikerült rohammal a sánc vonalon áttörni: mire az ellenség hanyathomlok megfutamodott.

És igy a hires római sáncok is bevétettek: egy uttal hőseink 8 ágyut s ezek közt egy 18 fontost foglaltak el.

A sáncok megrohanásában a Földvári őrnagy vezérelte szegedi csapat tüntette ki vitézségét. A 18 fontos ágyut a 3-dik számu huszárok fogták el.

Temérdek marha és ló jutott ismét birtokunkba.

Goszpodince hamuvá égettetett.

Vesztességünk négy halott, vagy tiz sebesült. Az ellenség több száz halottat számit.

Isten segitségével győzelem kiséri mindenütt fegyvereinket.

Kelt Szabadkán, 1848. ápril 8-án. *Gróf Batthyány.*

A bácsi feliratos kő. Mikor Henszlmann Imre a bácsi romok között ásatott, a többek között egy római feliratos kő töredékére is akadt. A kőtöredék a M. N. Muzeumba került. A feliratos kő csonka szövegét legelőször Henszlmann, azután Mommsen és mások is közölték. A feliratról magyar nyelven legjobban Kozma Károly értekezett az Arch. Értesitő VIII. 1874. 135. s köv. lapjain.

A folyó év tavaszán Evetovics János tagtársunk szives kalauzolása mellett megtekintettem a bácsi műemlékeket. Szemleutunkban figyelmünket kiterjesztettük a várból elhordott épitőanyagra is. Igy jutottunk

el özv. *Bertics* Józsefné udvarába, ahol a kut mellett megtaláltuk a Henszlmann ásatásai óta ismeretes emlékkőnek a másik töredékét is.

A márványtábla 65 cm. hosszu, 55 cm. széles és 30 cm. vastag. Sima lapján 8 soros feliratot látunk. Szélét párkánykeret szegélyezi.

Az érdekes leletet Evetovics János társulatunk muzeuma részére nyomban meg is szerezte. Igen érdekes faragott köveket találtunk a török fürdő szomszédságában levő ház ereszének csurgójában is. *G. K.*

Éremleletek. Gohl Ödön tagtársunk, m. nemzeti muzeumi őr szives közlése:

Bácsalmáson 96 friesachi és 68 kölni középkori ezüst dénárt találtak együtt. A friesachi denárok közt Welznek következő fajai voltak képviselve: B. 1., 2., 3., 4., — C. 1., 2., — D., — E. 3., 5., — F., — H. c, f, i, k, l.

Szabadkán Matolovits István három velencei zechinót (aranypénzt) talált. Ezek: 1. Antonio Priuli (1618—23), Domenico Contarini (1659—75) és Alvise Contarini (1676—83) egy-egy aranya.

Értesités. Megjelent a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat muzeumának *képes kalauza*. Szerkesztették: Gubitza Kálmán muzeumőr és Trencsény Károly titkár. A társulat kiadása. Ára 30 fillér. A muzeumot látogatók, tanulmányozók számára készült eme vezető csak a régészeti tárgyak leirását foglalja magában. — A muzeum egyéb gyűjteményeiről majd külön vezető készül.

Tartalom.

	Lap.
Türr István. Irta: Kozma László	107.
Részletek Kozma Lajos 1848—49-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykori feljegyzéseiből. Közli: Kozma László . . .	111.
Az 1741—42-iki nemzeti felkelés aktáiból. Közli: Zsoldos Benő	116.
Ki volt Ugróczy? Irta: Muhoray	121.
A kishegyesi sirmező. Közli: Gubitza Kálmán .	124.
A torzsai németek szokásai. Közli: Hajnal Ignác .	131.
Vegyesek.	136.

FÖLKÉREM a társulat t. tagjait, hogy hátrálékos, illetőleg esedékes tagsági dijaikat beküldeni sziveskedjenek.

Zombor, 1908. szeptember hó.

BUDAY GERGELY,
társulati pénztáros.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE.

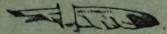

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIV. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KŐNYOMDÁJÁBÓL

1906.

Részletek

Kozma Lajos 1848—9-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú feljegyzéseiből.

(Befejező közlés.)

Itt a lövészkertben a kifáradt, kimelegedett gyermekek, a velünk hozott meszelyes bádogedényből szinte mohón inni kezdték a vizet, — de velük együtt ittuk mi is, mert a hőség tikkasztó volt, ittuk és nem jutott eszünkbe óvatosságra inteni az apróságot, melynek kuncogására a magunkkal vitt kenyeret is előszedtük. De alig voltunk néhány percig nyugton, a mikor egy bomba, néhány lépésnyire azon fától, mely alá kuporodtunk, nagy robajjal szétszakadt. Megriadva ugráltunk fel és futottunk ki a kertből a futaki kapu felé, majd a kapun át, egymást féltve, egymásba fogózkodva ki a felfordult városból.

A száz meg száz, ezer meg ezer menekülőtől nyüzsgött a mező, akiknek legnagyobb része egy öltözetben, akárhány pedig még e nélkül is, futott meg a veszedelem elől. És hogy cselekedett ez az egymást rémitgető sokaság? Most neki iramodott, majd kullogott . . . szédelegtek, vánszorogtak ide-oda, fel- s alá, nem tudva hova, nem tudva merre fordulhatnak biztosabban, nem tudva, hol találnak rá a keresett pihenő helyre. Az imádkozás, a zugolódás, a fohászkodás, a sopánkodás közönséges volt a zajló szerencsétlenek kábító morajában. Ha valaki a csapatból, minden okoskodás nélkül, de nyugtalansága által hajtatván, megindult valamely irányban, azt, mintegy eszmélet nélkül, követé a másik, a har-

madik, a negyedik, mig azt vettük észre, hogy az egész tanácstalan karaván ismét utban van hol erre, hol arra! Igy jutottunk vissza alkonyattájban a város futaki kapujában levő temető alá, a hol egy völgyet alkalmatosnak gondoltunk arra, hogy ott meghálhatunk.

De nem csak a fegyveres ellenség, hanem az Isten haragja is fölkelt ellenünk; mert alig telepedénk le, hogy megpihenjünk: egy rettenetes égiháboru tört ki fejünk felett, galambtojásnyi jégdarabokat zuditva reánk. Zsibbadt tehetetlenséggel kapkodunk ide-oda. Rémülve visitozó gyermekeinket részszerint egy közelben álló kocsi alá dugtuk, részszerint — mint a héját látó kotlós tyuk a hogy a szárnyai alá szedi a csirkéit — ruháink szárnyaival igyekeztünk őket befedezni a dühöngő zivatar ellen, noha a magunk számára sem volt elégséges gunya, — mert a menekülők legnagyobb része könnyű, vékony ruhákban, vagy épen ruha nélkül futott meg a veszedelem elől és most testéhez tapadó ázott takarókban, összecsapzott hajzattal meredt bizonytalan sorsa elé.

A zivatar lassanként elcsendesedett, de mi, attól tartva, hogy az megismétlődhetik, a kamenicai kapu irányában, a Dunához nem messze fekvő téglakemence felé indultunk, indultunk azzal a gondolattal, hogy annak tágas szinjében az éjszakát majd valahogy csak kihuzhatjuk. Mert arról, hogy a városba még visszamehessünk, már szó sem lehetett; egész Ujvidék lángban állott és az ágyuk földetrázó dörgésétől kisért bombák, golyók vért fagylaló bugása sokkal sűrűbben és félelmesebben rajzott keresztül-kasul a város fölött, mint délelőtt.

Estve felé értünk a téglavető szinhez. Elborult kedéllyel meredtünk bele a rettenetesen szép tűzijátékba, melynek lelketlen röppentyűi annyi nappalunk, annyi éjjelünk keserves verejtékét, munkáját, eredményét, annyi reményt, annyi bizodalmat mintegy játszva hamvasztott semmivé. De hát a pihenésre, vagy talán az alvásra is gondolni kellett.

Egy-egy rakásba szedelőzködött össze a menekülők csapata. A bujdosó Jákobként téglát tettünk vánkosul a fejünk alá. De csak ébren álmodtunk és nem a Jákob álmát — mintha „Isten a földet, melyen nyugszunk, nekünk igérné“ —, hanem ama Kaini álmot „hogy e földről, mely annyi rokonvértől párolog, elűzetve, bujdosók, vándorlók és földönfutók leendünk.“

A nyugtalan éjszaka végét, mely pihentetőnek épen nem volt mondható, hajnalhasadásakor egy Kamenicáról kilőtt, s a Dunán keresztül fejünk felett elsüvöltő ágyugolyó jelentette, melynek zajára valamennyien riadozni kezdtünk. Gyermekeink reggeliért kunyoráltak, mintha otthon ébredtek volna fel. Boldog aggodalmatlanság, — melynek láttára szivem elfacsarodik. Nagyjából ugy elégitettük ki őket, hogy tejet vettünk számukra egy-két parasztasszonytól, akik a mezőn, gazdáikkal együtt bolyongó teheneiket ott hamarosan megfejték.

Tétovázó készülődéseink közben hozzánk is eljutott az a szájról-szájra adogatott hir, hogy Jelasits katonái az égő várost még az éjjel odahagyták és hogy a visszamenetel baj nélkül megtörténhetnék, sőt hogy egynehányan már be is mentek a velünk voltak közül. Abban a hiedelemben, hogy elhagyott szállásunkról valamit, ha mást nem, legalább valamennyi, legszükségesebb fehér- és felsőruhaneműt magammal hozhatok — családomat a téglaszinnél, az ismerősökkel hagyva — a városba Peák Ferenccel magam is bementem. A kamenici kapunál mentünk be. Füstölgő gerendák, puszta falak omladékai között jutottunk el volt szállásomhoz, ahol a szobákat szintén beszakadva, ott hagyott vagyonomat semmivé téve találtam; hamuvá, pernyévé lett minden alig tizenkét óra alatt.

A hogy elfásult érzettel merültünk a pislogó parázsba, puskaropogás és káromkodó kiáltozás lármája hallatszott be az utcáról. A várfokán ujra megdördültek az ágyuk. Siettünk

kifelé, s a kapubejáratnál majd elsodort lábomról egy vágtató férfialak, lélekzetfogytán kiáltva felém magyarul ennyit, hogy „halálra keresnek bennünket“, azzal tovább rohant.

Szaporán igyekeztem vissza az elhagyott téglaszin felé. Nagy ijedtségemre családomat már nem találtam ott. Kérdezősködésemre utasitottak ide-oda. Az elveszitetteket keresve törtettem fölebb-alább, — utóbb már be a futaki erdőbe, annak csaknem a derekáig, onnan megint vissza Ujvidéknek, egész a város alatti kálvária alá. Ott találkoztam rám szemközt szaladó kedveseimmel. Micsoda szivemet lázitó találkozás volt ez. Szegény, szelid lelkű Krisztinám, mire jutott?! . . . Most már összefogózkodva igyekeztünk Futak felé, gyalog, az erdő mélyén keresztül, mig nagynehezen az erdő tulsó széléig, Futak alá vonszoltuk magunkat, — ahol hitvesem, szegény, kettős terhével teljesen kimerülve leroskadt és tikkadtan rebegé, hogy tovább nem mehet.

A futaki vásártéren addig pihentek meg várakoztak a hozzámtartozók, a mig kocsit fogadhattam, mely az innen egy állomásra fekvő Bulkesz helységig vigyen. — Itt már magunk is tapasztaltuk a futaki svábok felháboritó embertelenségét, melyről széltében beszéltek. Nem átallottak ezek a feléjük menekülő szerencsétlenek szorultságával visszaélni; nyerészkedtek, zsaroltak a boldogtalanok zsebére. Én is, Peák komám is külön, külön kocsit fogadtunk. Egyikünknek 14 váltóforintot, másikunknak 20 váltóforintot kellett fizetni a Bulkeszig szállitó fuvarért, — a minek máskor 2 váltóforint volt az ára, nem több.

Mindenfelé siettséget és zavart látott az ember, csörömpölő kocsikat, igyekvő gyalogosokat erre is, arra is; a mezőkön haladó előre-hátra tekintget, látszik, hogy fél valamitől, hogy maga sem tudja, merre lenne tanácsosabb menekülni. Az egymás ellen uszitott népfaj egymásra gyanakszik.

A nagyobb rész még is Bulkesz felé igyekezett. Mi junius 13-ának estéjén értünk Bulkeszre. Itt egy emberileg

érző sváb gazdához jutottunk, a kinek a háza a paplakon innen a harmadik. E becsületes gazda nekünk tisztességes szállást, ételt, italt adott és másnap reggelre kelve, tőlünk semmi fizetést el nem fogadott. „Isten őrizzen — mondá — hogy ilyen szerencsétlenektől valamit elfogadjak.“ Irja fel az Isten az ő jóságát! Neve a becsületes emberbarátnak: Schneck Bálint.

A menekültektől pezsgett Bulkesz, akik másnap megint tovább vonultak ki erre, ki arra; nagyobb részük, mintha titkolni is szerette volna azt, hogy merre veszi utját. Én családommal egy Járekről idefutott svábot fogadtam meg, a ki junius 14-én, egylovas kis kocsiján, bennünket, Szentiványon és Torzsán keresztül Cservenkára vontatott, az idevaló református lelkészhez, Poór Zsigmondhoz. Nála olyan részvétteljes fogadtatásra találtunk, a minőt a forradalmi időben, sok bajunk között sehol sem tapasztaltam; mindamellett, hogy nála már minden szoba és az egész udvar menekültekkel és ezeknek a málháival volt tele; mindamellett, hogy mi, egy kis dajkánkkal együtt hatan, csak inségünket és szomoruságunkat hoztuk magunkkal. — Itt voltak már akkor a többi között Kármán Pál az ujverbásni, Poór Károly a torzsai, Kiss Adolf az ujsoóvéi református pap is családostul, cselédestül, mert a helységeikben való otthonmaradásuk rájuk nézve sem volt bátorságos.

— — — — — — — — — — — — —

Azon gondolkoztam, hogy feljebb kellene innen mennünk Kecskemét felé; csakhogy eközben a császari tábor fölfelé vonulván, ezt a vidéket is ellepte a fegyveres nép, és Cservenkára is katonák szállásoltattak, egyuttal pedig a helységből való távozás a legszigorubban eltiltatott. Maradtunk tehát és vártuk sorsunk jobbra fordulatát, rokonainkkal soba nem viszonozható nagy szivességére szorulva. Istenem, hányszor esett nehezére atyai szivemnek, ha gyermekeimet, időn kivül

kenyeret kérni hallottam, más házánál, mások alkalmatlanságára.

— — — — — — — — — — — — —

Junius 24-én fiugyermekem született. Isten bocsássa meg nekem, ha szivem, rettenetes állapotunkban, örülni se mert igazán annak, ami más körülmények között édes istenáldás. Szegény kis ujszülött gyermekem. Őt már világrajövetele előtt megrabolták, mert minden ruhácskája, melyet gondos édes anyja számára előrekészitgetett, az ujvidéki veszedelem martaléka lett.

— — — — — — — — — — — — —

A szikicsi (szeghegyi) csata[1]) után fellélegzett a magyarság, lelkesnél-lelkesebb hireket hoztak felőle. Bár a hireknek nem igen lehetett hinni; a szerencsés hadieseményeket nagyitották, a balszerencsét igyekeztek kisebbiteni, vagy ezt is tulozták. De most, julius vége felé, a közlekedés a vármegyében csakugyan bátorságosabb lett és én erre támaszkodva, elhatároztam magam arra, hogy lemegyek Pirosra, ha lehetséges, az aratás dolgában tenni valamit és tudomást keresni az ottani állapotok felől. Le is mentem. De bizony csak szomoru dolgokat láttam és hallottam ottan. Elcsüggedve igyekeztem onnan vissza Cservenkára, ahol a hetek előtt fellépett epekór (cholera) egyre félelmetesebben kezdett dühöngeni.

— — — — — — — — — — — — —

1849. augusztus 11. A sors keze egyre sulyosabban nehezedik reám. A rettenetes epekór halálos görcsei ma megölték lelkem jobb felét, áldott jó hitvesemet.

1849. augusztus 12. Negyedfél éves kis Feri fiam ma követte tőlünk örökre elszakadt „édö mamá“-ját. Ő is a

[1]) Ez az ugynevezett kishegyesi diadal, mely Kishegyes, Szeghegy és Feketehegy községek határainak az összeszögellésén vivatott meg 1849. julius 14-én, amelyben Guyon Rikhard tábornok, tiz órai kemény harc után, 7000 honvéddel, Jellasitsnak 12000 főnyi tulerejét tönkre verte, s a kevély bánt a Ferenc-csatornán átkergette, egyszersmind pedig győzelmével az ellenséges hadakat Bácsmegyéből is kiszoritotta. A közlő.

cholera áldozata lett. Mit tartogat még számomra a gondviselés?

— — — — — — — — — — — — — —

Földönfutóvá téve, összetört szivvel, ujra lementem Pirosra. Ott is merő pusztulás. Leégett házak, bedöntögetett keritések mindenfelé. A paplak ajtói, ablakai kitörve, betörve; istálló, hombárok összerombolva. Ilyen az iskolaház is. A faluban kevesen vannak a visszatértek.[1]) Még mindig nem biztos az itt tartózkodás; uj eseteket beszéltek a visszatért rácok kegyetlenkedéseiről. Ki tudja, mikor lehetünk mi itt megint itthon? Mikor fognak a mi elhallgatott harangjaink az Isten dicséretére ujra megkondulni?!

— — — — — — — — — — — — — —

Nem folytatom tovább a napló komor, szivszoritó feljegyzéseit. De ezt a legutolsó szomoru kérdést még sem tudom egészen felelet nélkül hagyni. Azok a harangok nem csak elnémultak, de már akkor nem is voltak a pirosi toronyban. A hagyomány imigy beszél felőlük:

Nagyon szomoru eset volt ez. Három harangja volt a pirosi ref. egyháznak. Egy kicsike és két nagyobb. A kicsiket erőszaktévő gonosz emberek elszakitották két testvére mellől, veszedelmünk sötétebb óráiban elvitték a kátyi rácok. Hogy legalább a megmaradt két harangot, annyi közös örömünknek, bánatunknak hű osztályosát — megmenthessük: erős hitű, titkot őrző férfiak akkor, amikor már végső reménynyünk is veszendőben volt, lebocsátották ezeket a toronyból, kocsira emelték, betakargatták szeretettel, óvatossággal és elvitték a faluból . . . Ki tudja hová? Nem mondták meg senkinek. Kimondhatatlan nagy szomoruság volt a tőlük való elszakadásunk! . . .

[1]) A harcok lezajlása után lett csak láthatóvá, mekkora rombolást vitt véghez a testvérháboru a népesség számarányaiban. A pirosi ref. egyház lélekszáma 1848-ban 1400 volt. Ez a szám szinte egy harmadával megfogyott. Az egyház lélekszáma ma is alig haladja meg az ezeret. **A közlő.**

Ah, de micsoda fényessége, micsoda fehérsége volt az ünnepnek az másik, mikor a mi elnémult harangjaink megint hazakerültek, ujra megszólaltak! Hogy fogadtuk őket, mint a szeretethez értő családtagokat. Az örvendező hivek simogatták, ugy értek hozzá kezeikkel, mint egy lelkes valósághoz; tisztogatták izsóppal, beszórták a május virágaival, meghintették könnyel . . . És a mikor ujra megkondultak régi helyükön, hogy ismerős zengésükben emelkedhessék fel az égfelé azoknak a lelke, a kik száz veszedelmet tuléltek, — nem, soha olyan szivet-lelket átjáró buzgósággal nem zendült meg amaz ének a pirosi templomban: „Im, bejöttünk nagy örömmel, felséges Isten! . . .“

*

A pirosi ref. egyház egyik protokolumában, erre vonatkozólag a következő egykoru feljegyzés olvasható:

„1850. május 10. E nap emlékezetes, amennyiben a május 9-iki határozat nyomán Ferenczi Mihály gondnok, a szükséges iratokkal, segédférfiakkal és eszközökkel ellátva, Ujvidékre menvén, az Ujvidék városi hatóság oltalma alatt, a két nagyobb harangot a ref. parochián, egy gödörbe süllyesztve megtalálta, felvette és hazaszállittatta a pirosi ref. község örömére.“

Kozma László.

Id. Dömötör Pál — a jankovácziakhoz 1808-ban.

Bács-Bodrog vármegye régi levéltárának rendezése közben egy, fölötte érdekes jog- és kulturtörténeti okiratot találtam, mely a későbbi törvényhozás folytán ismét községgé minősült Jankovácnak 1808-ik évben rendezett tanácsu várossá történt emeléséről és mint ilyennek első tisztujitásáról szól.

Megtudjuk ebből, hogy id. Dömötör Pál fiskálist báró orczi Orczy László, a jankovácziak földesura, 1804-ik évben

megbizta, hogy véleményt terjeszszen neki elő „ezen Helységnek Pallérozása módjáról“, mire Dömötör Pál nem késett a véleményét irásban benyujtani hozzá, melyben előadta, hogy a helység, népessége, tájéka, fekvése és nagyságánál fogva megérdemelné városi rangra való emelését és vásárok tartására való feljogositását. Véleményét a báró elfogadta s annak értelmében legfelsőbb helyen a lépéseket meg is tette, de közbe jött halála miatt csak özv. báró orczi Orczy Józsefné szül. Berényi Borbála grófnő hajtotta végre a tervet, kinek kérelmére a Bécsben, 1807-ik évi december hó 11-én kelt királyi privilegium Jankovácot városi rangra emelte.

Megtudjuk ebből az okiratból azt is, hogy az első tisztujitást 1808-ik évi november hó 1-én Dömötör Pál fiskális tartotta meg, ki ekkor az okiratban foglalt nagybecsű beszédet mondotta a jankováciakhoz, mely világot vet arra, hogy az urbéres községeket miként emelték rendezett tanácsu városokká és világot vet az Orczyak, valamint az eljárt Dömötör Pál fenkölt gondolkodására, ennek klasszikai nagy műveltségére s népnevelési törekvéseire.

Éppen ezért álljon még itt, az okirat közlése előtt, Dömötör Pálról a következő biografiai följegyzés.[1])

Id. Dömötör Pál, — kinek sok gyermeke közül még kettő van életben, az egyik: Dömötör Hugó, nyudijazott apatini kir. járásbiró, bajai lakos; a másik és pedig testvérei közt a legifjabb: Dömötör Pál kir. itélőtáblai biró, a zombori kir. járásbiróság vezetője, társulatunk választmányi tagja, az apa költőutódja, — a régi nemesi világban ügyvéd és Bács-Bodrog, Baranya és Tolna vármegye táblabirája volt. A Tolna megyei Duna-Szentgyörgyből, a Dömötörök nemesi fészkéből, költözött Bajára, hol a rigycai Kovátsok kuriája — valamikor

[1]) Az id. Dömötör Pálra vonatkozó adatokat a leghitelesebb forrásból óhajtottam beszerezni. Ennélfogva a kitünő iró és szónoknak szintén kitünő költőfiához, ifj. Dömötör Pál kir. táblai bíróhoz fordultam, ki lekötelező szivességgel az adatokat egy kis életrajzzá kidolgozva bocsátotta rendelkezésemre. Ugy kapja itt az olvasó, ahogy én vettem, ami — azt hiszem — csak fokozza a közlemény érdekességét. **A közlő.**

Bodrog vármegye háza — mellett épült nagy házában lakott, melynek dus vegetációju nagy kertje, szőllőlugasokkal beültetve, végén derékszögben a Kovátsok kertjébe befutó patakkal, mesterségesen emelt s szőllőlugasokkal, gyümölcsfákkal koszoruzott hegy tövében halastóval, — a pindároszi hegy-völgyes, csermelyes virányt idézte föl a képzeletben, — s mely háznak a Kovátsok udvarára nyiló tornáca volt az 1840-iki nagy tűzvész előtt a hely, hol ő és a Kovátsok összejárva, társalogtak az olympiai muzsákkal, melyek a hátmögötti nyolc-szögű, kupola-fedelű épület mennyezetén s oldalfalain, az összes görög istenek és istennőkkel, egytől-egyig ki is voltak föstve. Az 1840-iki nagy tűzvész előtt házának utcára nyiló egyik épületében szini előadásokat tartottak. Dömötör Pál és id. Kováts József beutazván Magyarországot, Berzsenyi Dánielnél is látogatást tettek s Dömötör Pál ezt a látogatást igen szépen leirta, melyet Kalmár József volt bajai tanár — Petőfi kortársa — a Kovátsok tulajdonát képező s egy kötetre terjedő, Dömötör Pál irta utirajzi kéziratból az 50-es évek végén vagy a 60-as évek elején egy bajai közlönyben közzé is tett, de a 80-as években az „Ország-Világ“ is hozott. Dömötör Pál a mult század első felében élt több nagy irónkkal összeköttetésben állott; igy Kiss Jánossal, akinek Dömötör Pálhoz irt egy igen érdekes levelét őrzi a Kisfaludy-Társaság; igy Virág Benedekkel, ki hozzá irta az ily kezdetű ódáját:

„Magyar Dömötöröm, téged egyszer láttalak
A vár, királyi vár alatt.“

Házában őt öreg és ifju irók egyaránt fölkeresték. Igy Pál fia egyetemi tanuló korában Horváth Cyrill meleg érdeklődéssel tudakozódott utána: „él-e még, kinek kertjében el-eltársalgott vele?“

Dömötör Páltól Budapesten a következő füzet jelent meg 1825-ben: „Szünő bánat és fakadó öröm“, mely füzet Zombor város könyvtárában is feltalálható; kézirata ifj. Dö-

mötör Pál birtokában van. Ezt Radványi gróf Győry Ferencnek Bács-Bodrog vármegyei főispáni székébe való beiktatása alkalmából irta, melyben előrebocsátja ódaikus elegiáját az elhalt főispánról, báró Podmaniczkyról, ki Bács vármegyének kormányát bölcsen vezette.

„Kinek nagy, kinek jó vala minden tette,
Révedez a hajó, eltörött kormánya . . .“

De Ferenc király megvigasztalta Bácsot gróf Győryvel.

„Győryvel-e? Nagy név! Gyémánt kalapácscsal
Van e név bevágva a haza egébe,
És arany betűkkel Ferdinand könyvébe
Irva, — s e hires név ölelkezik Bácscsal.“

Innen a „szünő bánat és fakadó öröm, melyet érzett“ az installációkor Dömötör Pál, Bács-Bodrog, Tolna és Baranya vármegyék táblabirája. Ez a füzet szerfölött érdekes korrajzi adatokat tartalmaz s jellemzően mutatja be a megye az időbeli közéleti szereplőit. Dömötör Pálnak több kiadatlan munkája van. Mint: „Nagy Károly“, „Hét águ korbács“ hexameterekben irt hősköltemények, melyek a báró id. Rudits József könyvtárába jutottak, — s a Pál fia birtokában levő „Hellas romjai“ cimű munkája. Dömötör Pál a vármegye közéletében nagy szerepet vitt. Bensőbb baráti viszony fűzte báró id. Rudits Józsefhez, kinek a vármegyei közgyűléseken nagy támogatója volt. Mint ügyvéd, a szó legnemesebb értelmében volt az. Jellemző ugy reá, mint a korra nézve, hogy egy nagy per (Bezerédi—Polimperger) megnyerése után a megbizójának erre a kérdésére: „Jutalmul 100 lánc földet akar-e, vagy 1000 frtot?“ — igy válaszolt: „1000 frtot.“ És ezt is kapta meg. A bajai ref. egyház egyik főalapitója volt. Baja város régi kórházának a faláról még a mult évtizedekben is az ő distichona volt olvasható:

„Kit-kit büntelenül balsorsa levert, menedékül
E kegyes intézet békes ölébe vonul.“

Mikor azonban az uj zsidó templomra kértek tőle verset, ezt mondotta: Nem vers kell oda, hanem irjátok rá: „Egye-

dül az Istennek.“ És ez, a zsidó vallást annyira jellemző rövid mondat ragyog arany betűkben most is annak a szép templomnak a falán. Meghalt 1847-ik évben, Baján, 77 éves korában.

Ebből a magasan szárnyaló lélekből fakadtak azok a sorok, melyeket az itt közölt nemes tartalmu okirat foglal magában:

A Természet Okos Fiai minden Munkájoknak fő czélja, a' Naprol napra való Tökélletesedés. Oda iparkodunk mindnyájan hogy magunkat minél jobban kipallérozván közelebb közelebb léphessünk a' Létel legfinomabb Pontjához a Pallérozottság, legfelső gradusához. Ugyanis ha az Ember a' maga eredeti Durvaságában meg maradott volna, Soha se Birodalmak, se Országok, se köz Társaságok, se Városok, se Faluk, de még tsak egy Házi Nép is, azzal a' jó rendel, mely most virágzik, fel nem állott volna; hanem most is mindnyájan a' Tudatlanságnak, a' kinzó Szükségnek, éhtlenségnek és Ruhátlanságnak boldogtalan kietlenébe, mint ama nyomorult Szamojedok és a' föld több világosság és melegség nélkül Szűkölködő Részeinek, éhség és mindenféle nyomoruság gyötörte Lakosi sorvadnánk. Mely soká hevert pedig még ez a' legszebb Része is a' Világnak Európa, a' Durvaságnak Szennyében, jól tudják a' történt Dolognak visgálói; mert midőn Nap Keleten a' Persák, a' Sidok, Khinaiak, Görögök és más Nemzetek a' Tudományoknak, Mesterségeknek, Kereskedésnek, Földmivelésnek, Gazdag gyümölcseit Aratták, akkor Nap Nyugoton a' fagyos Celták, a' durva Teutonok vagy Németek, a' Szűrös Tótok, a' barom Dakok, és borzas Frantzok, a' Katzagányos Scithak vagy Magyarok, az Havasokonn, az Erdők és Kősziklák Barlangjaiban, Sivány Homokokon, Rétek' bozótjaiban, a' Zanotos Pusztákon, Cserényekben tözeg Tűz mellett töltögették Sanjaru életeket, és a' Természetnek, azon Javairol, mellyekkel már ma, az áldott Pallérozottság bennünket környűlvett, álmodni se tudtak. Nints valóban, nints nagyobb Jóltévője az Emberiségnek, mint a' ki a' Pallérozottságot elősegitti. Voltak a' Régieknél is sok illyen Nagy Emberek, de én tsak azokat hozom elő most, a' kiket Ti Jankovátzi Lakosok, rész szerént esmértetek, rész szerént most is esmértek. Hálaadással emlitem előttetek Néhai Nagy Méltóságu Báró Orczy Orczy László Urat Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége Belső Titkos—Tanátsossát a' Felséges Magyar Udvari Kamara All- Elöl- Üllőjét a' Fő Méltóságu Királyi Magyar Helytartó Tanáts Tanátsossát, és Tekintetes Nemes Abauj Vármegyének Fő

Ispánnját Ő Excellentiáját mint hajdani Földes Uratokat; a' ki tsak alig hogy Ő Felségétöl ezen Helységet meg nyerte, nem sokára az ő vélle született azon Nagy Lelkűsége szerént, mely az Orczy Familiának meg esmértető Jele lévén, azt ama Nagy Méltóság is Ditső Eleitöl mint egy Örökség szerént nyerte, mindjárt azon gondolkodott, hogy mimódon nevelhesse ezen Helységnek hirét; azért is Egygyűgyűségemet Eszközül vévén, még 1804-dik Esztendőben meg hagyta hogy Véllemenyemet ezen Helységnek Pallérozása módjárol véle közöljem, melyre én ugyanazon azon Esztendei Áprillisnek 27-dik Napján véllemenyemet Irásban Ő Excellentiájának benyujtottam, a' melyben ki tettem, hogy ezen Helységnek Népessége, Tájjéka, Fekvése, Nagysága, megérdemlené ha Városi Rangra felemeltetne, és Vásárok szereztetnének: a' honnét ki tettem azt is hogy az 1-ső Vásár Áprillis 16-dik a' 2-dik Augusztus 1-ső és az 3-dik Octobernek 29-ik Napjain leg alkalmatossabban tartódhatna. Ezen véllemenyt Ő Excellentiája meg visgálván, és hegybe hagyván, a' Vásári szabadság meg nyerése végett Ő Felsége előti kérésével megjelent; de abban szerencsétlen volt, hogy időközben az egész Nemzet kárára történt Halála miatt elkezdett munkáját végre nem hajthatta. De minekutánna magok a Vásárok Határ Napja eránt elöladta Nehézségek elég sok Munkával el hárittattak volna, végre hajtotta azt Nagy Méltóságu Berényi Borbala Gróffné, néhai Nagy Méltóságu Báró Orczy Orczy Joseff Urnak Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége Kamarássának el maradott Özvegye, Méltóságos Férjétöl származott Gyermekeinek Törvény és Természet szerént való Gyám Annyok mostani Földes Aszszonytok, mivel Ő Felségének mult 1807-dik Esztendei Decembernek 11-dik Napján Bétsben költ ezen Királyi Kegyelmes Privilegiuma ereje mellett, ezen Helységet Városi Rangra fel emeltette. Ezt a Betsülletet és Fényt szerzette Néktek Jankovatzi Lakosok Méltóságos Örökös Földes Uraságtok, és ezért tudjátok-é mit kiván tőletek? Nem egyebet, hanem hogy ő hozzája hivek, és fedhetetlenek magatokra nézve pedig Jámborok, egygyet értők, és a' mikor a' Köz Jórol, rendröl, illendőségröl, bátorságrol vagyon a' Szó, a' Magatok kűlönös Hasznát Személlyes Hasznát el felejtök, és a Köz-Jóra törekedők légyetek.

Az Hivség a' Kötelességnek, Szónak, parolának, Fogadásnak meg tészi azt, hogy Méltók légyünk tsak arra is, hogy Embereknek nevezteссünk Haljátok tsak mit tartottak ezen Igazságok felöl a' Régiek is; azt mondják ők hogy a' Ki egy Dologban a' Betsüllet' Törvényét meg tapodja, már a' készminden otsmányságokra hanjat homlok rohanni. Azt mondják hogy a' Kötelességnek és igéretnek eleget kell tenni, mert azt betsülletünkre, és egyenes Lelkűségünkre fogadtuk; mert ha azt

megszegjük, lehet hogy az által Gazdagságot nyerünk, de Betsülletünket elvesztjük. Aki igéretének meg nem felel, el veszti minden Hitelét, és az eránt a' Kinek igéretet tett, Hitetlenné lészen. Az Hűség az Igazságnak Talpköve, az Igazság pedig Oszlopa a' Közönséges Társaságnak. A Betsületes Ember semmire sem vigyáz olly igen, mint a' maga szavára, Semmit sem őriz jobban mint a' maga Hitelét, és semmit Szentebbül megnem tart mint a' maga Igéretét: a' honnét midőn Augusztus Császár nagy jutalmat tett volna fel fel annak. a' ki ama hires Haramjának Krotónak Fejét eleibe hozná, maga Krotó el ment a' Császárhoz és a' Jutalmat el nyerte. Demosthenes egy régi Görög Bölcs is azt tartotta Emberséges Embernek, a' ki a' Személlyes Használatnak a' jó Hirt Nevet, és a' Köz Jó eránt való Kötelességet eleibe tette. Látjátokhát, hogy a' ki Hűségének, Kötelességének meg nem felel, azt a Böltsek még tsak Embernek se akarják esmerni.

Jankovátziak! Újj állapotra léptetek a' Polgári Álladalomra nézve, le vetkeztétek külsőképpen a' durva Parasztságot vetkezzétek le azt belsőképpen is, az az, viselkedjetek egymás között az Erkölts pallérozásában annalis inkább, mint hogy arra Nagy Tiszteletű 's Érdemű Plebánus Uratokban, Tanitóitokban, mind a' Tekintetes Uraság, mind a' Tekintetes Nemes Vármegye Tisztviselőiben elég bölts Vezéreitek vagynak. — A' Régiek az Igazságot egy Aszszonynak Képében festvén, jobb kezében Fegyvert, a' balban pedig Mérő serpenyőt festettek. — Jankovátziak! Ezen az Asztalon fekvő Könyvekben meg vagyon irva az Igazság, a' Ti, az Isten, a' Király, a' Vármegye, az Uraság, a' Köz Jó, és egy más eránt való kötelességtek. Ezen Könyvekben le vagyon festve a' Mérő serpenyő, mely a' Ti Cselekedeteiteket meg fontolja; azért minden ugy tegyen eleget a' fellyül elöladott kötelességeknek hogy az Igazságnak ezen Páltzája, melyet itt láttok, meg ne büntessen.

De kivált Ti Elöl Járók! Ne tsak Parantsolattal és Fenyitékkel, hanem önnön Magatok példájával serkentsétek a' Népet a' Kötelesség' Illendőség' és Pallérozottság Törvényeinek meg tartására. Ti vagytok a' Nép előtt Világitó Lámpások; távol légyen tehát hogy ollyan Bünben essetek a' millyenért ha valakit meg akartok büntetni, Lelketek esmérete azt kiáltsa belőlröl: *Ne bántd mert te se vagy jobb Nálla.* Magatok előtt tartsátok a' ma régi Böltsnek Milesiai Thalesnek mondását; hogy t. i. a' mit másnak hibának tartotok azt magatok se tselekedjétek; senkit meg ne sértsetek, mert külömben tsak másokat ingereltek a' Ti meg sértéstekre. Olly annyira útáljatok minden illetlenséget, hogy ha azt akár az Isten nem látná, akár a' Törvény meg nem büntetné is, még is meg tenni iszonyodjatok, mert a' Lelki esméret helyben nem hagyja, és boldogtalan az, akit a' Lelki esméret gyötör. Mind beszédetekben,

mind magatok viselésében mutassátok meg, hogy Elöl Járóknak méltán neveződtök. Ne láttassék Közzülletek ez után senki a' Város Házában Subában. Gatyában és feltett Süveggel. Hire se légyen annak hogy ez, vagy amaz az Elöl Járók közzül a' Kortsmába ivott, dorbézolt, részegeskedett, a' Palatzkokat öszve törte, mert ugyan hogy várhattok a' Köz Néptöl Tiszteletet ha ollyan Dolgokat tselekesztek, a' mellyek a' Népnek Seprejéhez is illetlenek. — Ma vagyon az a' szerentsés Napja ennek a' Régi Helységnek, melyben az Elöl Járók Kara Senatusnak, és az Esküttek Senatoroknak kezdenek neveztetni. — Ma gyültünk legelöször öszve, hogy Jankovátzon nem már Falusi, hanem Városi Birákat és Elöl Járókat válaszszunk. Jól vigyázz tehát Te választandó Biró akár ki lészel az, hogy a' Maradékis ezen Naprol örömmel emlékezhessen, és ditsekedve beszéljék a' mostani Ifjak aggott vénségekben Unokáiknak, hogy ezen Falunak Városi rangra lett Felemeltetésének az Elöl Járók is Esküttjeiket annyira ujjá szülték hogy a' ki tegnap talán még bárdolatlannak láttatott, ma már az Igazság ezen ékes Páltzájának viselésére méltónak itéltethetik. Most már tehát egyébb hátra nints, hanem hogy a' Biró és Elöl Járók választásokhoz fogjunk. Vajha! ez a' választás olly szerentsés lenne hogy mindenkor, mindenütt Ditsekedéssel emlithetném, hogy Jankovátzon Városi Birót leg elöször én választattam. Jankovátzon November 1-sö Napján 1808-dik esztendölben. Dömötör Pál m. k. Fiskalis.

Biráknak Candidáltattak

Választatott Horvát Ferentz Kudari
Frantsik János
Fenyvesi András

Adó Szedőknek Candidáltattak

Választatott Frantsik János
Gruber Jóseff
Szily Gábor

Bor Biráknak Candidáltattak

Választatott Pető János
Gruber Jóseff
Kosotzky Ferentz

Tútornak

Választatott Karip Imre

Tanátsbéliek

Fenyvesi András
Karip Jóseff
Dobos György
Jelenits Király András
homoki Kováts János
Krupa Jóseff
Ferentzi Imre
Gintsák Pál
Vantsits Márton
Faddi István
Zambo Jóseff
Gruber Jóseff

Uttza Birák

1. Halasi Uttzában Ferentzi Imre
2. Mélykútiban Gintsák Pál
3. Tatháziban Horváth Ferentz
4. Bajaiban Kováts János
5. Zsidaiban Vantsik Mártony
6. Keletiben Zambó Jóseff

Kosotzki Ferentz Forspont Biró
Szily Pál Vásár Biró.

Közli: **Rácz Soma.**

Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból.

IV.[1])

Az 1742. május 9-én kelt levél elküldése után néhány nap mulva már ismét felkeresi gróf Károlyi Sándor generális uram a t. nemes vármegyét s bizonyos intézkedéseket tesz a „diaetalis oblatiók végét késedelmeztető zenebonák“ elhárítása okából. Szól pedig ez a levél ekképen:

„Hivatalombúl és in publicis irott Sok rendbéli Leveleim között (kikre hol vettem választ, hol mai napigh sem), Legh közelebb, ugymint 9-ma praesentis az Insurgens Lovassaghnak F. Asszonyunk által kegyelmesen rendelt Kenyér, Széna és Abrak mellett leendő Competens fizetéséről költ Levelem is nem kétlem fenetvolt a T. N. Vármegyéhez, mely fizetésről teendő dispositionak acceleratiója, mivel recenter is, de dato quinta hujus szorgalmaztató Intimatioját vettem a F. Consiliumnak, melyben egyszersmind az is foglaltatik, hogy azon fizetés által tételére már instruálva levén Hadi Commissarius Urajimék, asztat pro facilitatione transpositionis bizvást a Nemes Vármegyék közelebb való Hadi Commissariusnak erga quietantiam Consignálhattyák, kire való nézve recommendálva ujra a T. N. Vármegyének, emlitett utóbbi Levelemnek effektussát, kit ugyan moderálni s accelerálni ne terheltessék, hogy azzal maga Lovasságának lehető ártalmas Nemzetünk dicsőségét kissebbitő és Diaetalis Oblatiónknak végét késedelmeztető Zenebonájuk praeveniáltassék, sőt ha minden reménségen kivül már arra fakadtanak volna is, lecsendesittessék; ha teczik ad facilitandam transpositionem fizetéseket (mely mivel Kenyerek, Szénájok és Abrakjok ingyen adatik, reméllem, csak az egy húsra fog kivántattni) F. Királyi Consilium fentt irt dispositiója szerint közelebb való Hadi Commissarius Urak kezéhez szolgáltatt-

[1]) Az előző közleményeket l. az Évkönyv XXIII. (1907.) évf. II. és XXIV. (1908.) évf. III. füzeteiben.

ván. Ezzel maradok Erdőd, 16. May, 1742. Az T. Ns. Vármegyének köteles kész szolgája Károlyi Sándor.

A generális uram a következő levelében, melyet már Nagy-Károlyból irt, Bács-Bodrogh vármegye insurgens lovassága „mind Fő-, mind Alsó Tisztyeinek tellyes Specificatióját“ sürgeti vármegyénktől.

„Mivel ugy emlékezem reája, — irja — a T. N. Vármegye maga Insurgens Lovasságha mind Fő, mind Alsó Tisztyeinek tellyes Specificatióját én nékem mind eddig sem küldötte megh, de ámbár megh küldötte volna is, sok irataim között *megtévelyedhetvén*, reá nem akadhatok, azomban nékem az Tiszteket, kik Legyenek? tudnom szükséges; Annak ne terheltessék a T. Nemes Vármegye hova hamarébb jelentett Insurgens Lovasságnak mind Fő s mind Alsó Tisztyeirüll nevezet szerint és Tiszcségeiknek distinctiojávall tudósitani, kit midőn elvárnék, maradok Károly, 16-a Juni 1742.“ stb.

Ugyanezen hónap 19-én már erélyes hangon rászól a vármegyére a nemes gróf Károlyi Sándor, — mert — a mint rögtön meglátszik, — az insurgens csapatok külső megjelenése tekintetében bizonyos defectusok mutatkoztak melyeket Báró Haller óbester uram erősen panaszlott s különösen a vármegye gyalogságának *mundúrjaira* nézvést lehetett nagyobb fogyatkozásai. Ez nem kevéssé bosszanthatta a generális uramat, a miként az erőteljesen kiérezhető a következő leveléből:

„Azon T. N. Vármegye gyalogságának, kivált a Mundurban minémű fogyatkozási légyenek? nem kétlem azokat Méltóságos Óbester B. Haller Sámuel Ur eő kegyelme (ki a végett előttem nagyon panaszkodik) a T. Nemes Vármegyének exponálta, mivel pedig már azon Batalion is, (melyben a T. N. Vármegye gyalogh Katonái bé tétettek) mezzőben való menésre a Felséges Hadi Tanácstúl ordereztetett és a pattingált defectusokkal oda nem expediáltatthatik, azonban

Obester Uram ezen gyalogságott a T. N. Vármegyétűl oly conditióval és kétség kivül assecuratióval is vette által, hogy annak minden némű hátra lévő requisitumi, mennél hamarább utánna fognak administráltattni, de sok adursiójrais Obester Ur mind eddig azt a T. N. Vármegyétűl nem Consequálhatta annak okáért a T. Ns. Vármegyét maga homágiális obligatiójára és *kötelességeire kénszeritem*, hogy Gyaloghságának pattingált deffektussait minden további késedelem nélkül sokszor irtt Obester Uram kezéhez administrállja, ne kéntelenitessék a miatt az egész Bátálionnak expeditiója Obester Uramnak s magamnak is kissebbségeinkkell és a T. N. Vármegyének (ha tovább is késni találna kötelességében) felsőbb Instantiáktul véendő animadversiójával retárdáltattni, melynek efféctussával elvárom a T. N. Vármegye tudósitásátt és maradok Károly 19-ma Juny 1742.“ stb.

Öt nap mulva, nagyrészt ugyanezen kérdésben az alábbi érdekes levelet intézi Bács-Bodrogh vármegyéhez gróf Károlyi Sándor:

„Már ugyan ez előtti circulárisombann is urgeáltam Generalibus a T. N. Vármegyét az végett, hogy az mivel s mennyivel ezen Ns. Vármegyére esett Gyaloghságnak adaequata Statutiojára, mégh restálna az Ns. Vármegye, azokat hova hamarabb ne terheltessék quo-quo modo administrálni és ebbéli defectussát suppleálni; mindazon által Superveniálván hozzám üdőközben B. Haller Sámuel Ur eő keglme ezen Ns. Vármegye résziről mi némű még hátralevő accessoriumokat adott bé énnékem in Specifico? azokat in originali ide rekesztve meg küldöttem az Ns. Vármegyének s ezenn Specificatiót a többivel edgyütt a T. Commissariátussággal is recognoscáltattvánn az Diaetalis végezések egyenes értelme szerint, mind addig fogyattkozott lészen az Ns. Vármegye Gyalogságának Statutiója s nem is quietáltatik adaequatte róllok, valamiglen ezen specificalt defectusosok nem suppleáltattnak, kire való nézve kivántam az T. Ns.

Vármegyét ujabbann is ezen Levelemmel ex officio értettnem és szorgalmasztattnom, hogy mivel mind magam, ugy nevezett Oberster Uram eő kglme is az Fölséghes Instánciáktul sürjebb parancsolatokkal szorgosztatom, érdekeltetik, ezenn Nemes Regement Battallionnyának eő Fölséghe hadi szolgálattyára szükségess és mennél elebb Leendő expediáltatásátul ne terheltessék az Ns. Vármegye üdő halasztás nélkül oly rendelést tenni, hogy azon feljebb irtt defektusok effective kipotoltatthassanak, avagy peniglen (mit magam is mind alkalmatossabbnak, szaporábbnak és hasznosabbnak is itéllek) nevezett Oberster Urammal eő keglmével meg ejthető alku szerint, való pénzben egyszersmind pstaltathassanak s annak utánna az Gyaloghsaghnak adaequate lött Statutiojával quantumaban való acceptatiora magát annak rendi szerint quietáltatthassa; kétség kivül eddigh is oly okbul multanak ell ezek, hogy a Ns. Vármegyének mintegy szokatlanok valának azon accessoriumok, s annyira nem *érkesztethette magát* s azzal ellemben tetéztettnék kölcséghe, fáradsága s alkalmatlansága, hogy a Battallionyoknak kimenetelivel utánnok s messzebb kintelenitettnék azon requisitumokat küldeni, melyeknek akár egy, akár más móddal leendő administratiója effectussárol bizonyos tudositását el várván, maradok Favoriban ajanlott N. Karoly die 24-a Mensis Juny Anno 1742-a T. Ns. Vármegyének köteles kész szolgája Károlyi Sándor.

Közli: **Zsoldos Benő.**

Bácska a török hódoltság korában.

— Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utleirásai alapján. —

Elvia Cselebi Konstantinápolyban született kb. 1611-ben. Atyja Dervis Mohámmed Zilli volt, aki II. Szulejmán szultán kiséretében jelen volt 1541-ben Buda elfoglalásánál, továbbá 1566-ban Szigetvár elfoglalásánál is. Elvia Konstantinápoly-

ban nevelkedett. Nagy hajlamot mutatott a történelmi, földrajzi tudományok és a nyelvek iránt.

Az utazási hajlam már kora fiatalságában fölébredt benne, s az volt a legfőbb vágya, hogy világutazó lehessen. Vágya teljesült is. Nagybátyja, Melek Áhmed pasa 1650-ben nagyvezér volt s ugy látszik, az ő révén ismeretségbe jutott korának nevezetes embereivel. Összeköttetésben állott a török birodalom összes főméltóságaival. Bizalmi embere volt a nagyvezéreknek, pasáknak s azok kiséretében a merre csak háboruk voltak az ő idejében, mindenütt ott járt a hadsereggel. Sokszor használták fel őt a vezérek, pasák bizalmi jellegű és hivatalos küldetésekre, sőt diplomáciai megbizatásokban is részt vett. Igy beutazta Európa, Ázsia, Afrika nagy részét.

Utazásairól tiz kötetre terjedő nagy munkát irt, melynek első izben való kinyomatása, 1897-től kezdve, most van folyamatban Konstantinápolyban. Az V. kötet egy része, a VI. s a VII. tulnyomó része magyarországi utazásait foglalja magában.

E magyarországi utazások leirását a m. tud. Akademia történelmi bizottságának megbizásából dr. Karácson Imre[1]) forditotta le és kisérte jegyzetekkel. A magyar forditás I. kötete 1904-ben, a II. 1908-ban jelent meg Budapesten, az Akademia kiadásában.[2])

Evlia Cselebinek utleirásai kitünnek irójuknak mindenre kiterjedő figyelmessége által. Keleti iró létére elég világosan ir, csak néha csap át keleti szokás szerint szertelen nagyitásokba. Történelmi és földrajzi dolgokban sokszor tévedései vannak, mindamellett is hozzá hasonlitható régi utleiró igen kevés van.

[1]) Győr-Peéri esperes.

[2]) Török-magyarkori történelmi emlékek. II. osztály: Irók. Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660—1664. Budapest. 1904. — U. a. II kötet. 1664—1666. Budapest. 1908.

Evlia Cselebit a budai pasa 1666-ban a budai, temesvári és váradi vilájetekben néhány szandsák felülvizsgálásával bizta meg.

Az egyes szandsákokba időszakonként kiküldött felülvizsgáló, vagy törökül joklamadsi, kötelessége abból állott, hogy a szandsák területén létező várakat meglátogatta s megnézte, hogy az erődítmények jókarban vannak-e, s a meghatározott számu helyőrség állandóan a várban tartózkodik-e? A joklamadsik, mivel hivataluk csak esetről-esetre való kiküldetés volt, rendes fizetést nem huztak, hanem csupán ellátás és előfogat illette meg őket. Mindamellett igen jövedelmező foglalkozás volt az, mert az egyes várparancsnokoktól utiköltség fejében, közben talán egy kis elnézésért is, bőven kapta a joklamadsi az ajándékot. Evlia Cselebi nem is titkolja ezt, sőt nyiltan meg is mondja, hogy hol és mekkora összeget kapott. (Hatvan vára megvizsgálásakor pl. ezt mondja: A hiányok előtt szemet nem hunyva irtam be a jegyzőkönyvbe: „Mind a háromszáz katona teljesen rendben van.“ Nekem szegénynek háromszáz piaszter költséget adtak itt.)

A fölülvizsgálatot először a Duna és Tisza közti vidéken végezte s itt Hatvan, Szolnok, Csongrád, Kecskemét, Jankovác, Kalocsa, Baja, Zombor, Erdőd, Bács, Futak, Kovila, Titel, Zenta, Szabadka, Martonos, Szeged várakat és városokat vizsgálta meg. E vizsgálat alkalmul szolgált arra, hogy azokat mind részletesen leirja.

(E leirások közül csak a bácskai várak és városok leirását vesszük át évkönyvünkbe, még pedig szórul-szóra, s a fordító magyarázó jegyzeteivel együtt. A fenti bevezető részeket pedig — legtöbbnyire szószerint — ugyancsak a fordító, dr. Karácson Imre bevezetéseiből vontuk össze. — A szerkesztő.)

*

Elvia Cselebi elbeszélése igy szól:

Elutazásunk a várak és a szandsákok felülvizsgálatára.

Allah nevében először a Buda és Pest között levő hidon a Duna folyón keresztül mentem és Pesten 50 főnyi hasznavehető kalauzt vettem magam mellé, kik valamennyien *talika* (taliga) nevű kocsikra ültek stb . . .

Jankofdsa palánka. *(Jankovác).* Szulejmán khán épittette. Szeged vára földjén az egri várkatonaság tulajdona. Hét jük ákcse[1]) jövedelmű eminség. Szép és erős épitkezésű erődítmény. Összesen kétszáz vitéz katonája van. Azalatt, mig mi ott vendégek voltunk, Felső-Magyarország Szendrő várából ötszáz hitetlen e vár tövébe jött s ott lesbe állott. A várban levő kétszáz vitéz kiment az ötszáz ellen s az ellenségből ötven fejet és hetven foglyot hoztak, továbbá száz lovukat elvették s ezért nagy vigságot ültek. Én szegény a vár harcosait megszántam és a várvizsgálat díját sem vettem fel, hanem csupán egy magyar rabszolgát és két pár forgókerekű puskát fogadtam el. Kétszáz vitézzel nyugat felé menve, *Kalocsa* palánkára ertünk.

Kalocsa palánka. Lajos király épitkezése a vár, amelyet Szulejmán hóditott meg. Vára a Duna folyótól egy órányira van. Ha a Duna kiárad, olyankor a vár sziget gyanánt középen marad. Környéke mocsaras hely. Kikötőjével szemközt, a Duna folyó tulsó partján, a budai uton Paks vára van. Vára talajdonkép a szegedi szandsákság területén van és az egri várkatonaság jövedelme az adója; hét jük ákcse jövedelmű eminség (felügyelőség). Kétszeres tömésfalakkal körülvett palánka. Belül uj, erős épitkezésű, négyszögű csinos vára van, mely igazán erős. Délkeletre néző egyetlen kapuja van, mely előtt a fahid csigákkal felhuzható. Az őrök minden éjjel fel is vonják e hidat. E hid alatt mély viz van. A kapu hidja előtt egy dsámi[2]), három bolt s egy kis fogadó

[1]) Jük ákcse: teher pénz. Jük: erszény. 1 jük ákcse = 1000 ákcse. Akcse: apró ezüst pénz, változó értékkel. A török uralom vége felé 66½ ákcse = 1 forint.

[2]) *Dsami* nagyobb török imaház.

van. A városban egy elpusztult templom van, amelyben gyönyörű szines festmények vannak. Mivel e város lakói szegények, azért a hatvan katonától nem is fogadtunk el semmit. Husz katonát társul vevén, délkeleti irányban 1 óráig mentünk s virágzó magyar falukon áthaladva, *Baja* várához érkeztünk.

Baja vára. Régi vár a szegedi szandsák területén, a Duna folyó partján. Százötven ákcse fizetésű járási hely; várparancsnoka, 80 katonája, számvevője, adófelügyelője, vámfelügyelője és épitészeti agája van. Vára a Duna partján erős vár, nagy kikötővel. Bácska és Láska[1]) vilájeteknek nagy kikötője levén e hely, jövedelme 9 jük ákcse, mely az egri katonaságé. E várossal szemközt a Duna partján Báta kikötője van.

A vár alakja. Kettős palánkafal keritésü, négyszögü, szépen rendezett erődítmény. A belső várban két mihrábja[2]) van, melyek közül a Szinán pasa dsámija a régi időben templom volt; ennek egy vékony mináret tornya van. Van egy *Ogrun-kapuja* (gyalogjárók számára szolgáló kis kapu) s egy nyugatra néző *Nagy kapuja.* A kétségbevonhatatlan prófétának törvénye szerint való törvényszék e kapun belül van. A belső várban 50 deszkaházon és 15 bolton kivül más épitészeti munka nincs.

A kapun kivül levő nagy külváros is tömésfal keritésü palánka, melyben 300 alacsonyabb-magasabb deszkatetejü csinos, erős ház van. Van egy mecsetje, egy kolostora, egy medreszeje,[3]) egy elemi iskolája, egy fogadója, egy fürdője, 150 boltja. Kikötőhely lévén, lakói gazdagok és nagyon barátságosak. E város utcái mind deszkaburkolatuak, mivel földje lapályos és mocsaras. Ennek is két kapuja van:

[1]) A török irók Bácska nevéhez többnyire hozzáteszik e szót: Láska. Jelentése ismeretlen.

[2]) *Mihráb* a muzulmán mecsetekben az oltárt helyettesitő azon üreg, mely előtt áll az imám (pap), mikor a közös imádságot végzik. Mindig keletnek van. Itt e helyett áll: dsámi.

[3]) Török theologiai iskola.

egyik a Révkapu, mely nyugatra nyilik, a másik délkeleti irányban a Zombor városába vezető uton van. A révfőnél van a temető. Ugyanott a révfőnél van a vámfelügyelő háza is. E kikötő tájékán mináret magasságu domb van, honnét lefelé nézni sem mer az ember.

E várat megvizsgálván, 150 társat vettem magam mellé és délkeletfelé menve, *Zombor* (Szombor) városába érkeztünk.

Zombor vára és városa. Építője Német- és Magyarországnak királya, István király volt. A régi időben nagy város volt; az épitési művek nyomai néhány helyen mostanában is láthatók még. Szulejmán khán vezérei közül Pertev pasa vette ezt el az ellenség kezéből. Vára Szeged szandsákságának területén, egy nagy sikság nyugati részén, négyszögű, palánkaszerű erős vár. Belső vára csupán egy téglaépitkezésű toronyból áll[1]) s benne a parancsnok lakásán kivül más nincs is. E torony kapuja előtt az árkon tul Szulejmán khán dsámija[2]) és fürdője[3]) van, de csupán kicsiny, keramit tetejű dsámi, a melyen tul van a külső vár. Ebben 200 bolt van, de ezek is többnyire vésnökök boltjai. E várat nagyon őrzik, a kapukat minden éjjel elzárják és senki be nem mehet.

Külvárosa. E külváros a vár délkeleti részén, rácsos kertekkel és szőlőkkel ékes külváros, melynek 14 mihrábja van. Szeri pasa dsámijában és Metin pasa dsámijában a pénteki imádságot[4]) is elvégzik, a többiek azonban csak mecsetek. Van kétezer keramit tetejű alacsonyabb-magasabb tágas palotája. Piri pasa palotája Irem kertjéhez[5]) hasonló.

Egy hétig időztünk itt és kedvünkre kibeszélgettük magunkat. E városnak folyóvizei nincsenek, mindnyájan kutakból isznak. Gazdag város ez. Egy adag lóabrakot 1

[1]) A kincstári ügyészség emeletes épülete.
[2]) A Szt. János kápolna.
[3]) A hagyomány szerint az áll. főgimnázium épülete, illetőleg a tornacsarnok helyén.
[4]) Szálát-i dsuma, a melybe az uralkodó kalifa nevét is belefoglalják. Ezt csak a dsámiban lehet végezni, a mecsetben nem.
[5]) Mesebéli szépkert Arábiában.

akcseért, 1 bárányt 10 akcseért, 1 kocsi tököt és dinnyét öt pénzért (törökül is ez a szó van: pensz) lehet venni. Ezt a helyet nem Magyarországhoz, hanem Bácska és Láska vilájetekhez számitják. Lakosai oláhok és bogdánok (bogdán = moldvai). Van két medreszeje, 2 kolostora, 6 elemi iskolája, 2 fogadója és egy fürdője. Előkelői között a legelső Piri pasa, a kinek vendéglátó kegyessége szegénynek és gazdagnak, öregnek és ifjunak mindig nyitva áll.

A város lakosai kereskedők s valamennyien a határszéliek ruhája szerint öltözködnek és nagyon illedelmesen járnak. A város jövedelme az egri katonaság tulajdona. A Dunától 1 órányira van, kikötője pedig *Erdut* (Erdőd) várával szemközt van.[1]) Erdut vára is kikötőhely a Duna partján. E várból (t. i. Zomborból) 1 ákcse vizsgálati diját sem kaptam, csupán Piri pasa adott 100 aranyat, egy lovat és szökevény rabszolgáiból 3 szolgát.

Alkalmas társakkal Zombor városából elinduliunk és 5 óráig délkeletre menve *Bács* várába érkeztünk.

Bács vára. Régi vár ez, mely egyik birodalomról a másikra maradt. A 934. esztendőben (1527. Kr. u.) Szulejmán khán vette el a magyar királytól. Jelenleg a szegedi szandsák bég területén 150 ákcse jövedelmű járás. Van sejkh-ül-iszlámja,[2]) nákib-ül-esráfja,[3]) várparancsnoka. Csupán 80 katonája van. A szipáhik ketkudájának[4]) helye. Budai és egri janicsár szerdárja,[5]) számvevője, adófelügyelője, épitészeti agája, szubasija[6]) van.

A vár alakja. Négyszögű, téglaépitkezésü csinos vár egy tó mellett, mely vizét a Dunából kapja. Nyugaton nyiló egyetlen kapuja van. Az árkon tul, a csigás felvonó hid fejénél két erős épitkezésü nagy bástyán 8 darab sáhi ágyu

[1]) Bogojeva—Gombos?
[2]) A muzulmán papság főnöke.
[3]) Magasrangu hivatalnok, ő szokta vinni a próféta zászlaját.
[4]) Szipáhi: lovas katona. Ketkuda: helyettes (parancsnok).
[5]) Janicsár: gyalogos katona. Szerdár: vezér.
[6]) Mai értelemben megfelel e hivatalalnak a rendőrkapitányi hivatal.

van. A kapu fölött levő két tornyon deszkazsindelylyel fedett kupola van. A várban a parancsnok, imám, müezzin, zenekarvezető és tüzérparancsnok házain kivül más ház nincs. A vár közepén egy nagy börtön van. A börtön mellett Szulejmán khán alacsony dsámija van. A vár alja mind üres boltozat. Mocsaras hely. A tóra néző kilátó-tornyon gyönyörű kilátó hely van, mely az ulemák gyülekezőhelye. A vár kerülete 700 lépés.

Külső város. Tömés palánkaszerű fala van, mely időjártával itt-ott medrepedezett. Kerülete 3060 lépés. Körülötte a vár mocsaras tava van; csupán egyik oldalon van utja. Két kapuja van: az egyik délkeletre, a másik északra a kertekre és szőlőkre nyilik. E városban 700 cserepes tetejű ház van, többnyire kőből épitve. A Csarsi-kapun belül Metin pasa dsámija van; ugyanott van a birósági épület is. E városban fürdő nincs, hanem a városon kivül van egy kicsiny, kétrekeszű fürdő.[1]) A régi csársiban 100, az uj csársiban 140 bolt van. E városban 8 imádkozó hely van. A régi nagy dsámi templomból alakittatott át; ennek a hosszusága 40 lépés, szélessége 30 lépés; harangtornyát mimáretté változtatták át. E mimáret magas csucsára a sztambuli bosztándsi-basik sapkájához hasonló művészi, ólmozott küláhot (csonka kupalaku magas sapka) tettek. A többi imádkozóhely mind csak mecset. A bég palotája a városban van s szép ház. Levegője és vize kellemes; lakói szépek és barátságosak. Nagyon gazdag város. Kikötője délkeletre két órányira van a Duna partján. Átellenben a Duna partján, a budai uton, a szerémi szandsák földjén Szotin palánka látható egy dombon. E Bács vára népe is bosnyák s bosnyákul beszélnek és kereskedéssel foglalkoznak. Valamennyien a határszéliek ruháját viselik s fejükre kalpagot tesznek. Asszonyaik nagyon illedelmesen járnak. Jótékonyak, a szegényeket gondozzák.

[1]) Romjai ma is megvannak. Kikutatását a társulat már előbb tervbe vette.

Innen, társakat véve magam mellé, 6 óra alatt délkeleti irányban *Futak* (Vutok) palánkára értünk.

Futak vára. Régi művű erőditmény, egy kissé rongált is és még inkább hanyatlóban van. Szulejmán khán vezire, Áhmed pasa hóditotta meg. Jelenleg a szegedi szandsák területén vajdaság. Vára a Duna folyó partján, négyszögű, tömésfal keritésü palánka. Parancsnoka, 80 várkatonája, janicsár szerdárja van. Bács járásának helyettes-birósági székhelye. Négy imahelye van: egyik Szulejmán khán dsámija, a többi pedig mecset. Csupán 180 szegényes háza van. Innen 7 óráig kelet felé menve, *Kovila* palánkára értünk.

Kovila palánka. Kovila bosnyákul van s annyit jelent: viz. Ez nem Magyarország, hanem bosnyák vilájet. Épitője egyik szerb király volt. Szulejmán khán másodvezire hóditotta meg. Jelenleg Szulejmán khán összeirása szerint a szegedi szandsákban eminség s az egri katonaság javadalma. Parancsnoka, 50 katonája és janicsár szerdárja van. Vára a Duna folyó partján, ötszög alaku, tömésfal keritésü palánka. A várban 200 szük kis bolt, 4 mecset, 1 fogadó, 1 fürdő s 1 dervis-kolostor van. Társakat vettem magamhoz s kelet felé menve, 5 óra alatt *Titel* várába értünk.

Titel vára. Belgrád vár tulajdonosa épittette. A 932. évben (1526. Kr. u.) Ibráhim pasa foglalta el. Néhányszor az ellenség kezébe került, végre Áhmed pasa másodvezir és Uláma pasa visszafoglalták. A szegedi szandsákságban vajdaság. Parancsnoka, 20 várkatonája, helyettes birája, számvevője, janicsár szerdárja, eminje, adószedő agája, épitészeti agája van. Sejkh-ül-iszlámja Belgrádban lakik. Vára a Tisza folyónak a Dunáha ömlésénél, négyszögü kicsiny vár. Kerülete 1000 lépés. Összesen 3 mihrábja, 3 medreszeje, 2 kolostora, 4 elemi iskolája van. Bazárjában 80 bolt van. Kikötője jól épitett. 300 sóraktára s más terményraktárai vannak, mivel az erdélyi vilájet minden sója innen megy a Dunán. Lakósai sókereskedők és nagyon gazdagok,

barátságosak, vidámak. E város átellenében a Dunán tul *Iszlánkámin* (Szalankemény) és *Varadin* (Pétervárad) várak vannak.

E várban a vizsgálat díját felvéve, társakat vettem magamhoz s észak felé 9 órát menve, *Zenta* (Szenta) palánkára értünk.

Zenta palánka. A belgrádi királyok épitkezése. A 934. esztendőben (1527. Kr. u.) Szulejmán khán foglalta el. A szegedi szandsák földjén, a Tisza folyó partján, egy sik réten négyszögű kis palánka. Parancsnoka, 20 katonája, eminje, helyettes birája van. A várban nehány kisebbszerű bolt és egy dsámi van, melyet templomból alakitottak át. Onnan 7 óráig menve, *Szabadka* palánkára értünk.

Szabadka palánka. Bocskai herceg épitkezése. Ez hires herceg volt és Horvátországban népdalban is éneklik a nevét; róla szól a „Davoridsu Bocskai Marku“ dal. A 932. évben (1526. Kr. u.) Szulejmán khán foglalta el. Az 1003. évben (1595. Kr. u.) véletlenül az ellenség kezébe került, de Szinán pasa visszafoglalta. Jelenleg a szegedi szandsák földjén vámfelügyelőségi hely. Parancsnoka és 150 vitéz várkatonája a felsőmagyarországiakkal harcol. Van janicsár szerdárja, helyettes birája, számvevője, adószedője, eminje, épitészeti agája. Vára egy végtelen terjedelmű sik mezőség közepén fekszik. Nyugati részén egy kis tó van, melyben különféle izletes halak vannak. Várában 40 katonaház és egy dsámi van. Külső városa fejlődő tömésfal keritésű palánka, melyben 140 nádas tetejű magyar ház van. Kertje és szőlője igen sok.

Innen elindulván 6 óra alatt *Martonos* várába érkeztünk...

*

Bácskai adatok még a következők:

— Az 1664. évben Áhmed Géraj tatár khánfiunak rendelet adatott, hogy seregével *Zombor* (Szombor) vilájetbe menjen téli szállásra (II. köt. 94. l.). Áhmed Géraj csakugyan

Zombor várában telelt, s innen ment az 1664.-i téli hadjáratra (I. 395).

— *Bácska*, Láska és Szalonta rájái (a föld népe; jobbágy) mindenféle kötelezettség alól föl voltak mentve s évenként Eger várába mentek s a várárkokat kitisztották. (II. 116.)

— Szulejmán khán törvénye szerint a *bácskai szandsák* székhelye Szegeden van; az uj törvény szerint pedig a szandsákpasa majd itt, majd *Bács várában* székel. (II. 227.)

*

Evlia Cselebi magyarországi utazásai becses adatokat szolgáltatnak hazánk török hódoltság korabeli állapotának: történelmének, föld- és néprajzának, anyagi és szellemi müveltségének megismeréséhez. Az itt közölt részletek pedig vármegyénknek még sok tekintetben hézagos történelmét egészitik ki. „Természetes dolog azonban — mondja a forditó is —, hogy a maguk értékére kell leszállitani a keleties, nagymondó kifejezéseket, különösen pedig a lakosok és épületek számáról közölt adatait . . .“

Összeszedte: **Trencsény Károly.**

Bácsi szekeresek.

Évkönyvünk 1899. évi III. füzetében (127. lap) Holczman (Hajnal) Ignác tagtársunktól ugyancsak *Bácsi szekeresek* cimen van egy közlemény. Vitkovics Mihálynak[1]) ismert *Bácskai népdal*-át közli s a benne levő történelmi vonatkozásokra hivja föl a figyelmet.

A költemény történelmi vonatkozásu részei ezek:

Bácsi szekeresek utra indulának,
Utra indulának *Eger tájékának.*
Közöttük volt Palkó maga szekerével,
S im jő *a magyarság* erős seregével.

[1]) Vitkovics Mihály egri születésü, szerb származásu pesti ügyvéd volt (1778—1829.), Kazinczy pesti triászának lelkes tagja (Horváth István, Szemere Pál, Vitkovics Mihály). Az irodalomban főleg szerb költeményeknek magyarra átültetésével szerzett érdemeket.

Magyarság serege szóla ő hozzájok:
Bácsi szekeresek! hová utaznátok?
Akartok-e velünk egy utra indulni?
Avagy mint ifiak akartok elhullni?

Mint ifjak akarunk, mondának, elhullni,
Mintsem tiveletek egy utra indulni.
Bácsiak azt mondván, mind harcra kelének,
A magyarok még egy legényt se vesztének;
A bácsiak közül elhulltak mindnyáján,
Csak Palkó ugrott el tüzes paripáján.

Ebédig vágtatva ért el *Jankovácra,*
Hol ifjak táncolni mentek a piacra.
Keréktáncba beáll ő is táncolgatni,
De kezdi a táncot fonákra forgatni;
Megereszti hangját siralmas nótára,
S igy kezd énekelni szivek fájdalmára:

„Amely anya fiát *Egerbe* ereszté,
Haza őt ne várja, nem jő vissza többé.
Elhulltak ma, el az ifju szekeresek,
Élőt már ő köztük hiában keresek . . .“

A további nehány sor azt váltogatja, hogy huga a bátyját-mátka a kedvesét nem látja többé.

„Rácz eredetije a kuruc-világ idejéből való“, — mondja Beöthy Zsolt, irodalomtörténetében. Igen, ha kuruc kornak nem pusztán a köztudatban élő Rákóczi-féle korszakot vesszük.

Holczman nem tudta magyarázatát adni a költemény tör, ténelmi vonatkozásainak. „Vajjon a török hódoltság idejében Eger ostromához, vagy más alkalommal (indultak a bácsi szekeresek)? Török zsoldosok voltak-e, avagy csak fuvarosok, holmi markotányosok?“ — kérdi nagyrészt helyes nyomon haladó sejtelemmel.

Az alábbiakban ha nem is mindent megmagyarázó, de a megértést sok tekintetben megvilágositó adatokat sikerült találnom *Evlia Cselebi* török világutazó magyarországi utleirásaiban. (Lásd e füzet előbbi közleményét: Bácska a török hódoltság korában).

Tudvalevő, hogy a török a hódoltság területén a föld

népét mindenféle munkára hajtotta. Fuvarozásra. Várépítéshez, várjavitáshoz stb.

Belgrádról Budára utaztában azt irja Evlia: Zimonyból — elindulván *Kojnicsa* faluba érkeztünk. (Ez a falu ma már nincs meg). Ez is a szerémi síkságon fekvő falu. *A szerémségi fuvarosok* mind e faluban laknak . . . (I. 174.)

A vasvári béke (1664.) ügyében Bécsbe ment török követségnek Evlia is tagja volt. S Győrben ezt jegyzi meg: A podgyászunkat hozó 200 *szerémi kocsinak* engedély adatott a visszatérésre s a kocsik 300 katona kiséretében Esztergom várába küldettek. Ezután podgyászunkat a győri kapitány által rendelkezésünkre bocsátott 300 kocsira raktuk.[1]) (II. 145.)

Budáról ellenőrző utra Bácskába indulva (l. az előbbi közleményt) ezt mondja: Pesten 50 fönyi hasznavehető *kalauzt* vettem magam mellé, kik valamennyien *talika* (taliga) nevű kocsikra ültek . . . (II. 211.)

Valami efélék lehettek a *bácsi szekeresek* is.

Miért indulának *Eger* tájékának?

Egerről igy ir Evlia: . . . mig a hitetlenek kezében volt a vár, addig nem volt oly erős; az elfoglalás után azonban Mohamed khán 7 pasát és *12 ezer rájá*t (jobbágy; a törökök keresztyén alattvalója) *7 éven át télen-nyáron a várnál dolgoztatott* s ily erőssé tette. (II. 116.)

Az egri ejalet 5 szandsákból állt, melyeknek székhelyei: Eger, Gyarmat, Szólnok, Hatvan és *Szeged* voltak. Szeged a *bácskai szandsák* székhelye volt, s a szandsákpasa majd ott, majd *Bács várában* székelt. (II. 221.)

Ugyancsak az egri vár leirásánál mondja Evlia: *Bácska*, Láska[2]) és Szalonta *összes rájái mindenféle kötelezettség alol fel vannak mentve s évenként ide (Egerbe) jönnek s az árkokat kitisztitják* . . . (II. 116.)

[1]) A győriek is régi hires fuvarosok voltak.

[2]) *Láska* ismeretlen név. A török iró többször irja Bácskával együtt.

Ime: *ezért* indulának a *bácsi szekeresek* (t. i. *bácskaiak*, közelebbről *jankovácziak) Eger tájékának.* Utközben azonban magyar portyázók szétverték őket.

Ezek a magyar portyázók pedig aféle „végbeli“ telivér, ifju vitézek voltak, a minőkről a XVI. század nagy énekese: Balassa Bálint is oly magasztalással szól; kiknek serege — „csak jókedvéből is vitézi próbára indul.“ „Távol a sik mezőt széljel nyargalják . . . Az *utaknak lese*, kemény harcok helye, tanuló oskolájok“ . . . (Ének a végekről).

Evlia Cselebi is megemlékezik az ilyen végvárbeli portyázókról és pedig — különös véletlen! — épen *Jankovácznál.* „Azalatt, mig mi ott vendégek voltunk“, — ugymond — „Felső-Magyagyarország Szendrő várából (Borsod megye) 500 hitetlen e vár tövébe jött s ott lesbe állott. A várban levő 200 vitéz kiment az 500 ellen s az ellenségből 50 fejet és 70 foglyot hoztak, továbbá 100 lovukat elvették“. . . (II. 214.) *Szegednél* is: Midőn mi ott voltunk, Felső-Magyarországból 400 katona jött s a váron kivül a honka (?) halmok mögött a muszulmán népet lesték. Reggel az iszlám katonaság kiment és hevenyészett ütközet történt“. . . (II. 221.)

Történelmi adatokkal eként megvilágitva, Vitkovics *Bácskai népdal*-a lám milyen érdekes korképet tár elénk.

Trencsény Károly.

A kishegyesi sirmező.

— **Gubitza Kálmán jelentése az 1907. évi ásatásokról.** —

IV.[1])

A temető ásatását szeptember 5-én és az azt követő napokon folytattam.

79. sir. (32. sz.) Hossza 2·3 m.; szélessége 62 cm. A benne talált csontváz 168 cm. volt. A koponya jobbra

[1]) A III. közlemény az Évkönyv 1908. évi III. füzetében.

jobbra fordult helyzetben feküdt. Leleteink a) Függők. 2 drb. Ovális alakra hajlitott vékony bronzsodronyból alulnyitott végén ⌀ alaku diszitményt látunk. Mindkettő a jobboldali részen, a koponya alá csuszott helyzetben feküdt. b) Csatkeret. A medencén feküdt. □ alaku. Átmérője 2·5 cm. Öntött bronz. Pecege hiányzik. c) Vaskés. A jobb kézben találtuk. Hossza 21 cm.; szélessége 2 cm. A fatok rostjai láthatók rajta. Hegyes. Három darabba tört. d) Vaskarika. Átmérője 5 cm. 3 darabban emltük ki. A medence alatt jobb felől feküdt. e) Bögre. Fekete. Durva művű. A jobb térd mellett volt. f) Ételmaradványok. A jobb kar felső oldalán juhtól származó konccsontot, a boka táján pedig csirkecsontokat találtam. A lábfej mellett egy szarvasmarhafog feküdt. g) Fakorhadmány. A sir oldalán jobbról-balról és a fejfelőli részen körös-körül korhadt farészeket találtam. Az ovatosan feltárt sirból megállapithattam, hogy annak a fejfelőli része, egymás mellé vert karvastagságu karókkal volt megvédve, nyilván a földbeomlás megakadályozása céljából. Ugyanilzen korhadmányt találtam a sir oldalán, a jobb kézfej táján is. A jó megtartásu csontvázat — mely mintegy 25—30 éves emberé lehetett — muzeumunk részére kiemeltük.[1])

80. sir. (33. szám.) Az utkészitő munkások az uttest ezen részén a földet annyirá lenyesték, hogy az itt talált csontváz földszint jutott. Az elkorhadt csontvázmaradványok között egy ovális alaku, bronzdrótból formált, pántkarikákkal és csüngővel diszitett fülbevaló feküdt. Csüngője letört. Egyebet a sirban nem is találtunk, mert azt a munkások már korábban feldulták. A beszállitás alkalmával ez a fülbevaló is elveszett.

81. sir. (34. szám.) Hossza 212 cm.; szélessége 65 cm. A hosszhelyzetben fekvő csontváz hossza 159 cm. Feje kissé balra dőlt. A koponya cserepekben. Mellékletei: a)

[1]) A régiségtárban levő sirszekrényben van kiállitva.

Fülbevalók. 2 drb. Bronz drótból valók és ovális alakuak. Végük oldalt nyitott. Alján hosszukás, barna üveggyöngyből való csüngő fityeg. Általában kisebb fityegő van, amelyet kendermag nagyságu szürkére oxidálódott fémgyöngy diszit. A karika alsó nyitott vége és az átellenes oldalrész kettős pántkarikával van diszitve. Teljes nagysága 4·5 cm. A karika átmérője 2·8×2·4 cm. A párja sérült. Alját két üveggyöngy ékesiti. Felső tüskéje hiányzik. b) Gyöngyfüzér. A Gyögyszemek közül 13-at a mell táján és a lapockák alatt; továbbá a jobb kar mellett és a medence bal felén szétszórtan találtunk. Ezek közül két drb négyes ikergyöngy, melyek gyöngyházfényben irizálnak; egy dinnyemag formáju sárgás üveggyöngy; egy másik hosszuságban van furva és az alakja négy oldalu hasáb; 6 drb peszta gyöngy, amelyek barna alapon szépia-szinü sávokkal vannak diszitve; egy szem gömbölyded, s zöldes üvegmasszából való; egy szem pedig apró, lapos forma. c) Karperecek. 2 drb. Egyik a jobb, a másik a bal kéz könyöke táján, az alsó karon volt. Négyélü bronzdrótból valók. A lapok 4 mm. szélesek. A nyitott végek tompán metszettek. A külsü lapok a végek felé egyszerü pontsorral diszitvék. Épek. Átmérőjük 7 cm. d) Gyürü. Nyitott végü bronzkarika, vékony drótból. Az egyik nyitott végén és azzal átellenben a karika, vékony pántocskával volt diszitve. Átmérője 1·9 cm. A bal kéz középső ujjának második izületcsontján volt. A gyürüvel együtt az ujjperc csontját is kiemeltem. e) Orsógomb. A medence balfelén feküdt. A kiemelés alkalmával szétesett. f) Bögre. Fekete. A jobb láb mellett, a bokánál volt elhelyezve. Mellette csirkecsontokat találtunk. A jobb kar és a váll alatt is ilyenféle csontok voltak. g) Fakorhadmány. A sir jobb oldali részén, csekélyebb mennyiségben.

82. sir. (35. szám.) Ez a sir is földszint feküdt. Hossza 2 m. Mellékletei: a) Gyöngyök. A nyak tájáról. 4 szem. Aprók. 2 fehér lapos; egy zöldes, ugyanolyan; egy szem

kék, iker. b) Szijvégek. 2 drb. A jobb kar alsó felén feküdtek. Külső lemezük lécbe foglalt hármas fonatu préselt disszel vannak ékesitve. Felső része szögletes, alsó része pedig félkörben hajló. Bronz. Hossza 4 cm.; szélessége 1·5 cm. Hasonló 3 szijvégtöredék került elő az öv balfelöli részéről is. c) Csüngődisz. Ólomöntvény. Felfüggesztésre alkalmas füllel bir. Fonat-mintás. Nagysága 4×3·5 cm.; vastagsága 0·5 cm. Ép. d) Czontlemezek. 2 drb. A vékony simitott lemezek szijdiszitésre szolgáltak. Hossznégyszög alakuak. Szélét egyenesekből alakitott léc disziti; közepét pedig arányosan elhelyezett központi körökkel cifrázott és haránt fekvő vonalokkal ékitett minta emeli. Egyiknek a hossza 5·5 cm., szélessége 1·5 cm.; a másik 2·5 cm. hosszu és 1·5 cm. széles. e) Gombfej. Bronz. Félgömbfejü. Sérült. A medencéu volt. Nyilván az öv szijazatát diszitette. f) Vastárgy. Alakja a késnyélre emlékeztet. A csontváz jobbfelöli részén, a combcsont táján feküdt. Egyik része gombban záródik. 2 darabba tört. Egy darabka kovakő volt belerozsdásodva. Hossza 13·5 cm. Nyomorék ember csontváza lehetett, mert a jobb láb jóval rövidebb volt; a combcsonton törés után fenmaradt forradást konstatáltunk.

83. sir. (36. sz.) Hossza 2·02 m.; szélessége 59 cm.; mélysége 85 cm. Gyermeksir. Mellékletei: a) Vaskés. A jobb kézben találtuk. Ketté tört. Hossza 17 cm.; szélessége 1·5 cm. Eredetileg fatokban volt. b) Bögre. Fekete. A lábfejnél találtuk, de már cserepekben volt. c) Csirkecsontok. A lábfejek körül szedtük fel.

84. sir. (37. sz.) Hossza 2. m., szélessége 60 cm., mélysége 75 cm. Ifju harcos csontváza. Feje kissé jobbra volt fordulva. Mellékletei: a) Fülbevalók. 2 drb. Ezüst sodronykarikák, nyitott végűek. Átmérőjük 1·7 cm. Az egyik tojásdad alakura ferdült. b) Bronzkarikák. 2 drb. A fej táján voltak. 3 mm. vastag drótból valók. Átmérőjük 2·5 cm. Az egyik nyitott. c) Gombok. (Pitykék.) A balkéz könyökének

mellső feliről. Nyolc ép és négy töredék darab. Félgömbfejűek. Belül hurkos végű bronz szegecske van, melynél fogva a szijra vagy a ruhára volt erősitve. d) Szijvégek. Bronzból. 2 drb kisebb pajzsalaku. Hossza 1·8 cm., szélessége 1·3 cm. Két drb, bronzlemezkéből van pántolva. Közvetlen a hátgerinc alatt, a csipő táján voltak. A szijvégek között van 4 drb nagyobb. Ezeknek a külső lemezük ezüst, a belső pedig bronz. A külső ezüst lemez széle ugy van préselve, hogy áthajlik az alsó lemezre. Egyik vége derékszögben csapott, a másik félkörben hajló. Egyenesen záródó végénél három soros szegélypánt disziti. A két lemezt, a szegélypántok alatt, egy akloszeg erősiti egybe. A bal kéz könyökének mellső részén voltak. Hosszuságuk 4·8 cm., szélességük 1·7 cm. Az előbbeniek szerkezetével megegyez két kisebb szijvég, melyek a jobb combcsont forgója közelében voltak. Méretük: 3·8 × 1·8 cm. Sérültek. Ugyanilyen forma még egy kisebb szijvég. Ez az öv táján volt. Párja szétesett. Nagysága 1·5 × 1·8 cm. A felsorolt szijvégek közül kiválik egy nagyobb, ezüstlemezből préselt példány. Alakja és szerkezete az előbb leirtakéval megegyez. Elől derékszögüen metszett; másik végén félkörben hajló. Szélét kettős gyöngysordudorból való keret szegi. A külső gyöngysor nagyobb, a belső apróbb szemű dudorokból van alkotva. A belső mezőt egymásból fejlődő tulipánszerű diszitmény tölti be. Végén két akloszeglyuk van; szélét pedig 3-as vonallal diszitett pántkarika szoritja át. Hossza 7·7 cm., szélessége 2·5 cm. A medence baloldalán találtuk. e) Vascsat. Ugyancsak a medence balfeléről. Négyzetalaku keretének átmérője 4 × 4 cm. f) Kard. Vas. Egyenes pengéje egyélű. Teljes hossza 92 cm. A csontváz jobb felén, a csipőtől a lábfejekig a testtel egy irányban feküdt. Markolata fából való volt, mely ezüst lemezzel volt burkolva. Tokja elrozsdásodott. — Az óvatosan végzett feltárás során megállapithattam, hogy markolata két tagból állt s a vége lapos

gombban végződött; a boritó ezüst-lemez pedig ezüst pántkarikával volt a markolatra szoritva. A markolat alatt a tokot is 3 pántkarika erősitette. Ilyen pántkarika volt a kardhüvely középpontján, csakhogy valamivel szélesebb bronzlemezből. A kardhüvely alsó része 8 cm. hosszu és lapos gombban végződő bronz tokmányban záródott. A penge 2·5 —3 cm. széles. A kard tartozéka egy ezüst pántkarika, mely a markolat alsó széleit köritette. Alakja ovális hajlásu. Széle hornyolt vonalakkal van szegve. Oldalt nyitott. Átmérője 2·7 × 1·8 cm. A markolat végéből is maradt egy kisebb töredék. A végét takaró bronzlemezke 3 bronz pántszeggel van átütve. Külsejét vékony ezüstlemez burkolja. Korhatag. A kardhüvely közép tájáról való pánt, sima bronzlemez. Szélessége 7 mm. Pántszeggel volt átütve. Sérült. A kardhüvely felső részén arányosan elosztott 3 karikából szintén maradtak fenn töredékek. g) Szijpántok. A kard szijazatának összekapcsolására és diszitésére szolgáltak. Az egyik a csuklós-szijpántok közül való. Áttört művű bronzlemezekből való. Aranyozott. Diszitménye keskeny léckeretbe osztott három kör, amelyeket ugy egymás irányában mint a keret irányában átlók kötik össze. A közök, mint az átlók szalaga hornyolt. A csuklót hármas sarok foglalja egybe. A csuklótagok 3—3 körülfutó rovátkával vannak diszitve. h) Csonttárgy. Ezt is az előző csoportba kell soroznom, mert a kardhüvely mellett volt és nyilván a szijazat összefoglalására szolgált. Alakja a kőművesek simitó szerszámra emlékeztet. Lapját stilizált 8-as minta disziti. Felső gerincét 3 arányosan elosztott lyuk furja át. Ezekből kettő 5 mm. átmérővel biró környilás; a harmadik 1 × 0·5 cm. nagyságu ovális alaku lyuk. Sarkai kerekre simitvák. Teljes hossza 6·6 cm., szélessége 2·3 cm. l) Pántlemez. Sarló alaku. Ebből két darabot emeltem ki. Keskeny ezüst lemezből valók. Szintén a kard szijazatát diszitette. Az ezen korból származó kardok szijfoglaló pántjának a tartozéka. A szijszoritó ezen esetben

fából volt. A fa elkorhadt s csupán a szélét diszitő ezüstlemezek maradtak fenn. A fennebb leirt gombok, lemezek és pántok töredékeinek 25 apró darabja egésziti ki a gyűjteményt. j) Tőr. Pengéje vas. Nyele pedig csont. Teljes hossza 16·5 cm. Hegyes. A penge 1·3 × 1·5 cm. széles. A nyélből 8 cm. hosszu darab maradt fenn. Eredetileg hosszabb volt. Négy lapura van faragva; vége pedig félköralakura van lekanyaritva. A balkézben volt. k) Acél. Csiholóvas, kovával. Az ismeretes népvándorláskori forma, felkunkorodó szarvakkal. Hossza 10 cm., szélessége 4 cm. Mellette kovakő. A jobb felőli combcsontnál feküdt. l) Nyárs. Nyélbe erősithető nyulvány-nyal, 3 drbba tört. Hossza 22 cm., szélessége 1 × 2 cm. Vékony vaslemezből van készitve. Ez is a jobbjánál volt. m) Árak. Vasból. 3 drb. Fanyélre voltak alkalmazva. Hosszuságuk 3·7—3·2 cm. Jobbfelől, a medence táján voltak. n) Vaseszköz. Ismeretlen rendeltetésű. Égés okozta forradás jelei látszanak rajta. Hossza 6·2 cm. o) Apróbb vastárgyak. Farostok nyomaival, ismeretlen rendeltetésűek. 4·3—3·8, 2·5 cm. hosszuak. p) Bronz lemezke. Töredék darabka. A csipő tájáról. Nagyság 1.4×2·3 cm. A balkéznél tojáshéjat, a lábfejeknél pedig csirkecsontokat találtunk. r) Bőrmaradvány. Tüsző vagy sarutalp lehetett. Nagysága 6·5 × 4·7 cm. Négy szabályos lyukacska van rajta.

Vegyesek.

Gyászjelentés Türr István haláláról. Családtörténeti szempontból közöljük — utólag — az alábbi gyászjelentést:

Alulirottak a maguk és az egész rokonság nevében mély fájdalommal tudatják, hogy forrón szeretett édesatyja, illetőleg apósuk, nagyatyjuk, testvére, sógoruk és nagybátyjuk, *Türr István* olasz királyi altábornagy, az olasz király v. tb. főhadsegéde, több olasz királyi rend nagykeresztes vitéze, a francia becsületrend nagykeresztese stb. folyó

évi május hó 3-án éjjel 1 órakor, életének 84-ik évében, rövid szenvedés és a haldoklók szentségének ájtatos felvétele után az Urban elhunyt. A boldogult hült tetemei folyó hó 5-én délután ½4 órakor fognak a Közlekedési Muzeum épületében (Városliget, Hermina-ut) a róm. kath. egyház szertartása szerint beszenteltetni és a Kerepesi-ut melletti temetőben örök nyugalomra helyeztetni. Az ünnepélyes gyászmise az elhunyt lelki üdveért folyó hó 6-án délelőtt 11 órakor fog a belvárosi plébáni-templomban a Mindenhatónak bemutattatni. Budapest, 1908. május hó 3-án. Áldás, béke poraira! Pisoni Józsefné szül. Türr Stefánia leánya, Pisoni József veje, Pisoni Stefike unokája, özv. Türr Rezsőné szül. Gomes Guimaraez Mária Lujza menye, Türr Luna unokája, özv. Gschösser Lajosné és gyermekei, özv. Aigner Gyuláné szül. Frey Emma és gyermekei, özv. lovag Kriegs-Au Nándorné szül. Frey Etelka és gyermekei, unokahugai, özv. Frey Lajosné szül. Türr Róza nővére, herceg Bonaparte-Wyse Péterné sógornője, herceg Bonaparte-Wyse Lucien Napoleon sógora, herceg Bonaparte-Wyse Lucien, András és Lionel, herceg Bonaparte Julie, herceg Bonaparte Roland, herceg Bonaparte Napoleon Károly, Mrazek István, neje szül. Auer Bella és gyermekeik, Frey János, unokahugai és unokaöcscsei.

Gazdag adomány társulatunk muzeumának. *Borsai Jenő* bátmonostori s. jegyző, társulatunk pártoló tagja ritka áldozatkészségnek adta tanujelét, amidőn évek hosszu során keresztül gyűjtött érem- és régiséggyűjteményét — társulatunk fennállásának huszonötödik évfordulója alkalmából — muzeumunknak ajándékozta. A nagyszerű ajándék sorozatában 1362 drb érmet és régi pénzt találunk; a régiségleletek száma pedig majdnem 400 drb. Ez utóbbiak helyi vonatkozásaiknál fogva kiválóan érdekesek, mert világosságot vetnek megyénk felső vidékének az őskortól a honfoglaláskorig terjedő történetére is. A becses gyűjtemény méltó elhelyezéséről gondoskodunk. Az adományt jövő füzetünkben közelebbről is ismertetjük.

TARTALOM.

Lap.

Részletek Kozma Lajos 1848—49-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykori feljegyzéseiből. Közli: Kozma László . . . 145.

Id. Dömötör Pál — a jankováciakhoz 1808-ban. Közli: Rácz Soma . . . . . 152.

Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból. Közli: Zsoldos Benő . . . . . 160.

Bácska a török hódoltság korában. Összeszedte: Trencsény Károly . . . . . 163.

Bácsi szekeresek. Közli: Trencsény Károly . . 173.

A kishegyesi sirmező. Közli: Gubitza Kálmán . . 176.

Vegyesek . . . . . 182.

Tagdijat fizettek:

1906-ra: Latinovits Pál, Földes Simon dr., Nikolits Izidor dr.

1907-re: Latinovits Pál, Felsőszentiván, Szedressy Károly, Földes Simon dr., Korény Béla, Nikolits Izidor dr., Pártos Gyula, Récsey Ede.

1908-ra: Ada, Alföldy Géza, Állami tanitóképző Baja, Szutrély L. ifj., Vojnits Dániel, Bácskeresztur, Béreg, Boromisza János, Főgimnáziumi könyvtár Zenta, Borsód, Latinovits Pál, Boldogasszonyfalva, grf Chottek uradalmi igazgatósága, Futak, Csantavér, Csapkovics György, Kozma Dezső, Medveczky Miklós, Steinicz Gábor, Szikes Ignác, Csávoly, Szucsics Sándor dr., Cservenka, Csonoplya, Doroszló, Knézy Péter, Dunagálos, Engich Frigyes, Ertl János, Hannig György dr., Tripolszky Béla, Felsőszentiván, Szedressy Károly, Fernbach Bálint, Földes Simon dr., Gádor, Gärtner Sándor, Gombos, Polg. olvasókör Gombos, Gör. kel. szerb főgimnázium Ujvidék, Gracger Ferenc, Grünbaum Pál, Hinger Péter, Kunbaja, Hipp Dezső, Palánka, Holländer Adolf dr., Jánoshalmi olvasókör, Szevera János, Káty, Kiszács, Korény Béla, Kucora, Kölpény, Kirschbaum Lajos, Lőrincz Mihály, Mátételke, Mélykut, Martonos, Monostorszeg, Mozsor, Nemzeti Casinó Szabadka, Piukovics József, Resch Béla, Tipka Antal, Vermes Béla, Nikolits Izidor dr., Kossuthfalva, Ósóvé, Ópalánka, Ószivác, Pártos Gyula, Piros, Récsey Ede dr., Rényi József dr., Regőce, Simonyi József, Szilbács, Szond, Sztapár, Szentfülöp, Temerin, Tiszaistvánfalva, Tiszakálmánfalva, Torzsa, Turnovszky Rezső, Tóth Árvai Márk, Ujverbászi Casinó egylet, Vagner György, Tóth Sándor, Urszentiván, Ujsóvé, Városi Károly, Vojnits Béla, ifj. Vojnits István Szabadka, Vojnits József, Zákó István, Valkó Ferenc, Piukivits József, Bárczi Iván, Bárány Zsigmond, Bikár Nenád dr., Bittermann Nándor, Duchon János dr., Fslcione Gusztáv, Falcione Lajos, Falcione Nándor, Feles Adolf dr., Felső kereskedelmi iskola Zombor, Főgimnáziumi könyvtár Zombor, Frey Imre, Grüner Samu dr., Hauke Imre, Huber József dr., Janovich Gyula id., Karácson Gyula id., Löwy Vilmos, Magyar Olvasókör Zombor, Mayer István, Molnár Károly dr., Pavlovits Simó dr., Raisz Lajos, Széchényi József, Szilágyi Mór, Szondy Mátyás, Tárczay Dezső, Városi könyvtár Zombor, Vértesi Károly, Vojnits István ifj. (alispán), Vujevich Alajos.

1909-re: Tóth Sándor Bácsfeketehegy, Vojnits Dániel Baja.

Lezáratott 1908. november 12-én.

Buday Gergely,
pénztáros.

A BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.